

INSTYTUT WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI

Alina Prusinowska-Marek

***Skuteczność i celowość prowadzenia długoletnich
(trwających od co najmniej 3 lat) nadzorów wykonywanych
przez kuratorską służbę sądową w sprawach małoletnich –
raport z badań aktowych***

Warszawa 2016

Spis treści

Akty prawne:.....	3
1. Uwagi wprowadzające	5
2. Analiza teoretyczna w zakresie czynności podejmowanych przez sąd i kuratora sądowego w postępowaniu wykonawczym w sprawach, w których sąd ustanowił nadzór kuratora nad wykonywaniem władzy rodzicielskiej	7
2.1. Czynności sądu na etapie postępowania wykonawczego w sprawach, w których sąd poddał wykonywanie władzy rodzicielskiej stałemu nadzorowi kuratora.....	7
2.2. Czynności kuratorów sądowych w sprawach, w których sąd poddał wykonywanie władzy rodzicielskiej stałemu nadzorowi kuratora.....	12
3. Analiza danych ilościowych i jakościowych uzyskanych w trakcie badań pod kątem skuteczności i celowości prowadzenia nadzoru kuratora w sprawach opiekuńczych 30	
3.1. Informacje ogólne o badanych sprawach	32
3.1.1. Objętość i zawartość akt Opm i Opm _k	33
3.1.2. Czas przekazywania orzeczenia zabezpieczającego do zespołu kuratorskiej służby sądowej.....	34
3.1.3. Czas przekazania prawomocnego orzeczenia o nadzorze do zespołu kuratorskiej służby sądowej.....	35
3.1.4. Czas trwania nadzoru	39
3.1.5. Komu powierzono nadzór i liczba kuratorów sprawujących nadzór w danej sprawie	45
3.1.6. Orzeczenie sądu.....	49
3.1.7. Dane dotyczące osób objętych orzeczeniem o ustanowieniu nadzoru kuratora (stan przed wydaniem orzeczenia).....	56
3.1.8. Problemy zidentyfikowane w rodzinie w chwili wydawania orzeczenia o nadzorze kuratora.....	65
3.1.9. Podmioty zaangażowane w pomoc i wsparcie rodziny przed wydaniem orzeczenia w sprawie ustanowienia nadzoru kuratora	77
3.2. Sytuacja rodziny objętej nadzorem w trakcie postępowania wykonawczego .	85
3.2.1. Zmiany w systemie rodzinnym.....	87
3.2.2. Zmiany w sytuacji prawnej poszczególnych członków rodziny	89
3.2.3. Zmiany w funkcjonowaniu rodziny i wypełnianiu funkcji rodzicielskich	94
3.2.4. Współpraca członków rodziny i kuratora z przedstawicielami lokalnego systemu wsparcia i pomocy w trakcie postępowania wykonawczego	99
3.3. Działania podejmowane przez kuratorów sądowych w toku prowadzonego nadzoru	103
3.3.1. Sposób dokumentowania czynności.....	103

3.3.2. Podejmowanie przez kuratorów działań i współpracy z innymi podmiotami w trakcie sprawowania nadzoru	106
3.3.3. Udział kuratorów w posiedzeniach wykonawczych sądu.....	108
3.3.4. Udział kuratora w innych posiedzeniach dotyczących osób objętych orzeczeniem odbywających się poza sądem.....	111
3.3.5. Wnioski kuratora zawodowego kierowane do sądu	112
3.3.6. Wnioski kuratora zawodowego kierowane do innych podmiotów	116
3.3.7. Wywiady kontrolne kuratora zawodowego w sprawach, gdzie nadzór prowadził kurator społeczny	118
3.3.8. Pozyskiwanie informacji/opinii o osobach objętych nadzorem od innych podmiotów	122
3.4. Działania sądu w toku postępowania wykonawczego	123
3.5. Ocena sytuacji rodziny w badanych sprawach w aspekcie skuteczności i celowości działań kuratorów w toku sprawowanego nadzoru	130
3.6. Powód zakończenia postępowania wykonawczego	137
4. Podsumowanie i rekomendacje w zakresie ewentualnej zmiany praktyki	144
4.1. Rekomendacje	148
4.1.1. Dotyczące czynności sądu w postępowaniu rozpoznawczym i wykonawczym	149
4.1.2. Dotyczące czynności kuratorów sprawujących nadzory w sprawach opiekuńczych.....	151
4.1.3. Dotyczące czynności zawodowych kuratorów rodzinnych nadzorujących wykonywanie obowiązków służbowych przez kuratorów społecznych	154
Bibliografia.....	156
Załączniki.....	157
Aneks 1. Przebieg postępowania wykonawczego-czynności sądu i kuratora (opracowanie własne).	1
Aneks 2. Wykaz wylosowanych sądów rejonowych wraz z liczbą spraw wykorzystanych w badaniu	1
Aneks 3. Ankieta A.....	3
Aneks 4. Ankieta B.....	1

Akty prawne:

Ustawy

1. ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – *Kodeks postępowania cywilnego* (t.j. Dz.U. z 2014 poz. 101 z późn. zm.),
2. ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – *Kodeks rodzinny i opiekuńczy* (t.j. Dz.U. z 2015 poz. 2082 z późn. zm.),
3. ustawa z dnia 5 grudnia 2014 r. o *Karcie Dużej Rodziny* (t.j. Dz.U. z 2016 poz. 785),
4. ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o *kuratorach sądowych* (t.j. Dz.U. z 2014 poz. 795 z późn. zm.),
5. ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o *pomocy społecznej* (t.j. Dz.U. z 2016 poz. 930),
6. ustawa z dnia 28 października 1982 r. o *postępowaniu w sprawach nieletnich* (t.j. Dz.U. z 2014 poz. 382),
7. ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o *przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie* (t.j. Dz. U. z 2015 r. poz. 1390),
8. ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o *wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej* (t.j. Dz.U. z 2016 poz. 575 z późn. zm.),
9. ustawa z dnia 26 października 1982 r. o *wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi* (t.j. Dz.U. z 2016 poz. 487 z późn. zm.),
- 10.ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. - *Prawo o ustroju sądów powszechnych* (t.j. Dz.U. z 2015 poz. 133 z późn. zm.),

Rozporządzenia

- 11.rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 lutego 2007 r.- *Regulamin urzędowania sądów powszechnych* (t.j. Dz.U. z 2013 poz. 259 z późn. zm.),
- 12.rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 2015 r. – *Regulamin urzędowania sądów powszechnych* (Dz.U. poz. 2316 z późn. zm.),
- 13.rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 9 czerwca 2003 r. *w sprawie standardów obciążenia pracą kuratora zawodowego* (Dz.U. Nr 116 poz. 1100),

14. rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 czerwca 2003 r. *w sprawie szczegółowego sposobu wykonywania uprawnień i obowiązków kuratorów sądowych* (t.j. Dz.U. z 2014 poz. 989),
15. rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 16 sierpnia 2001 r. *w sprawie szczegółowych zasad i trybu przeprowadzania wywiadów środowiskowych o nieletnich* (Dz.U. Nr 90 poz. 1010),
16. rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. *w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”* (Dz.U. Nr 209 poz. 1245),
17. rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości oraz Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 7 maja 1983 r. *w sprawie zasad i trybu wykonywania nadzoru nad osobami, w stosunku do których orzeczony został obowiązek poddania się leczeniu odwykowemu* (Dz.U. Nr 25 poz. 110),

Zarządzenia

18. zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 grudnia 2003 r. *w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej* (Dz.Urz. z 2003 Nr 5 poz. 22 z późn. zm.)

1. Uwagi wprowadzające

„Praca rozumna i wytrwała, która nie myśli o zbieraniu owoców w tydzień po posiewie, przebija góry, nad przepaściami przerzuca mosty”

Bolesław Prus

Niniejszy raport zawiera wyniki badań aktowych przeprowadzonych w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości na zlecenie Ministerstwa Sprawiedliwości, w okresie od kwietnia do września 2016 r. , których celem było sprawdzenie, czy trwające od co najmniej 3 lat nadzory wykonywane przez kuratorską służbę sądową w sprawach małoletnich są skuteczne i celowe.

Badanie dokumentów z akt sądowych „Opm” i teczek kuratorskich „Opm_k” w 206 sprawach z 26 sądów rejonowych pozwoliło zgromadzić dane ilościowe, które następnie zostały uzupełnione przez dane jakościowe uzyskane w trakcie dwóch wywiadów fokusowych z udziałem kuratorów zawodowych z apelacji warszawskiej. Analiza empiryczna została poprzedzona analizą teoretyczną dotyczącą czynności sądu opiekuńczego i kuratorów w toku postępowania wykonawczego w sprawach opiekuńczych w celu ustalenia, czy poddane badaniu działania kuratorów sądowych związane z pełnieniem i dokumentowaniem nadzorów były zgodne i adekwatne do obowiązujących w tym zakresie przepisów.

Uzyskany w toku badania materiał badawczy to 206 różnych historii rodzin wychowujących małoletnie dzieci, w których sąd opiekuńczy stwierdził zagrożenie ich dobra. Ustanowienie stałego nadzoru kuratora nad wykonywaniem przez rodziców władzy rodzicielskiej było formą pomocy ze strony sądu, której celem była ochrona prawna zagrożonego dobra dziecka oraz zapobieżenie poważniejszej ingerencji sądu w sferę władzy rodzicielskiej np. poprzez umieszczenie dzieci w pieczy zastępczej. W części zbadanych spraw rodzice poprzez pracę z kuratorem sądowym poprawili swe funkcjonowanie i ostatecznie sąd przywrócił im władzę rodzicielską. Niestety w części spraw utrzymanie pomocy sądu opiekuńczego w postaci nadzoru kuratora było konieczne i miało charakter działań typu *harm reduction* (ang.) polegających na redukcji szkód i zagrożeń w związku z ryzykownymi zachowaniami osób, które

mino udzielanej im pomocy nie zmieniają swego szkodliwego sposobu funkcjonowania.

Stąd na wstępie został przywołany Bolesław Prus – pisarz i publicysta. Wydaje się, że jego wizja skuteczności i celowości działań człowieka okresu pozytywizmu wydaje się być trafną konkluzją w odniesieniu do postawionego problemu badawczego.

2. Analiza teoretyczna w zakresie czynności podejmowanych przez sąd i kuratora sądowego w postępowaniu wykonawczym w sprawach, w których sąd ustanowił nadzór kuratora nad wykonywaniem władzy rodzicielskiej

2.1. Czynności sądu na etapie postępowania wykonawczego w sprawach, w których sąd poddał wykonywanie władzy rodzicielskiej stałemu nadzorowi kuratora

Zgodnie z art. 578¹ § 1 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r.- Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz.U. z 2014 r. poz. 101 z późn. zm.) /dalej: k.p.c./ podstawą wszczęcia postępowania wykonawczego przez sąd opiekuńczy jest orzeczenie albo ugoda zawarta przed sądem, których wykonalność została stwierdzona przez sąd, albo ugoda zawarta przed mediatorem, po jej zatwierdzeniu przez sąd. Postanowienia w sprawach o powierzenie wykonywania, ograniczenie, zawieszenie, pozbawienie i przywrócenie władzy stają się **skuteczne i wykonalne po uprawomocnieniu się** (art. 579 k.p.c.).Wszczęcie postępowania wykonawczego przez sędziego rodzinnego nie wymaga wydania postanowienia¹, zazwyczaj następuje ono poprzez wydanie stosownego zarządzenia. Czynności sądu opiekuńczego w postępowaniu wykonawczym zostały opisane w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 lutego 2007 r.- *Regulamin urzędowania sądów powszechnych* (Dz.U.2007 nr 38 poz. 249 z późn. zm.)² /dalej: Regulamin/, a zasady dotyczące prowadzenia biurowości w tych sprawach w zarządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 grudnia 2003 r. *w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej* (Dz. Urz. MS 2003 Nr 5 poz. 22 z późn. zm.) /dalej również: Instrukcja/.

¹ H. Haak [w:] *Zarys metodyki pracy kuratora sądowego*, T. Jedynek, K. Stasiak (red.), Warszawa 2014, s. 519-552.

² Regulamin urzędowania sądów powszechnych w tym brzmieniu obowiązywał do 7 lipca 2015 r. Aktualny stan prawny: rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 2015 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych (Dz.U. poz. 2316 z późn. zm.).

Zgodnie z § 294 ust.1 Instrukcji niezwłocznie, **gdy stanie się wykonalne orzeczenie** o ustanowieniu opieki, kurateli lub nadzoru wynikającego z ograniczenia władzy rodzicielskiej nad małoletnim, także umieszczonym w rodzinie zastępczej lub placówce opiekuńczo-wychowawczej, jak również niezwłocznie po otrzymaniu do wykonania takiego orzeczenia z innego sądu, należy wpisać nazwisko małoletniego do wykazu "Opm". Należy mieć jednak na uwadze zasadę wynikającą z § 332 ust. 1 Instrukcji dotyczącą prowadzenia jednych akt wykonawczych „Opm” w przypadku, gdy orzeczeniem sądu opiekuńczego jest objętych kilkoro dzieci (lub gdy w różnym czasie sąd obejmował orzeczeniem kolejne dziecko w rodzinie – wtedy postępowanie wykonawcze w sprawie opiekuńczej wobec kolejnego dziecka w rodzinie prowadzone jest pod „starszą” sygnaturą „Opm”).

Z uwagi na fakt, iż badaniem zostały objęte sprawy, w których nadzór kuratora nad wykonywaniem władzy rodzicielskiej trwał co najmniej 3 lata i został zakończony w 2015 roku do analizy czynności sądu w postępowaniu wykonawczym wykorzystany został obowiązujący w tym czasie *Regulamin urzędowania sądów powszechnych* (Dz.U. 2007 nr 38 poz. 249).

Zgodnie z § 256 ust. 1 Regulaminu, czynności związane z przebiegiem postępowania wykonawczego należą do prezesa sądu oraz do sędziego rodzinnego. W sprawach, w których wykonanie orzeczenia sądu należy do kuratora sądowego, sędzia rodzinny po wszczęciu postępowania wykonawczego przekazuje do zespołu kuratorskiej służby sądowej odpis orzeczenia w celu jego wykonania (§ 266 Regulaminu). Rodzice, których władza rodzicielska została ograniczona, zostają zawiadomieni o sprawującym nadzór (§ 263 Regulaminu).

Regulamin urzędowania sądów powszechnych w żadnym miejscu nie odnosi się do częstotliwości czynności sędziego prowadzącego postępowanie wykonawcze. Ustawodawca odniósł się w **Kodeksie postępowania cywilnego jedynie do częstotliwości dokonywania przez sędziego oceny sytuacji dziecka umieszczonego w pieczy zastępczej³.**

³ Zmiana wprowadzona do Kodeksu z dniem 1 stycznia 2012 r. przez ustawę z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. 2011 nr 149 poz.887 z późn. zm.)

Art.579¹ § 3 k.p.c. *Sąd opiekuńczy okresowo, nie rzadziej niż raz na sześć miesięcy, dokonuje oceny sytuacji dziecka umieszczonego w pieczy zastępczej w celu ustalenia możliwości powrotu dziecka do rodziny. Jeżeli wymaga tego dobro dziecka, sąd wszczyna postępowanie o pozbawienie władzy rodzicielskiej jego rodziców.*

Ponadto Regulamin stanowi, że sędzia może w drodze **wywiadu środowiskowego zarządzić** zebranie wiadomości o sytuacji rodzinnej oraz o zachowaniu się podopiecznego po wydaniu orzeczenia (§ 259) oraz **umorzyć postępowanie opiekuńcze** (i wydać stosowne zarządzenia) gdy ustały przyczyny uzasadniające ograniczenie władzy rodzicielskiej (§ 264). Co do zasady przyjmuje się, że jeśli postępowanie wykonawcze kończy się z „mocy prawa” np. małoletni ukończył 18 lat - wtedy sędzia wydaje zwykłe zarządzenie w sprawie zakreślenia sprawy w wykazie „Opm”, a odpis tego zarządzenia przekazuje do zespołu kuratorskiej służby sądowej, co z kolei umożliwia kuratorowi zakreślenie sprawy w wykazie „Opmk”. Natomiast jeśli postępowanie wykonawcze kończy się w inny sposób np. przez przywrócenie rodzicom władzy rodzicielskiej lub śmierć uczestnika postępowania, wtedy sąd wydaje postanowienie o umorzeniu postępowania wykonawczego, które po uprawomocnieniu przekazuje do zespołu w celu zakreślenia sprawy w wykazie. Czynności sądu i kuratorów sądowych w toku postępowania wykonawczego w sprawach opiekuńczych przedstawia Schemat 1 (porównaj Aneks 1).

Ponadto w Rozdziale 9. Oddział I Regulaminu w § 205 odnajdujemy zapisy dotyczące szeroko rozumianej współpracy sędziego rodzinnego z organami, instytucjami i organizacjami społecznymi zajmującymi się na danym terenie problematyką rodziny, dzieci i młodzieży, sprawami oświaty i wychowania, zdrowia, a także sprawami ładu i porządku publicznego. Zgodnie z tym Regulaminem sędzia rodzinny współpracuje również z kuratorem zawodowym, a za jego pośrednictwem z kuratorami społecznymi (§ 206). W razie stwierdzenia okoliczności wskazujących na potrzebę uregulowania innych problemów rodzinnych niż będące przedmiotem postępowania, sędzia rodzinny wszczyna postępowanie z urzędu lub zawiadamia o potrzebie wszczęcia takiego postępowania właściwego prokuratora albo właściwą instytucję lub organizację społeczną (§ 207). Regulamin mówi również o **czynnościach pozaprosesowych**, które winien podjąć sędzia rodzinny w razie

ujawnienia w związku z toczącą się sprawą potrzeby udzielenia pomocy rodzinie w usunięciu trudności zagrażających jej dobru (§ 208). W szczególności sędzia może zwrócić się do właściwych instytucji lub organizacji w celu uzyskania dla tej rodziny określonych świadczeń socjalnych, świadczeń z zakresu leczenia lub pomocy społecznej, pomocy w znalezieniu odpowiedniej pracy lub co do zmiany sposobu zamieszkiwania członków rodziny, jeżeli wspólne ich zamieszkiwanie zagraża dobru małoletnich dzieci.

Do **zakresu czynności przewodniczącego** wydziału rodzinnego i nieletnich zgodnie z zapisem § 204 ust.1 Regulaminu należało również:

- 1) badanie skuteczności stosowania w poszczególnych rodzajach spraw określonych środków o charakterze wychowawczym i resocjalizacyjnym,
- 2) opracowywanie planów działalności profilaktycznej i resocjalizacyjnej oraz kontrola ich realizacji,
- 3) koordynacja współpracy sędziów z terenowymi organami administracji publicznej, instytucjami oraz organizacjami społecznymi, do których zadań należą sprawy rodziny, dzieci i młodzieży.

W **obowiązującym obecnie Regulaminie** (Dz.U. z 2015 poz. 2316 z późn. zm.) odnajdujemy szczerkowe zapisy dotyczące **współpracy sędziego/asesora z kuratorami i przedstawicielami lokalnego systemu wsparcia:**

§ 219. Sędzia, asesor sądowy oraz sąd rodzinny współpracują z organami, instytucjami i organizacjami społecznymi zajmującymi się na danym terenie problematyką rodziny, dzieci i młodzieży, sprawami oświaty i wychowania oraz zdrowia.

§ 220. Sędzia, asesor sądowy oraz sąd rodzinny współpracują z kuratorem zawodowym, a za jego pośrednictwem z kuratorami społecznymi.

W zakresie postępowania wykonawczego obowiązujący regulamin w § 256 ust. 1 wskazuje, że czynności związane z jego przebiegiem należą do **sędziego lub asesora sądowego**, z wyjątkiem czynności zastrzeżonych dla sądu. W sprawach, w których wykonanie orzeczenia należy do kuratora sądowego, po wszczęciu

postępowania wykonawczego odpis orzeczenia przekazuje się do zespołu kuratorskiej służby sądowej w celu jego wykonania i wydaje stosowne zarządzenia (§ 261).

W aktualnym Regulaminie w § 257 ust. 1 jest mowa o **posiedzeniu wykonawczym**, na które sędzia/asesor/sąd może wezwać w szczególności:

- osoby objęte nadzorem albo poddane opiece,
- kuratora sprawującego nadzór,
- rodziców lub opiekuna,
- inne osoby, których obecność sędzia lub asesor sądowy uznał za niezbędną.

Dodatkowo w § 257 ust. 4 jest mowa o działaniach sądu w przypadku, gdy osoba, wobec której ustanowiono nadzór kuratora, uniemożliwia jego wykonanie, nie stawia się na wezwania sądu lub kuratora. Wtedy sąd ma rozważyć potrzebę wszczęcia z urzędu postępowania o zmianę dotychczasowego postanowienia. W razie gdy ustały przyczyny uzasadniające ograniczenie władzy rodzicielskiej, sędzia zarządza zakreślenie sprawy w wykazie „Opm” i wydaje inne niezbędne zarządzenia (§ 267).

Jeśli chodzi o czynności „nadzorcze” przewodniczącego wydziału rodzinnego, to zostały one obecnie ograniczone do (§ 217 ust.1):

- 1) koordynacji współpracy sędziów i asesorów sądowych z zespołem kuratorskiej służby sądowej, terenowymi organami administracji publicznej, instytucjami oraz organizacjami społecznymi, do których zadań należą sprawy rodziny, dzieci i młodzieży,
- 2) zapewnienia możliwości podejmowania przez sędziego lub asesora sądowego czynności w sprawach niecierpiących zwłoki, również w dni wolne od pracy sądu.

Brak uregulowań dotyczących czynności sędziego w toku postępowania wykonawczego w sprawach, gdzie sąd poddał wykonywanie władzy rodzicielskiej stałemu nadzorowi kuratora powoduje, że jest ono prowadzone w sposób dowolny, zależny od wiedzy, czasu i możliwości sędziego.

2.2. Czynności kuratorów sądowych w sprawach, w których sąd poddał wykonywanie władzy rodzicielskiej stałemu nadzorowi kuratora

Kuratorzy sądowi, zgodnie z art. 1 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. o *kuratorach sądowych* (t.j. Dz.U. z 2014 r. poz. 795 z późn. zm.) /dalej również: u.k.s./ realizują określone przez prawo **zadania o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym, diagnostycznym, profilaktycznym i kontrolnym, związane z wykonywaniem orzeczeń sądu.**

Natomiast art. 147 § 2 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. - *Prawo o ustroju sądów powszechnych* (t.j. Dz.U. z 2015 r. poz. 133 z późn. zm.) /dalej: u.s.p./ mówi o tym, że w sądach działają **kuratorzy sądowi** (kuratorzy rodzinni i kuratorzy dla dorosłych), którzy stanowią **służbę kuratorską** i wykonują czynności o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym i profilaktycznym **oraz inne czynności określone w przepisach szczególnych.** Wśród „przepisów szczególnych” o których mówi u.s.p. w odniesieniu do sądowych kuratorów rodzinnych, należy wymienić m.in.:

- ustawę z dnia 27 lipca 2001 r. o *kuratorach sądowych*,
- ustawę z dnia 25 lutego 1964 r.- *Kodeks rodzinny i opiekuńczy* (t.j. Dz.U. z 2015 poz. 2082 z późn. zm.) /dalej: k.r.o./,
- Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz.U. z 2014 poz. 101 z późn. zm.),
- ustawę z dnia 28 października 1982 r. o *postępowaniu w sprawach nieletnich* (t.j. Dz.U. z 2014 poz. 382 z późn. zm.) /dalej: u.p.n./,
- ustawę z dnia 26 października 1982 r. o *wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi* (t.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 487 z późn. zm.),
- rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości oraz Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 7 maja 1983 r. w *sprawie zasad i trybu wykonywania nadzoru nad osobami, w stosunku do których orzeczony został obowiązek poddania się leczeniu odwykowemu* (Dz.U. Nr 25 poz.110),

- rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 16 sierpnia 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad i trybu przeprowadzania wywiadów środowiskowych o nieletnich (Dz.U. Nr 90 poz.1010),
- rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 czerwca 2003 r. w sprawie szczegółowego sposobu wykonywania uprawnień i obowiązków kuratorów sądowych (t.j. Dz.U. z 2014 poz. 989) /dalej również: rozp.kur./,
- rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 2015 r. – *Regulamin urzędowania sądów powszechnych* (Dz.U. poz. 2316 z późn. zm.),

Ogólnie rzecz biorąc można powiedzieć, że rodzinni kuratorzy sądowi w ramach swych obowiązków zawodowych/służbowych wykonują czynności:

- **diagnostyczne** na etapie postępowania rozpoznawczego i wykonawczego w sprawach rozpoznawanych w wydziałach rodzinnych, głównie poprzez sporządzanie na zlecenie sądu wywiadów środowiskowych. Podstawę do zlecenia przez sąd kuratorowi sądowemu wykonania wywiadu w sprawach opiekuńczych stanowi przepis art. 570¹ § 1 k.p.c.:

„Sąd opiekuńczy może zarządzić przeprowadzenie przez kuratora sądowego wywiadu środowiskowego, a także zwrócić się do właściwej jednostki organizacyjnej wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej o informacje dotyczące małoletniego i jego środowiska, a w szczególności dotyczące zachowania się i warunków wychowawczych małoletniego, sytuacji bytowej rodziny, przebiegu nauki małoletniego i sposobu spędzania czasu wolnego, jego kontaktów środowiskowych, stosunku do niego rodziców lub opiekunów, podejmowanych oddziaływań wychowawczych, stanu zdrowia i znanych w środowisku uzależnień małoletniego.”

Należy pamiętać, że przygotowany przez kuratora sądowego w formie sprawozdania wywiad środowiskowy posiada - w ujęciu A. Kępińskiego⁴ - walory diagnozy. **Diagnoza stanowi pewien proces i nie jest jednorazowym aktem kończącym się sformułowaniem osądu o osobie**

⁴ Z. Ostriańska, A. Greczuszkin, *Praca z indywidualnym przypadkiem w nadzorze rodzinnego kuratora sądowego*, Lublin 2000, s. 59-70.

diagnozowanej. W takim rozumieniu pewne sformułowania z wstępnej diagnozy należy traktować jako hipotezy, które w toku kolejnych kontaktów z osobą diagnozowaną będą weryfikowane. Z. Ostrihańska⁵ przywołuje doświadczenie kuratorów brytyjskich, którzy w swej pracy posilkują się tablicami prognostycznymi, które umożliwiają kuratorom najpierw stworzenie diagnozy wstępnej, a następnie powtarzanie tej procedury co 3 miesiące (diagnozy etapowe). Te diagnozy koncentrują się na określeniu stopnia ryzyka dalszego popełnienia przestępstw przez osobę nadzorowaną, a także dopasowaniu przez kuratora takich oddziaływań korekcyjnych, które mogą zmniejszyć to ryzyko. Z. Ostrihańska zwraca uwagę, że ryzyko ponownego popełnienia przestępstwa zależy od **czynników statycznych** (czyli takich które nie podlegają zmianom, jak wiek i płeć) i **psychospołecznych** (poddających się zmianom, jak np. niski poziom empatii, sposób przywiązania czy aktywność na rynku pracy i status materialny). Kurator planując działania skupia się na czynnikach podlegających modyfikacji, co 3 miesiące sprawdza (przy użyciu tablic prognostycznych), czy nastąpiła zmiana poziomu ryzyka i decyduje, jakie działania należy kontynuować, a jakie zmienić. Na zakończenie pracy z podopiecznym kurator sporządza diagnozę końcową, którą odnosi do stanu początkowego, aby przedstawić, jaka nastąpiła zmiana w funkcjonowaniu podopiecznego.

Wywiady środowiskowe sporządzane przez kuratorów rodzinnych na etapie postępowania rozpoznawczego i wykonawczego nie mają walorów pełnej metody diagnozy psychopedagogicznej⁶, czyli nie są zespołem „*racjonalnie uzasadnionych sposobów postępowania diagnostycznego, którego celem jest opis wycinka rzeczywistości, będącego przedmiotem zainteresowania diagnosty*”. Metoda diagnozy obejmuje szereg czynności – od zaplanowania, poprzez konstrukcję i zastosowanie technik diagnostycznych do wyboru sposobu analizy i opisu badanej rzeczywistości, rozumowanie diagnostyczne, weryfikację uzyskanego obrazu, prognozowanie jego rozwoju, projektowanie interwencyjne, a także kompleksową ocenę wyników postępowania

⁵ Ibidem.

⁶ E. Jarosz, E. Wysocka, *Diagnoza psychopedagogiczna. Podstawowe problemy i rozwiązania*. Warszawa 2006, s. 53-82.

praktycznego. Do **najczęściej wykorzystywanych przy diagnozowaniu technik** należą: **wywiad, rozmowa, obserwacja, analiza dokumentów i wytworów, skale pomiarowe i ankiet**a. Kuratorzy sądowi wykonując zadania o charakterze diagnostycznym posługują się zazwyczaj techniką: wywiadu, rozmowy, obserwacji i analizy dokumentów.

- **o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym, profilaktycznym i kontrolnym** związane z wykonywaniem orzeczeń sądu, w tym w szczególności związane z **pełnieniem nadzorów** w różnych kategoriach spraw (w sprawach opiekuńczych, wobec nieletnich, wobec osób dorosłych zobowiązanych do podjęcia leczenia odwykowego).

Ustanowienie przez sąd opiekuńczy nadzoru kuratora nad wykonywaniem władzy rodzicielskiej przez rodzica jest wyrazem ochrony prawnej udzielonej przez sąd wobec zagrożonego (w sposób dokonany lub uprawdopodobniony) dobra dziecka. Zatem kurator sądowy sprawujący nadzór w postępowaniu opiekuńczym musi skupić się na czynnikach, które były powodem ingerencji sądu lub które stwarzają ryzyko zagrożenia dobra dziecka. Kurator rodzinny wykonując nadzór pracuje ze wszystkimi członkami rodziny dziecka oraz oddziałuje na środowisko dziecka (np. rówieśnicy)⁷. Kurator pełniąc nadzór ma prawo odwiedzać osoby objęte orzeczeniem (w ich miejscu zamieszkania/pobytu – art. 9 pkt.1 u.k.s.) i kontrolować ich zachowanie (w miejscu zamieszkania/pobytu/nauki/pracy - § 3 ust. 1 pkt.7 rozp.kur.). Ponadto kurator sprawujący nadzór ma współdziałać z rodziną podopiecznego oraz z organizacjami, instytucjami, stowarzyszeniami i innymi podmiotami, których celem działania jest pomoc podopiecznym. Jeśli nadzór pełni kurator społeczny - kurator zawodowy jest zobowiązany nadzorować pracę kuratora społecznego i udzielać mu merytorycznego wsparcia oraz gdy zajdzie potrzeba składać odpowiednie wnioski do sądu i innych podmiotów.

Szczegółowy zakres **obowiązków sądowego kuratora rodzinnego sprawującego nadzór** określa rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 czerwca 2003 r. *w sprawie szczegółowego sposobu wykonywania uprawnień i obowiązków kuratorów*

⁷ T. Jedynek [w:] T. Jedynek, K. Stasiak (red.) *Zarys metodyki pracy...*, op. cit., s. 568-576.

sądowych (t.j. Dz.U. z 2014 poz. 989), które w § 3 ust. 1 stanowi, że kurator rodzinny, któremu powierzono sprawowanie nadzoru:

- 1) zaznajamia się z aktami sprawy i innymi niezbędnymi źródłami informacji o podopiecznym, a w szczególności z przebiegiem dotychczasowych nadzorów;
- 2) nawiązuje pierwszy kontakt z podopiecznym, nie później niż w ciągu 7 dni od daty wpływu prawomocnego orzeczenia do zespołu kuratorskiej służby sądowej;
- 3) poucza podopiecznego o prawach i obowiązkach wynikających z orzeczenia sądu oraz omawia sposób i terminy ich realizacji;
- 4) planuje wobec podopiecznego oddziaływania profilaktyczno-resocjalizacyjne i opiekuńczo-wychowawcze;
- 5) współpracuje z rodziną podopiecznego w zakresie oddziaływań, o których mowa w pkt 4;
- 6) udziela podopiecznemu pomocy w organizowaniu nauki, pracy i czasu wolnego oraz w rozwiązaniu trudności życiowych;
- 7) kontroluje zachowanie podopiecznego w miejscu zamieszkania, pobytu, nauki i pracy;
- 8) współdziała z organizacjami, instytucjami, stowarzyszeniami i innymi podmiotami, których celem działania jest pomoc podopiecznym.

Zgodnie z zapisem art. 3 ust. 1 ustawy o *kuratorach sądowych* kuratorzy sądowi wykonują swoje zadania:

- w środowisku podopiecznych (w miejscu ich zamieszkania lub pobytu),
- także na terenie zamkniętych zakładów i placówek ich pobytu, w szczególności na terenie zakładów karnych, placówek opiekuńczo-wychowawczych oraz leczniczo-rehabilitacyjnych.

Wg art. 9 pkt.1 u.k.s obowiązki te wykonują w godzinach od 7.00 do 22.00..

Należy zwrócić uwagę, że kurator sądowy jest również istotnym elementem **lokalnego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie** oraz **lokalnego systemu wsparcia** rodziców przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji rodzicielskich.

Lokalny system przeciwdziałania przemocy w rodzinie zgodnie z brzmieniem ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o *przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie* (t.j. Dz. U. z 2015 r. poz. 1390) /dalej: u.p.r./ tworzą gminne **zespoły interdyscyplinarne** wraz z powoływanymi do rozwiązywania problemów związanych z wystąpieniem przemocy w konkretnych rodzinach **grupami roboczymi**. Członkowie zespołu interdyscyplinarnego/grup roboczych podejmują działania interwencyjne w środowisku wobec rodziny dotkniętej przemocą w oparciu o procedurę „Niebieskie Karty” (art. 9d ust. 1 u.p.r.). Celem tych działań jest zapewnienie bezpieczeństwa osobie doznającej przemocy (§ 3 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta” /Dz.U. Nr 209 poz.1245/).

Kuratorzy sądowi wchodzi obowiązkowo (art. 9a ust. 4 u.p.r.) w skład zespołów interdyscyplinarnych i mogą być (art. 9a ust. 12 u.p.r.) członkami grup roboczych, jeśli pełnią nadzór wobec któregoś członka rodziny⁸. Zatem kuratorzy pełniąc nadzór w rodzinach, w których rozpoznano przemoc, mogą uczestniczyć w **posiedzeniach zespołu interdyscyplinarnego lub/i grup roboczych**.

Ponadto rodzinni kuratorzy sądowi pełniąc nadzory korzystają z zasobów lokalnego systemu wsparcia dla rodzin przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych, o którym stanowi ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o *wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej* (t.j. Dz.U. z 2016 poz. 575 z późn. zm.) /dalej: u.w.r./.. Od chwili wejścia w życie tej ustawy (co miało miejsce 1 stycznia 2012 r.) szczególnie istotnymi partnerami kuratorów w świadczeniu pomocy i wsparcia rodzinie objętej nadzorem są **asystenci rodziny i pracownicy socjalni** odpowiedzialni za pracę z rodziną oraz **placówki wsparcia dziennego i rodziny wspierające**, które udzielają rodzicom wsparcia w opiece i wychowaniu dzieci.

⁸ M.Lewoc, *Informator dla sędziów, prokuratorów i kuratorów sądowych dotyczący przeciwdziałania przemocy w rodzinie*, Ministerstwo Sprawiedliwości, Warszawa 2013,s.142-146.

Zgodnie z art. 2 ust. 1 u.w.r. **wspieranie** rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych **to zespół planowych działań mających na celu przywrócenie rodzinie zdolności do wypełniania tych funkcji.** Za udzielenie wsparcia odpowiada wójt/burmistrz/Prezydent miasta. Wsparcie polega w szczególności na (art. 8 ust. 1 u.w.r.):

- 1) analizie sytuacji rodziny i środowiska rodzinnego oraz przyczyn kryzysu w rodzinie;
- 2) wzmocnieniu roli i funkcji rodziny;
- 3) rozwijaniu umiejętności opiekuńczo-wychowawczych rodziny;
- 4) podniesieniu świadomości w zakresie planowania oraz funkcjonowania rodziny;
- 5) pomocy w integracji rodziny;
- 6) przeciwdziałaniu marginalizacji i degradacji społecznej rodziny;
- 7) dążeniu do reintegracji rodziny.

Wspieranie jest prowadzone **w formie pracy z rodziną, którą realizuje asystent rodziny oraz pomocy w wychowaniu** świadczonej przez **rodziny wspierające i placówki wsparcia dziennego**. Od 1 stycznia 2015 r. **asysta rodzinna** jest zadaniem obligatoryjnym gminy. Niestety, na dzień 31 grudnia 2015 r. tylko w 93% (w roku 2014 – w 79%) gmin w Polsce był zatrudniony asystent rodziny. Jak wynika z danych opublikowanych przez Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej⁹ 67% asystentów pracujących z rodzinami w roku 2015 było zatrudnionych na umowę o pracę, a 33% na umowę o świadczenie usług. Jak wynika z przedłożonej Informacji w roku 2015 **sądy zobowiązały rodziców do współpracy z asystentem rodziny w 3477 sprawach** (8,3% ogółu rodzin objętych pracą asystenta), co stanowi wzrost w stosunku do roku 2014 o 47%, gdy sądy zobowiązały do tego 2368 rodzin.

⁹ Informacja Rady Ministrów o realizacji w roku 2015 Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2016 r. poz. 575), <https://www.google.pl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwiBvte0k6jQAhVGiivKHaRuC3AQFggnMAI&url=http%3A%2F%2Fbip.kprm.gov.pl%2Fdownload%2F75>

Jeśli chodzi o liczbę **placówek wsparcia dziennego**, to w roku 2015 było ich w całej Polsce 1598 (wzrost o 31 placówek w stosunku do danych Ministerstwa za rok 2014). Jeśli liczbę placówek wsparcia dziennego w roku 2015 przyrównamy do liczby (2478) gmin w Polsce¹⁰, to okaże się, że w roku 2015 statystycznie placówka wsparcia dziennego istniała w zaledwie 64,5% gmin polskich. Wydaje się, że jeśli dodatkowo uwzględnimy fakt, iż wiele placówek wsparcia dziennego funkcjonuje w obszarach miejskich (szczególnie w dużych aglomeracjach¹¹), liczba gmin bez placówki wsparcia dziennego może być znacznie wyższa. I w końcu dane dotyczące rodzin wspierających – w roku 2014 w całej Polsce funkcjonowały 44 rodziny wspierające, a w roku 2015 ich liczba wzrosła do 82.

Zatem system wsparcia rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji rodzicielskich po czterech latach obowiązywania ustawy o *wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej* mimo dofinansowania realizacji zadania „wspieranie rodziny” przez budżet państwa w kwocie 51,3 mln zł i wyasygnowania na to zadanie środków własnych gmin w wys. 161,8 mln zł nie osiągnął w żadnym stopniu poziomu zakładanego przy wejściu w życie rozwiązań wniesionych tą ustawą.

Zgodnie z § 506 ust. 13 zarządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 grudnia 2003 r. w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej (Dz.Urz. MS z 2003 Nr 5 poz. 22) niezwłocznie po wpłynięciu do zespołu kuratorskiej służby sądowej w sprawach rodzinnych i nieletnich odpisu orzeczenia do wykonania, zakłada się teczkę i nadaje się sygnaturę składającą się z cyfry rzymskiej oznaczającej numer zespołu, oznaczenia wykazu, numeru porządkowego, pod którym sprawa jest wpisana oraz - po znaku łamania - dwóch ostatnich cyfr roku, w którym akta zostały założone (np. I Opmk

%2F15992%2FInformacjaowspieraniurodzinyipieczyzastepczej.pdf&usg=AFQjCNF7CF6RMmP_LeV4nQBteJ1fk-AVhw&bvm=bv.138493631,d.bGg

¹⁰ Dane GUS na dzień 1 stycznia 2015 r. (<http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/ludnosc/powierzchnia-i-ludnosc-w-przekroju-terytorialnym-w-2015-r-,7,12.html>) dostęp 30.09.2016 r.

¹¹ Np. na terenie m.st. Warszawy na dzień 30.06.2015 r. było **100 placówek** wsparcia dziennego (https://politykaspoleczna.um.warszawa.pl/sites/politykaspoleczna.um.warszawa.pl/files/artykuly/zalaczniki/program_wspierania_rodziny_2016_-_2018.pdf dostęp 26.10.2016 r.), a w Białymstoku **24 placówki** wsparcia dziennego (<http://www.google.pl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwjv-261fjPAhUFjywkHYnoAqxgQFggmMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.bip.bialystok.pl%2Fresource%2Ffile%2Fdownload-file%2Fid.6985&usg=AFQjCNFbe4FTIBimpjsinW7Gu-KL99i2kA&bvm=bv.136593572,d.bGg> dostęp 26.10.2016 r.)

145/08). Jeśli chodzi o nadzory w sprawach opiekuńczych w wykazie "Opmk" rejestruje się nazwiska i imiona rodziców (opiekunów) oraz nazwiska i imiona małoletnich dzieci w sprawach opiekuńczych, w których sąd ustanowił nadzór kuratora (§ 506 ust. 4).

Zgodnie z zapisem art. 42 ust.1 u.k.s. czynności z zakresu obsługi biurowej zespołu kuratorów wykonują pracownicy wydziałów sądu rejonowego, na rzecz których zespół wykonuje zadania lub pracownik zatrudniony w powołanym przez prezesa sądu rejonowego sekretariacie zespołu (art. 42 ust. 2 u.k.s.). Na dzień 31 grudnia 2015 r. zespoły kuratorskiej służby sądowej wykonujące orzeczenia w sprawach rodzinnych (170 zespołów) i zespoły połączone (160 zespołów) posiadały **obsługę biurową** w zakresie przedstawionym w Tabeli 1.

Tabela 1. Obsługa biurowa zespołów wykonujących orzeczenia w sprawach rodzinnych i połączonych stan na 31.12.2015 r.				
Zespół	Pracownik wydziału (art. 42 ust.1 u.k.s.)	Sekretariat zespołu (art.42 ust.2 u.k.s.)	Liczba zespołów bez obsługi	Ogółem
Wykonujący orzeczenia w sprawach rodzinnych i Niel.	48	101	21	170
Zespół połączony	59	73	28	160
Ogółem	107	174	49	330
%	32,4%	52,7%	14,8%	100%

Źródło: opracowanie własne na podstawie MS-S40 za rok 2015.

Jeśli uwzględnimy dane Ministerstwa Sprawiedliwości z druku statystycznego MS-S40 za rok 2015 w zakresie liczby etatów pracowniczych obsługujących kuratelę, to okaże się, że średnio statystycznie **1 zespół kuratorski był obsługiwany przez 0,9 etatu pracownika biurowego**, przy czym **11,9% zespołów kuratorskiej służby sądowej** (rodzinnych, dla dorosłych i połączonych) **nie posiadało żadnej obsługi biurowej**.

Rodzinny kurator sądowy sprawujący nadzór w sprawie opiekuńczej jest zobowiązany dokumentować podejmowane czynności (§ 3 ust. 3 rozp.kur.) w **teczce nadzoru „Opmk”**. Teczki kuratorskie zawierają w szczególności: odpis orzeczenia, kopie opinii i diagnoz biegłych, **sprawozdania i karty czynności kuratorów sprawujących nadzór** lub ich kopie, kopie dokumentów i informacji zebranych w wyniku czynności podejmowanych w postępowaniu wykonawczym wobec wszystkich podopiecznych występujących w sprawie, odpisy orzeczeń i zarządzeń wydanych przez sędziów w postępowaniu wykonawczym, odpisy orzeczeń wydawanych w sprawach osób objętych tym postępowaniem (§ 506 ust. 14 Instrukcji).

Sposób dokumentowania podejmowanych przez kuratora czynności opisuje wspomniany wyżej § 3 ust. 3 i § 4 .rozp.kur. Ustawodawca wyróżnia 2 rodzaje dokumentów: **karty czynności i sprawozdania z przebiegu nadzoru** (w tym sprawozdanie z objęcia nadzoru i z zakończenia nadzoru). **Karty czynności** służą dokumentowaniu przebiegu nadzoru i podejmowanych na bieżąco przez kuratora czynności (§ 3 ust.3 rozp.kur.).Karty czynności zawierają następujące informacje: data czynności, miejsce i rodzaj czynności, informacja o uzyskanych dokumentach, uzyskane przez kuratora informacje o osobach objętych orzeczeniem oraz o ich źródłach, a także własne uwagi kuratora i zamierzenia w zakresie sprawowania nadzoru.

Jeśli chodzi o **sprawozdanie z objęcia nadzoru**, to ma ono zawierać (§ 4 ust. 2 rozp.kur.): diagnozę środowiskową, zamierzenia resocjalizacyjne, metody prowadzenia nadzoru, warunki osobiste i bytowe podopiecznego, zadania do realizacji w nadzorze, prognozę resocjalizacyjną oraz dane o źródłach informacji o podopiecznym. Natomiast, zgodnie z brzmieniem § 4 ust. 3 rozp.kur., **w sprawozdaniu z zakończenia nadzoru** kurator opisuje jego przebieg, ze szczególnym uwzględnieniem realizacji stworzonego planu pracy z podopiecznym oraz oceny wykonania obowiązków i postawy podopiecznego w okresie nadzoru.

Sprawozdanie z objęcia nadzoru kurator składa **w terminie** nie później niż 14 dni od dnia nawiązania kontaktu z podopiecznym (§ 4 ust.1 rozp.kur.),a kolejne z przebiegu nadzoru **na każde żądanie sądu** lub **w terminach określonych przez sąd**.

Ustawodawca nie określił precyzyjnie sposobu dokumentowania czynności kuratora w nadzorze, gdyż poza określeniem terminu (14 dni od nawiązania kontaktu z podopiecznym) złożenia sprawozdania z objęcia nadzoru nie wskazał, czy karty czynności mają być składane co miesiąc, nie odniósł się również do tego, czy karty czynności mają być składane wtedy, gdy sąd określił częstotliwość składania sprawozdań np. na 1 raz na 2 miesiące. Stąd w poszczególnych zespołach kuratorskiej służby sądowej wykształciła się różna praktyka w tym zakresie.

Zgodnie z § 506 ust. 6 Instrukcji, z chwilą zakończenia nadzoru nad wszystkimi małoletnimi w sprawie zakreśla się numer porządkowy w wykazie "Opmk", a teczkę nadzoru należy dołączyć do akt właściwej sprawy, w której wykonywano nadzór lub podejmowano czynności.

Należy także zwrócić uwagę, że **zawodowi kuratorzy rodzinni są zobowiązani do:**

- 1) **sprawowania nadzorów (osobistych) w sprawach trudnych lub wymagających bezzwłocznego podjęcia czynności** (§ 5 pkt 1 rozp.kur.). Ustawodawca w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 9 czerwca 2003 r. w sprawie standardów obciążenia pracą kuratora zawodowego (Dz.U.2003 nr 116 poz.1100) określił standard obciążenia pracą rodzinnego kuratora zawodowego.

Tabela 2. Standard obciążenia zawodowego kuratora rodzinnego		
L.p.	Rodzaje spraw	Liczba spraw w referacie kuratora zawodowego
1.	Nadzory własne	15-25
2.	Nadzory powierzone	20-40
3.	Inne sprawy	Do 50
Łącznie:		Do 100, w tym 50 własnych.

Źródło: załącznik do rozporządzenia MS.

Zgodnie z § 2 wspomnianego rozporządzenia Standard nie obejmuje wywiadów środowiskowych przeprowadzanych przez kuratora zawodowego w postępowaniu rozpoznawczym i wykonawczym oraz obecności kuratora przy kontaktach rodziców z dziećmi. Kurator zawodowy podejmuje decyzję

o tym, komu powierzyć nadzór (sobie czy kuratorowi społecznemu) w oparciu o możliwości jakimi dysponuje, czyli czy ma możliwość objęcia kolejnego nadzoru własnego, czy też musi powierzyć ten nadzór kuratorowi społecznemu.

Jak wynika ze sprawozdań statystycznych MS-S40 za rok 2015 kuratorzy rodzinni na dzień 31.12.2015 r. **pełnili nadzory w 136.567 sprawach**, w tym nadzory w sprawach „Opm” dotyczyły **79 114 spraw**, co stanowi 57,9% ogółu nadzorów kuratorów rodzinnych. W kategorii nadzorów w sprawach opiekuńczych kuratorzy zawodowi na koniec roku 2015 **pełnili 21 868 nadzorów** (27,6% ogółu nadzorów w sprawach opiekuńczych), a **kuratorzy społeczni 57 246 nadzorów** (72,4% ogółu).

- 2) **organizacji i kontroli pracy podległych kuratorów społecznych oraz innych osób uprawnionych do wykonywania dozorów i nadzorów (art. 11 pkt. 4 u.k.s.), a także kontrolowania prawidłowości i efektywności sprawowania nadzorów** oraz innych czynności zleconych sądowym kuratorom społecznym, przedstawicielom stowarzyszeń, organizacji i instytucji oraz osobom godnym zaufania (§ 5 pkt. 2 rozp.kur.).

Zawodowi kuratorzy w ramach realizacji obowiązku kontrolowania prawidłowości i efektywności sprawowania nadzorów przez kuratorów społecznych przeprowadzają wywiady kontrolne, których liczbę odnotowują dla celów statystycznych. W aktach wykonawczych do ustawy o *kuratorach sądowych* nie ma uregulowania co do częstotliwości przeprowadzania wywiadów kontrolnych i ich zawartości. Jednakże odnosząc się do zawartości wywiadu kontrolnego należy mieć na uwadze cel przeprowadzania kontroli przez kuratora zawodowego wyrażony w § 5 pkt 2 rozp.kur., czyli **prawidłowość i efektywność sprawowania nadzoru** przez kuratora społecznego. Z danych statystycznych MS-S40 wynika, że zawodowi kuratorzy rodzinni **w roku 2015 przeprowadzili 36 558 wywiadów kontrolnych** w sprawach gdzie nadzór jest sprawowany przez kuratora społecznego, co po uwzględnieniu liczby nadzorów (w różnych kategoriach spraw 97.712 nadzorów) sprawowanych przez kuratorów społecznych daje **średnio 1 wywiad na 3 sprawy**, w których nadzór pełni kurator społeczny.

- 3) zgłaszania w uzasadnionych przypadkach sądowi potrzeby wystąpienia do organu statutowego stowarzyszenia, organizacji lub instytucji z wnioskiem o zmianę przedstawiciela wyznaczonego do wykonywania czynności związanych z nadzorem (§ 5 pkt. 2 rozp.kur).

Ten obowiązek odnosi się do orzeczonego na podstawie art. 6 pkt.4 u.p.n. nadzoru organizacji młodzieżowej lub innej organizacji społecznej, zakładu pracy albo osoby godnej zaufania wobec nieletniego,

- 4) **udzielania pomocy kuratorom społecznym** i innym osobom sprawującym nadzór zwłaszcza **poprzez udzielanie instruktażu w zakresie metod i form pracy** oraz **organizowanie szkoleń dla tych osób** (§ 5 pkt 3 rozp.kur.).

Kuratela sądowa w Polsce opiera się na modelu społeczno-zawodowym. Na dzień 31.12.2015 r. w pionie rodzinnym było zatrudnionych 2009,5 kuratorów zawodowych, a ich pracę wspierało 12.289 kuratorów społecznych. **Kurator społeczny** zgodnie z art. 84 ust.1 u.k.s musi posiadać obywatelstwo polskie i korzystać z pełni praw cywilnych i obywatelskich, być nieskazitelnego charakteru, być osobą zdrową i nie karaną oraz **posiadać co najmniej wykształcenie średnie i doświadczenie w prowadzeniu działalności resocjalizacyjnej, opiekuńczej lub wychowawczej**. Zatem kurator społeczny nie musi posiadać, tak jak kurator zawodowy, wykształcenia wyższego kierunkowego i **w związku z tym zdecydowanie wymaga wsparcia merytorycznego ze strony współpracującego z nim kuratora zawodowego**. Jak wynika z rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie szczegółowego sposobu wykonywania uprawnień i obowiązków kuratorów sądowych kurator zawodowy zobowiązany jest udzielać kuratorowi społecznemu instruktażu w zakresie metod i form pracy kuratora sądowego pełniącego nadzór. Natomiast zgodnie z art. 41 ust. 1 pkt 8 u.k.s. za przeprowadzanie szkoleń kuratorów społecznych odpowiada kierownik zespołu kuratorskiej służby sądowej.

Zarówno udzielanie kuratorowi społecznemu przez współpracującego z nim kuratora zawodowego indywidualnego instruktażu, jak również stworzenie mu możliwości doskonalenia wiedzy i umiejętności poprzez organizowanie

szkoleń tematycznych ma istotne znaczenie dla jakości i efektywności sprawowanych przez kuratora społecznego nadzorów.

Kurator społeczny może pełnić nie więcej niż 10 nadzorów, za co otrzymuje **miesięczny ryczałt** w wysokości **od 2% do 4% kwoty bazowej**¹², który stanowi zwrot kosztów ponoszonych w związku ze sprawowanym nadzorem (art. 90 u.k.s.).

Kuratorzy społeczni nie są objęci ubezpieczeniem od następstw nieszczęśliwych wypadków w związku z wykonywaniem swej funkcji.

- 5) występowania do sądu w uzasadnionych wypadkach **z wnioskiem o zmianę lub uchylenie orzeczonego środka** (art. 11 pkt. 1 u.k.s.).

Kuratorzy sądowi pionu rodzinnego zgodnie z danymi z MS-S40 za rok 2015 w postępowaniu wykonawczym opiekuńczym **złożyli 32 290 wniosków**, z czego 26 184 zostało rozpoznanych, a 24 632 uwzględnionych przez sąd. Biorąc pod uwagę liczbę nadzorów pełnionych w tym okresie w sprawach opiekuńczych (79 114 nadzorów), daje to **średnio 0,4 wniosku w sprawie**.

Zgodnie z drukiem statystycznym MS-S40 w kategorii spraw opiekuńczych rejestrowane są wnioski:

- o umorzenie postępowania wykonawczego,
- o zmianę sposobu ograniczenia władzy rodzicielskiej (art.109 § 1 i § 2 k.r.o.),
- inne (wnioski).

- 6) **współpracy z właściwym samorządem i organizacjami społecznymi**, które statutowo zajmują się opieką, wychowaniem, resocjalizacją, leczeniem i świadczeniem pomocy społecznej w środowisku otwartym (art. 11 pkt 3 u.k.s.).

¹² Aktualna kwota bazowa wynosi 1873,84 zł. - USTAWA BUDŻETOWA NA ROK 2016 z dnia 25 lutego 2016 r., (Dz.U. z 2016 poz. 278). Zatem wysokość ryczałtu za 1 nadzór kształtuje się w przedziale między 37,48 zł a 74,95 zł.

W ramach obowiązku współpracy z wyżej wymienionymi podmiotami zawodowy kurator rodzinny współdziała z nimi poprzez: identyfikowanie podmiotów działających lokalnie w obszarze wsparcia i pomocy rodzinom przeżywającym trudności w wypełnianiu funkcji rodzicielskich, informowanie tych podmiotów o potrzebach osób objętych orzeczeniem, kierowanie osób objętych orzeczeniem do korzystania z oferty ww. podmiotów oraz monitorowanie rezultatów udzielonego wsparcia i pomocy. Kuratorzy rodzinni sprawujący nadzory w ramach współpracy uczestniczą w posiedzeniach **zespołów interdyscyplinarnych i grup roboczych**, o których mowa w ustawie o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz w posiedzeniach zespołów interdyscyplinarnych, o których mowa w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

Tabela 3. Liczba kuratorów sądowych uczestniczących w pracach zespołów interdyscyplinarnych i grup roboczych w roku 2015				
Wyszczególnienie		Ogółem	Kuratorzy dla dorosłych ($\Sigma=3108$)	Kuratorzy rodzinni ($\Sigma=2009,5$)
Liczba kuratorów sądowych, którzy w okresie statystycznym wchodzili w skład	Zespołów interdyscyplinarnych	3348	1758/ 0,6 na 1 etat	1590/ 0,8 na 1 etat
	Grup roboczych	5805	2235/ 0,7 na etat	3570/ 1,8 na 1 etat

Źródło: opracowanie własne na podstawie MS-S40 za 2015 r.

Tabela 4. Liczba posiedzeń zespołów interdyscyplinarnych i grup roboczych w roku 2015				
Wyszczególnienie za rok 2015		Ogółem	Kuratorzy dla dorosłych ($\Sigma=3108$)	Kuratorzy rodzinni ($\Sigma=2009,5$)
Liczba	Posiedzeń zespołów interdyscyplinarnych z udziałem kuratorów	11 482	5743/ 1,8 na 1 etat	5817/ 2,9 na 1 etat
	Grup roboczych w skład których wchodzili kuratorzy sądowi	14 869	5513/ 1,8 na 1 etat	9433/ 4,7 na 1 etat
	Spotkań grup roboczych z udziałem kuratorów	22 388	7693/ 2,5 na 1 etat	14794/ 7,4 na 1 etat

Źródło: opr. własne na podstawie MS-S40 za 2015 r.

Ponadto kuratorzy zawodowi pionu rodzinnego w ramach szeroko rozumianej współpracy występują do innych (pozasądowych) podmiotów z różnorodnymi wnioskami o udzielenie podopiecznym pomocy lub wsparcia. Jak wynika z danych statystycznych w odniesieniu do kuratorskiej służby sądowej za rok 2015 kuratorzy rodzinni złożyli **do podmiotów innych niż sąd 2890 wniosków**, z czego 1979 zostało rozpoznanych, a 1848 uwzględnionych.

- 7) **sygnalizowania sądowi przyczyn przewlekłości postępowania wykonawczego** lub innych uchybień w działalności pozasądowych podmiotów wykonujących orzeczone środki (art. 11 pkt 5 u.k.s.),
- 8) **uczestniczenia w posiedzeniach wykonawczych sądu** dotyczących podopiecznych (§ 5 pkt 8 rozp.kur.).Warto zauważyć, że pojęcie „posiedzenie wykonawcze” poza rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 czerwca 2003 r. w *sprawie szczegółowego sposobu wykonywania uprawnień i obowiązków kuratorów sądowych* pojawia się jedynie w § 257 ust. 1 obowiązującego Regulaminu oraz w druku statystycznym MS-S40.
- 9) **stałego podnoszenia kwalifikacji zawodowych**, w tym uczestniczenia w szkoleniach i innych formach doskonalenia zawodowego, których organizację określa odrębna ustawa¹³ (art. 10 u.k.s.).

Specjalistyczne szkolenia dla zawodowych kuratorów sądowych prowadzi **Krajowa Szkoła Sądownictwa i Prokuratury** /dalej: KSSiP/. Jak wynika z **Harmonogramu działalności szkoleniowej na rok 2016**¹⁴ dla zawodowych kuratorów rodzinnych przewidziane zostało **1 szkolenie**¹⁵ w wymiarze 16 godzin dydaktycznych dla **140 kuratorów z całej Polski (czyli szkolenie objęło 6,9%** zawodowych kuratorów rodzinnych) oraz **1 szkolenie**¹⁶ w wymiarze 16 godzin

¹³ Chodzi o ustawę z dnia 23 stycznia 2009 r. o Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury (t.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 150 z późn. zm.) - przyp. autorki.

¹⁴ https://www.kssip.gov.pl/sites/default/files/harmonogram_2016_wersja_uchwalona.pdf
dostęp:29.10.2016 r.

¹⁵ Numer szkolenia: U3/16 Temat: Wybrane zagadnienia z metodyki pracy kuratora sądowego i rodzinnego kuratora sądowego. źródło: https://www.kssip.gov.pl/sites/default/files/harmonogram_2016_wersja_uchwalona.pdf, s. 229, dostęp:29.10.2016 r.

¹⁶ Numer szkolenia: U4/16 Temat: Umiejętności interpersonalne i personalne w pracy kuratora sądowego. źródło:

dydaktycznych dla **140 kuratorów dedykowane kuratorom zawodowym z obydwu pionów (czyli szkolenie objęło 2,7% kuratorów rodzinnych)**. Jeśli chodzi o plany KSSiP na rok 2017¹⁷, to dla zawodowych kuratorów rodzinnych planowane jest **1 szkolenie**¹⁸ w wymiarze 16 godzin dydaktycznych **dla 70 osób (czyli szkolenie obejmie 3,5% zawodowych kuratorów rodzinnych)** i **1 szkolenie**¹⁹ w wymiarze 16 godzin dydaktycznych dla **70 kuratorów zawodowych z obydwu pionów (czyli szkolenie obejmie 1,4% kuratorów rodzinnych)**.

Ponadto kuratorzy zawodowi korzystają ze szkoleń organizowanych przez inne podmioty niż KSSiP i finansowanych przez sądy rejonowe. Jednakże wydaje się, że te szkolenia nie dotyczą stricte zagadnień związanych z podstawami prawnymi i metodologią pracy kuratora sądowego.

Uwzględniając dane dotyczące liczby i dostępności szkoleń oferowanych dla zawodowych kuratorów rodzinnych przez KSSiP można stwierdzić, że są one zupełnie niewystarczające dla tej grupy zawodowej. Konsekwencją tej sytuacji może być nie tylko słabsza jakość wykonywania obowiązków zawodowych przez kuratorów, ale także niezadowalający poziom merytoryczny szkoleń i instruktażu dla kuratorów społecznych pełniących znaczną część nadzorów w sprawach orzekanych w sądach rodzinnych, za co odpowiadają kierownicy zespołów kuratorskich i kuratorzy zawodowi.

Podsumowując przedstawioną analizę teoretyczną czynności podejmowanych zarówno przez sąd, jak i kuratorów sądowych w kontekście przedmiotu niniejszego badania należy przede wszystkim zwrócić uwagę na ścisły związek i zależność

https://www.kssip.gov.pl/sites/default/files/harmonogram_2016_wersja_uchwalona.pdf, s. 231 ,dostęp 29.10.2016 r.

¹⁷

https://www.kssip.gov.pl/sites/default/files/harmonogram_na_2017_zalacznik_do_uchwaly_nr_88_2016.pdf

¹⁸ Nr szkolenia KR 3/17 Temat: Wybrane zagadnienia z metodyki pracy i umiejętności interpersonalne w pracy zawodowego kuratora rodzinnego źródło: https://www.kssip.gov.pl/sites/default/files/harmonogram_na_2017_zalacznik_do_uchwaly_nr_88_2016.pdf, s.252,dostęp:29.10.2016 r.

¹⁹ Nr szkolenia KR 4/17 Temat: Psychologiczne aspekty pracy kuratora zawodowego źródło: https://www.kssip.gov.pl/sites/default/files/harmonogram_na_2017_zalacznik_do_uchwaly_nr_88_2016.pdf s.254, dostęp:29.10.2016 r.

działań kuratorów sądowych w toku postępowania wykonawczego od czynności (aktywności) prowadzącego postępowanie wykonawcze sędziego rodzinnego. Stąd brak odpowiednich uregulowań co do rodzaju i zakresu czynności sądu w postępowaniu wykonawczym (np. wskazania, z jaką minimalną częstotliwością sąd ma zapoznawać się z sytuacją dziecka objętego nadzorem kuratora w sprawie opiekuńczej) będzie w znaczący sposób wpływał na dynamikę działań prowadzącego nadzór kuratora i nadzorującego przebieg postępowania wykonawczego w zakresie należącym do kuratorów sądowych - kuratora zawodowego. Brak uregulowań w zakresie czynności sądu w postępowaniu wykonawczym może również powodować istnienie różnorodnej w tym zakresie praktyki w poszczególnych sądach, a nawet wydziałach. Równocześnie nie do końca precyzyjne określenie w przepisach wykonawczych sposobu wykonywania przez kuratora czynności biurowo-organizacyjnych może także powodować różnorodność w tym zakresie.

3. Analiza danych ilościowych i jakościowych uzyskanych w trakcie badań pod kątem skuteczności i celowości prowadzenia nadzoru kuratora w sprawach opiekuńczych

Na potrzeby Raportu zostały przeprowadzone badania aktowe na próbie **206 dobranych losowo spraw opiekuńczych z 26 sądów rejonowych**²⁰, w których wykonywanie przez rodzica/-ów władzy rodzicielskiej zostało poddane stałemu nadzorowi kuratora sądowego, nadzór trwał co najmniej 3 lata i zakończył się w roku 2015. W odniesieniu do każdej sprawy szczegółowej analizie poddano zarówno akta główne wykonawcze sprawy opiekuńczej („Opm”), jak również teczkę nadzoru kuratora („Opmk”).

Dane z akt zostały zgromadzone w oparciu o stworzone na potrzeby badania narzędzie badawcze w postaci rozbudowanej **Ankiety A**²¹. Ankieta oprócz danych metrykalnych (sygnatura akt głównych i teczki kuratora, oznaczenie sądu) i ogólnych o sprawie (np. data wydania orzeczenia i jego uprawomocnienia, data wpływu orzeczenia do zespołu kuratorskiej służby sądowej /dalej: ZKSS/ i objęcia nadzoru przez kuratora, data zakończenia nadzoru i zakończenia postępowania wykonawczego; informacji czy orzeczenie zawierało inne zarządzenia opiekuńcze, kto sprawował nadzór, ilu łącznie kuratorów) zawierała również pytania o:

- toczące się w trakcie postępowania (opiekuńczego) wykonawczego inne postępowania w odniesieniu do osób objętych orzeczeniem sądu opiekuńczego,
- problemy dotyczące funkcjonowania rodziny występujące „przed” i „po” wydaniu orzeczenia o ustanowieniu nadzoru kuratora,
- podmioty zaangażowane w pomoc i wsparcie rodzinie „przed” i „po” wydaniu orzeczenia,

²⁰ Wykaz wylosowanych sądów rejonowych i liczbę spraw zawiera Aneks 2.

²¹ Aneks 3.

- dane o poszczególnych członkach rodziny np. wiek, wykształcenie, aktywność na rynku pracy, karalność, zakres władzy rodzicielskiej „przed” wydaniem orzeczenia,
- czynności sądu w toku postępowania wykonawczego,
- czynności kuratorów sądowych w toku sprawowanego nadzoru,
- współpracę kuratora z sędzią prowadzącym postępowanie wykonawcze i odwrotnie,
- współpracę kuratorów sądowych z działającymi lokalnie podmiotami świadczącymi pomoc/wsparcie na rzecz członków rodziny objętej nadzorem,
- sposób dokumentowania przez kuratorów czynności podejmowanych w nadzorze,
- zmianę sytuacji (zarówno „poprawa” jak i „pogorszenie”) osób objętych orzeczeniem sądu w toku postępowania wykonawczego.

Analiza ilościowa danych zgromadzonych w toku badań aktowych została wykonana z wykorzystaniem programu IBM SPSS (*Statistical Package for Social Sciences*) wersja 22,0.

Ponadto w ramach badań przeprowadzone zostały **2 wywiady fokusowe (F)** z udziałem przedstawicieli zespołów kuratorskiej służby sądowej wykonujących orzeczenia w sprawach rodzinnych i nieletnich z właściwości Sądu Okręgowego Warszawa-Praga i Sądu Okręgowego w Warszawie. W wywiadzie fokusowym dla okręgu warszawskiego wzięło udział 8 kuratorów, a w fokusie z udziałem kuratorów z okręgu warszawsko-praskiego 7 kuratorów.

Zebrany materiał badawczy został uzupełniony o dane uzyskane z **37 zespołów** kuratorskiej służby sądowej w toku **badania ankietowego (Ankieta B²²)** dotyczącego sposobu organizacji i dokumentowania czynności wykonywanych przez kuratorów sądowych w postępowaniu wykonawczym, w sprawach gdzie sąd orzekł nadzór kuratora nad wykonywaniem władzy rodzicielskiej. Ankietę B przeprowadzono

²² Aneks 4.

wśród uczestników szkolenia dla kuratorów zawodowych zorganizowanego przez Krajową Szkołę Sądownictwa i Prokuratury w dniach 6-8.06.2016 r. w Dębem (**13 ankiet**), uczestników wywiadów fokusowych (**15 ankiet**) oraz w toku rozmów telefonicznych z kierownikami zespołów kuratorskiej służby sądowej z sądów, z których pochodziły wylosowane do niniejszych badań akta (**9 ankiet**).

3.1. Informacje ogólne o badanych sprawach

Badająca przyjęła, iż w ramach każdej sprawy będzie miała dostęp do pary akt: akt głównych „Opm” znajdujących się w wydziale rodzinnym i teczki kuratora „Opm_k”, która pozostaje w zespole kuratorskiej służby sądowej. W praktyce okazało się, że taki stan rzeczy dotyczył **183** spośród 206 **przebadanych spraw**, gdyż w **23 sprawach** zarówno sędzia, jak i kurator podejmowali i dokumentowali swe czynności jedynie w oparciu o akta główne („Opm”).

W zasadzie można by przyjąć, że taka praktyka jest konsekwencją zmian wprowadzonych z dniem 1 stycznia 2008 r. w sposobie prowadzenia biurowości w zespołach kuratorskiej służby sądowej wykonujących orzeczenia w sprawach rodzinnych²³. Jednakże dla porównania w kilku innych sprawach (np. A11²⁴ /SR Bełchatów/, A36 i A37 /SR Kwidzyn/, A54 i A55 /SR Kępno/, A92 /SR Ropczyce/) teczki „Opm_k” zostały założone dla spraw, w których orzeczenie wpłynęło przed 1.01.2008 r. Zatem okazało się, że w tym zakresie nie było jednolitej praktyki w zespołach kuratorskiej służby sądowej.

²³ § 506 zarządzenia MS z dnia 12 grudnia 2003 r. w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej (Dz. Urz. z 2003 Nr 5, poz.22 z późn. zm.) nakazuje od 1.01.2008 r. zakładanie teczek nadzoru.

²⁴ A11 – identyfikator sprawy wylosowanej do badania. Wylosowanym sprawom zostały przypisane oznaczenia od A1 do A206 (przyp. autorki).

3.1.1. Objętość i zawartość akt Opm i Opm_k

Z reguły badane akta „Opm” i teczki nadzoru „Opm_k” posiadały 1 tom²⁵, Natomiast sprawy:

- A45, A49, A70, A90, A101, A103, A110, A115, A189 i A205 posiadały **po 2 tomy** akt „Opm” przy braku teczki nadzoru „Opm_k”,
- A136, A145 i A165 posiadały **po 2 tomy** akt głównych „Opm” przy jednoczesnym dokumentowaniu czynności wykonywanych przez kuratora w tezcze nadzoru „Opm_k”,
- A71 posiadała **3 tomy** akt „Opm” przy braku teczki nadzoru,
- A12, A91, A128, A177, A183, A190, A192 i A204 posiadały **po 2 tomy** teczki nadzoru „Opm_k”.

Badane akta Opm z reguły zawierały sprawozdania z objęcia nadzoru przez kuratora sądowego i kolejne sprawozdania z przebiegu nadzoru lub karty czynności składane przez kuratora sprawującego nadzór, ale w niektórych sądach²⁶ akta główne sprawy opiekuńczej nie zawierały żadnej dokumentacji po wydaniu przez sędziego zarządzenia o wszczęciu postępowania wykonawczego.

Teczki nadzorów „Opm_k” zawierały wszelką dokumentację wytworzoną przez kuratorów sądowych, w tym: sprawozdania z objęcia nadzoru, sprawozdania z przebiegu nadzoru lub karty czynności, sprawozdania z zakończenia nadzoru, wywiady kontrolne kuratora zawodowego, protokoły z posiedzeń wykonawczych, zarządzenia sądu kierowane do ZKSS i inne dokumenty pozyskiwane przez kuratorów w toku sprawowanego nadzoru.

Odnotowana w toku badań aktowych różnorodna praktyka sądów w zakresie prowadzenia akt postępowania wykonawczego w sprawach opiekuńczych „Opm” została także potwierdzona przez dane uzyskane przy wykorzystaniu Ankiety B.

²⁵ Drugi tom akt zakłada się gdy zawartość pierwszego tomy przekracza 200 s.(§ 35 ust. 2 zarządzenie MS w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych)

²⁶ Np.SR w Kwidzynie, SR w Biskupcu, SR w Przasnyszu, SR w Sokołowie Podlaskim, SR w Nowym Sączu, Wydział Zamiejscowy w Muszynie, SR w Pile i SR w Kutnie.

Okazało się bowiem, że w **11 spośród 37 ankietowanych zespołów nie przekazuje się do akt głównych „Opm” żadnych dokumentów**, gdyż w tych sądach sędzia na wniosek kuratora lub z własnej inicjatywy zapoznaje się z dokumentacją zgromadzoną przez kuratora w teczce „Opm”. W pozostałych 26 zespołach do akt głównych przekazywane były albo wszystkie wytworzone przez kuratorów dokumenty, albo jedynie sprawozdania i karty czynności.

Sprawozdania kuratorów sądowych z wywiadów środowiskowych składanych sądowi na etapie postępowania rozpoznawczego i wykonawczego oraz sprawozdania z przebiegu sprawowanego nadzoru i karty czynności kuratora w sprawowanym nadzorze były co do zasady sporządzane pismem maszynowym. Jednakże w sprawach A44, A48, A70, A71 i A77 prowadzonych w Sądzie Rejonowym w Gliwicach społeczni kuratorzy sądowi pełniący nadzór w sprawie sporządzali dokumentację z przebiegu nadzoru **odręcznie**.

3.1.2. Czas przekazywania orzeczenia zabezpieczającego do zespołu kuratorskiej służby sądowej

W badanej próbie w **14 sprawach** sąd w toku prowadzonego postępowania rozpoznawczego wydawał postanowienia zabezpieczające w przedmiocie poddania na czas toczącego się postępowania wykonywania władzy rodzicielskiej nadzorowi kuratora. Wydaje się, że intencją sądu wydającego postanowienie zabezpieczające było **niezwłoczne** objęcie małoletniego dziecka ochroną i niesienie pomocy rodzicom przeżywającym trudności w wypełnianiu funkcji wychowawczych. Stąd zaskakująca wydaje się informacja uzyskana z badanych akt na temat czasu jaki upłynął między wydaniem orzeczenia tymczasowego, a chwilą, gdy to orzeczenie wpłynęło do zespołu kuratorskiej służby sądowej. Dane w zakresie liczby dni od wydania postanowienia zabezpieczającego do skutecznego przekazania tego orzeczenia do zespołu kuratorskiej służby sądowej przedstawia Tabela 5.

Tabela 5. Czas przekazania postanowienia zabezpieczającego do ZKSS

Sprawa	Czas (dni/miesiące) przekazania postanowienia zabezpieczającego do ZKSS	Sąd/uwagi
A74	197/6,5	GLIWICE
A27	126/4,2	KWIDZYN
A36	118/3,9	KWIDZYN
A168	113/3,7	POZNAŃ GRUNWALD (rozwód)
A122	61/2	RADOMSKO
A37	54/1,8	KWIDZYN
A28	20/-	KWIDZYN
A191	19/-	ZABRZE
A174	11/-	POZNAŃ GRUNWALD
A199	11/-	KUTNO
A77	6	GLIWICE
A182	4	TOMASZÓW MAZ.
A30	1	KWIDZYN
A200	1	KUTNO

Źródło: opr. własne.

Uzyskane dane świadczą o tym, że **istnieje pewien problem techniczny w przepływnie dokumentacji** między sekretariatem wydziału, a sekretariatem zespołu.

3.1.3. Czas przekazania prawomocnego orzeczenia o nadzorze do zespołu kuratorskiej służby sądowej

Następnie w pozostałych **192 sprawach** analizie poddano czas jaki upłynął między datą uprawomocnienia się orzeczenia o ustanowieniu nadzoru, a wpływem tego orzeczenia do zespołu kuratorskiej służby sądowej. Wyniki przedstawia Tabela 6.

Tabela 6. Czas przekazania prawomocnego orzeczenia do ZKSS

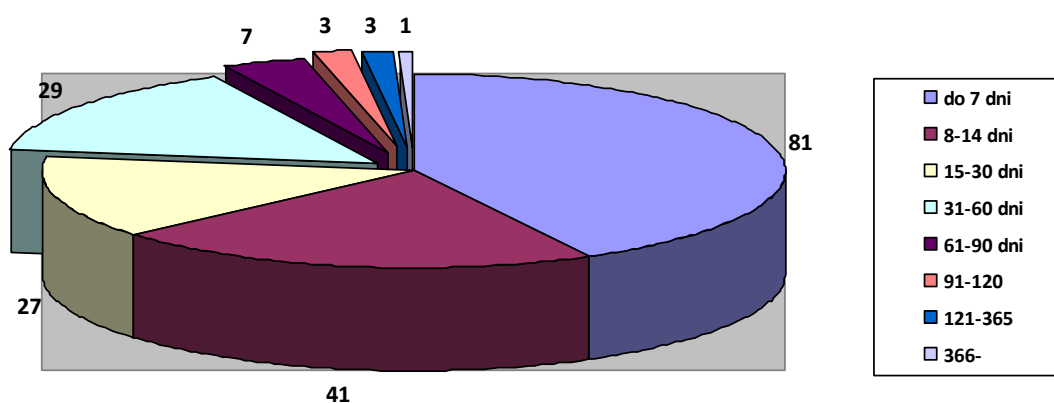
Czas przekazania prawomocnego orzeczenia do ZKSS	Liczba spraw	Procent $\Sigma = (206-14) \mathbf{192}$	Uwagi
0-7 dni	81	42,2%	
8-14 dni	41	21,3%	
15-30 dni	27	14 %	
31-60 dni	29	15,1%	
61-90 dni	7	3,6%	
91-120 dni	6	3,1%	
121-360	3	1,5%	A61(133dni), A62(121dni), A184(140dni)
361- więcej	1	0,5%	A71(523dni)

Źródło: opr. własne.

Warto zauważyć, że w **77,5% zbadanych spraw** orzeczenie o nadzorze wpłynęło do zespołu kuratorskiej służby sądowej w **przeciągu 30 dni** od jego uprawomocnienia. Niepokój może budzić sytuacja, gdy prawomocne orzeczenie sądu wpływa do zespołu:

- po ponad miesiącu do 2 miesięcy (29 spraw/15,1%),
- po ponad 2 miesiącach do 3 miesięcy (7 spraw/3,6%),
- po ponad 3 miesiącach do 4 miesięcy (6 spraw/3,1%),
- po ponad 4 miesiącach do pół roku (3 sprawy/1,5%),
- po ponad roku od uprawomocnienia (1 sprawa/0,5%).

Wykres 1. Czas przekazania prawomocnego orzeczenia do ZKSS (opr. własne)

Jeśli zaś porównamy czas jaki upłynął od daty wpływu orzeczenia do zespołu do powierzenia pełnienia nadzoru kuratorowi, okaże się, że kurator zawodowy powierzał nadzór w terminie:

- tego samego dnia - w 85 sprawach (41,3%),
- do 7 dni - w 78 sprawach (37,8%),
- między 8 a 13 dni - w 25 sprawach,
- między 14 a 21 dni - w 14 sprawach,
- między 22-26 dni - w 4 sprawach.

Tabela 7. Czas powierzenia nadzoru kuratorowi			
Czas na powierzenie nadzoru	Liczba spraw	Procent ($\Sigma=206$)	Procent skumulowany
0 dni	85	41,3%	41,3%
1 dzień	24	11,6%	52,9%
2 dni	17	8,2%	61,1%
3 dni	9	4,4%	65,5%
4 dni	6	2,9%	68,4%
5 dni	9	4,4%	72,8%
6 dni	4	1,9%	74,7%
7 dni	9	4,4%	79,1%
8 dni	6	2,9%	82%
9 dni	6	2,9%	84,9%
10 dni	2	0,9%	85,8%
11 dni	2	0,9%	86,7%
12 dni	4	1,9%	88,6%
13 dni	5	2,4%	91%
14-21 dni	14	6,8%	97,8%
22-26 dni	4	1,9%	100%
Ogółem	206	100%	100%

Źródło: opr. własne.

Zgodnie z § 2 rozp.kur. powierzenie kuratorowi sądowemu sprawowania nadzoru **powinno nastąpić bezzwłocznie, nie później niż w ciągu 14 dni od dnia uprawomocnienia się orzeczenia** albo od dnia zwrotu akt sądowi I instancji lub **otrzymania orzeczenia do wykonania**. Zatem w **91% badanych spraw (188 spraw)** kurator zawodowy powierzał nadzór w terminie wskazanym w rozporządzeniu. W **14 sprawach** (6,8% ogółu) nadzór został powierzony w okresie **od 15 do 21 dnia**, a w **4 sprawach** (1,9%) nadzór powierzono między **22 a 26 dniem** od dnia wpływu orzeczenia do zespołu.

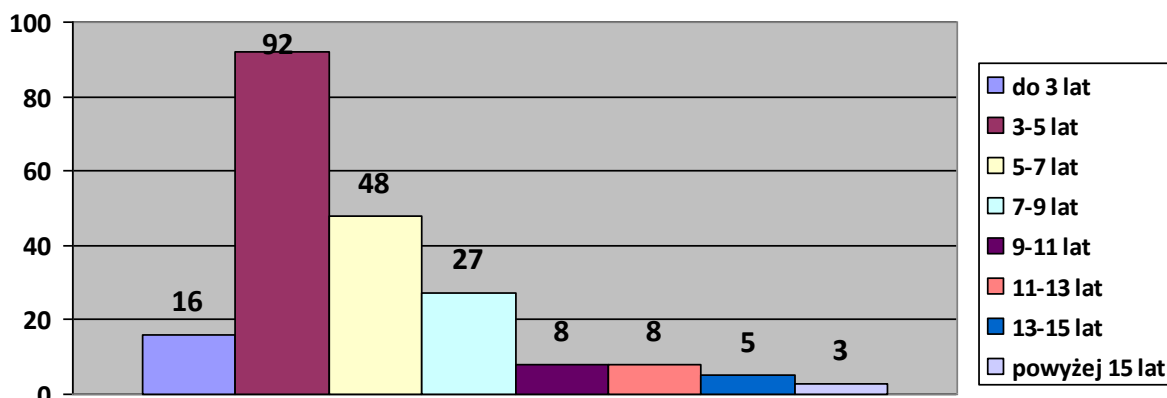
3.1.4. Czas trwania nadzoru

W przesłanych przez sądy aktach nadzory kuratora trwały **od 23 miesięcy** (A141) do **19 lat 7 miesięcy**, przy czym przy obliczeniach porównywano datę wpływu prawomocnego/wykonalnego orzeczenia o ustanowieniu nadzoru do zespołu kuratorskiej służby sądowej i datę uchylecia nadzoru kuratora. W wylosowanej próbie najczęściej nadzór był sprawowany przez okres **od 3 do 5 lat** (44,7%) oraz **od 5 do 7 lat** (23,3%).

Tabela 8. Czas trwania nadzoru kuratora		
Czas trwania NK	Liczba spraw	Procent
do 3 lat	16	7,8%
od 3 do 5 lat	92	44,7%
od 5 do 7 lat	48	23,3%
od 7 do 9 lat	27	13,1%
od 9 do 11 lat	8	3,9%
od 11 do 13 lat	8	3,9%
od 13 do 15 lat	5	2,4%
powyżej 15 lat	3	1,5%
Ogółem	206	100%

Źródło: opr. własne.

Wykres 2. Czas sprawowania nadzoru w przedziałach co 2 lata (opr. własne).

Przykłady spraw, w których nadzór trwał najdłużej:

A106 SR w Ostrzeszowie: Orzeczenie o nadzorze wpłynęło do zespołu kuratorów w dniu 26.06.1995 r., a nadzór został zakończony w dniu 6.02.2015 r. z powodu uzyskania przez najmłodsze dziecko objęte nadzorem pełnoletności. Nadzór trwał 19 lat i 7 miesięcy. Orzeczenie nie zawierało innych zarządzeń. Orzeczenie dotyczyło 7 dzieci urodzonych w latach: 1983, 1984, 1986, 1990, 1991, 1992 i 1994. Rodzina zamieszkiwała na wsi w gminie miejsko-wiejskiej. Przed wydaniem orzeczenia obydwaj rodzice dzieci byli bezrobotni i nadużywali alkoholu. Rodzina znajdowała się wtedy w trudnej sytuacji lokalowej i materialnej. Przed wydaniem orzeczenia z rodziną współpracował jedynie pracownik socjalny w zakresie pomocy materialnej. Sąd opiekuńczy o nieprawidłowej sytuacji małoletnich zawiadomił kurator rodzinny. W toku prowadzonego nadzoru urodziły się kolejne dzieci (1998 i 2005) – na co nie zareagował ani kurator (wniosek) ani sąd (orzeczenie). W toku prowadzonego nadzoru w sądzie rodzinnym nie toczyły się żadne postępowania. Nadzór sprawowało łącznie 5 kuratorów (od października 2011 aż do uchylecia nadzoru - kurator zawodowy). W trakcie nadzoru ojciec dzieci został skazany prawomocnie za przestępstwo z art. 187a § 2 k.k., a w roku 2010 z powodu zdiagnozowania raka krtani ojciec przestał pić alkohol. D2²⁷ (ur.1986) został również skazany przez sąd karny. W toku prowadzonego nadzoru przez kuratora rodzinnego do pracy na rzecz

²⁷ D – oznacza małoletnie dziecko objęte orzeczeniem sądu. W ankiecie A oznaczano kolejne dzieci w rodzinie objęte orzeczeniem literą D i kolejną cyfrą np. D1, D2, D3 itd. (przyp. autorki).

pomocy rodzinie zostali zaangażowani: przedstawiciele placówek oświatowych, do których uczęszczały dzieci, dzielnicowy i kurator dla dorosłych (prowadzący dozór wobec ojca i D2). W toku nadzoru zawodowy kurator rodzinny składał jedynie wnioski o umorzenie postępowania wobec dzieci, które ukończyły 18 lat (6 wniosków). Kurator zawodowy wykonał 1 wywiad kontrolny (w r. 2006). Sąd wyznaczył w czasie trwania nadzoru 5 posiedzeń wykonawczych z udziałem kuratora i 1 z udziałem stron. **W toku nadzoru nie zmieniła się sytuacja:** mieszkaniowa, materialna, systemu rodzinnego (urodziło się 2 dzieci), poziomu higieny, poziomu kompetencji wychowawczych. **Pogorszyła się sytuacja zdrowotna** (ojciec-rak krtani), co paradoksalnie miało też pozytywne skutki, gdyż ojciec z tego powodu przestał pić alkohol i **funkcjonowanie dzieci w szkole** (D1 i D2 miały opóźnienia w realizacji obowiązku, a D3 i D4 posiadały orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego). Podniosły się za to kompetencje rodzicielskie matki, która w toku nadzoru przestała również pić alkohol.

A18 SR w Kamiennej Górze. Nadzór trwał 17 lat i 5 miesięcy i został zakończony w dniu 28.01.2015 r. z powodu osiągnięcia pełnoletności przez dzieci. Orzeczenie o nadzorze wpłynęło do zespołu kuratorów w dniu 2.09.1997 r. Orzeczenie nie zawierało innych zobowiązań. Nadzór przez cały czas sprawował 1 kurator. Sąd opiekuńczy zawiadomiła Policja. Rodzina zamieszkiwała w gminie wiejskiej. Orzeczeniem objęto 3 dzieci (1991, 1995, 1997). Orzeczenie dotyczyło obydwójga rodziców. W chwili orzekania rodzina znajdowała się w trudnej sytuacji materialnej i mieszkaniowej, obydwójga rodzice byli bezrobotni i nadużywający alkoholu. Dodatkowo ojciec był sprawcą przemocy w rodzinie. Przed wydaniem orzeczenia w pomoc rodzinie był zaangażowany: pracownik socjalny w zakresie pomocy materialnej, gminna komisja rozwiązywania problemów alkoholowych, dzielnicowy i sołtys wsi. W toku prowadzonego nadzoru do współpracy został włączony również, oprócz wcześniej wymienionych, przedstawiciel placówki oświatowej. W trakcie nadzoru ojciec małoletnich został skazany prawomocnie przez sąd karny za przestępstwo z art. 207 k.k. i 178a § 1 k.k. oraz w sądzie rodzinnym toczyło się wobec niego postępowanie o zobowiązanie go do podjęcia leczenia odwykowego. W toku postępowania wykonawczego sąd wyznaczył 33 kalendarze wykonawcze i 1 posiedzenie wykonawcze z udziałem stron. Kurator złożył do sądu 1 wniosek o przeprowadzenie przez sędziego rozmowy dyscyplinującej z rodzicami

i sporządził 2 wywiady kontrolne (1998 i 2011). W toku nadzoru **polepszyła się sytuacja mieszkaniowa** rodziny, **wzrósł poziom kompetencji wychowawczych** matki (głównie poprzez współpracę z kuratorem sądowym) i poprawił się **poziom higieny**. Pogorszyła się sytuacja materialna i zdrowotna rodziny (matka – padaczka poalkoholowa), nastąpiły zmiany w systemie rodzinnym (osadzenie ojca w jednostce penitencjarnej w r. 2013). Wszystkie dzieci realizowały obowiązek szkolny bez opóźnień i nie przejawiały demoralizacji. Od roku 2014 abstynencję utrzymywali obydwój rodzice.

Fragmenty sprawozdania kuratora społecznego W.B. z dnia 12.02.2015 r. z zakończonego nadzoru: *„Nadzór który objąłem nad rodziną był bardzo specyficzny ponieważ były momenty gdzie wydawało się, że rodzice nie ustatkują się i trzeba będzie dzieci zabierać do domu dziecka, a innym razem nie pili alkoholu i dobrze zajmowali się dziećmi. Przeprowadzałem z podopiecznymi długie rozmowy w których tłumaczyłem im, że jeżeli nie chcą stracić dzieci to muszą zmienić swoje życie, a przede wszystkim muszą przestać spożywać alkohol. Podopieczni zdając sobie sprawę z powagi sytuacji (...) opamiętali się, przestali nadużywać alkohol i zaczęli zajmować się dziećmi dobrze. Podopieczny pracował, a podopieczna otrzymywała pieniądze z opieki społecznej i było prawie dobrze. Ale zdarzyły się im słabsze dni w których potrafili zapomnieć o strachu o dzieciach i zaczęli ponownie spożywać alkohol, nie były to ciągi alkoholowe i nie zawsze pili razem. Większe skłonności do alkoholu miał podopieczny, który w późniejszym terminie został zgłoszony do GKRPA i uczęszczał na terapię. Gdy córki A. i K. były już pełnoletnie podopieczny będąc pod wpływem alkoholu czasem znęcał się psychicznie a nawet fizycznie nad żoną i wyrzucał ją z domu razem z córkami. Incydenty te były zgłaszane na Policję w związku z tym były też interwencje Policji i sprawa została skierowana do Sądu. W czerwcu 2013 roku za znęcanie się nad żoną otrzymał zakaz kontaktowania się z pokrzywdzoną na trzy miesiące, a w tym czasie w Sądzie wobec niego toczyło się postępowanie o znęcanie nad rodziną, za co otrzymał wyrok skazujący na 1 rok pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem na okres próby 5 lat. Podopieczny wystarszył się i wyprowadził się z domu, ponadto zgłosił się do Punktu Konsultacyjnego, gdzie po przebadaniu został skierowany na obserwację do Ośrodka Psychiatrycznego w Złotoryi, a następnie w Legnicy rozpoczął 6-tygodniowe leczenie odwykowe. Po powrocie ze szpitala została mu odwieszona kara pozbawienia*

wolności i od 12.08.2013 w ZK w Jelenie Górze rozpoczął odbywanie kary po czym został przeniesiony do ZK do Strzelina, a w grudniu w tym samym roku za dobre sprawowanie warunkowo wyszedł z ZK. W styczniu 2014 r. podopieczny ponownie zgłosił się do Poradni uzależnień i od 16.01.2014 rozpoczął 6-tygodniową terapię którą zakończył w dniu 7.03.2014 r. i od tego czasu do zakończenia nadzoru podopieczny zachowuje się poprawnie, wystrzega się alkoholu i w domu panuje spokój.”

A103 SR w Szubinie. Nadzór trwał 12 lat i 10 miesięcy i został zakończony w dniu 30.03.2015 r. z powodu osiągnięcia pełnoletności przez dzieci. Orzeczenie dotyczyło 2 dzieci (1993, 1997) oraz ich obydwójga rodziców i nie zawierało dodatkowych zobowiązań. Sąd powiadomiła placówka oświatowa. Rodzina znajdowała się w trudniej sytuacji materialnej (obydwoje rodzice byli bezrobotni) i mieszkaniowej. Ojciec był osobą nadużywającą alkoholu i stosującą przemoc wobec członków rodziny. W pomoc rodzinie przed orzeczeniem zaangażowany był pracownik socjalny (w zakresie pomocy materialnej) i dzielnicowy. W trakcie nadzoru w SO toczyło się postępowanie rozwodowe (2007). W wyniku działań kuratora sądowego w pomoc zaangażowały się dodatkowo: placówka leczenia uzależnień, samorząd gminny, jednostka prokuratury i kurator dla dorosłych. W toku postępowania wykonawczego doszło do rozpadu związku małżeńskiego (2008) i rekonstrukcji rodziny (2011). Poprawiły się warunki lokalowe rodziny. Zdiagnozowane zostały dzieci D1 i D2 pod kątem upośledzenia intelektualnego i z tego powodu uzyskały orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego. Ojciec dzieci został skazany za czyn z art. 207 k.k. i 209 k.k. oraz osadzony w ZK. Niestety kolejny mąż matki dzieci okazał się również osobą nadużywającą alkoholu i stosującą przemoc. Sąd wyznaczał w toku postępowania wykonawczego kalendarz wykonawczy z częstotliwością ok. raz na 6 miesięcy lecz nie wyznaczył żadnego posiedzenia wykonawczego. Nadzór w sprawie pełniło 4 kuratorów społecznych. Kurator zawodowy nie złożył żadnego wniosku do sądu, za to występował 2 razy (2006 i 2014) do Prokuratury Rejonowej z zawiadomieniem o popełnieniu przestępstwa oraz raz do kuratora dla dorosłych. Kurator zawodowy wykonał 1 wywiad kontrolny (2006). W trakcie nadzoru nie zmieniła się sytuacja mieszkaniowa rodziny, poprawiła się sytuacja finansowa rodziny, nastąpił rozpad związku małżeńskiego, osadzenie ojca dzieci w ZK i rekonstrukcja rodziny. Nie zmienił się stan zdrowia członków rodziny i poziom higieny. Dzieci realizowały

obowiązek szkolny bez opóźnień, natomiast prezentowały z uwagi na upośledzenie intelektualne i doświadczanie przemocy ze strony ojca nieakceptowane społecznie zachowania (np. wulgaryzmy, agresja). Matka małoletnich ukończyła szkolenia i w wyniku pracy z kuratorem podniosła poziom swych kompetencji rodzicielskich. W 2014 r. powołana została grupa robocza z uwagi na występowanie przemocy w rodzinie.

A20 SR w Kamiennej Górze. Nadzór trwał 13 lat (od 9.07.2002 r.) i został uchylony 8.06.2015 r. w związku z przywróceniem rodzicom władzy rodzicielskiej. Nadzór pełnił przez cały czas kurator zawodowy. Orzeczenie dotyczyło początkowo 2 dzieci (1999, 2001), ich obydwójga rodziców i nie zawierało żadnych zobowiązań. Sąd powiadomiła o sytuacji w rodzinie Policja. W toku kolejnej sprawy opiekuńczej (2011) sąd ograniczył władzę rodziców wobec kolejnej 5 dzieci (2002, 2003, 2004, 2006, 2008) – łącznie 7 dzieci. W trakcie wydawania pierwszego orzeczenia rodzina znajdowała się w trudnej sytuacji materialnej (obydwoje rodzice bezrobotni) i mieszkaniowej. Dwoje najstarszych dzieci miało kłopoty zdrowotne (D1-wada genetyczna, D2-wcześnieactwo). Ojciec nadużywał alkoholu. W pomoc rodzinie była wtedy zaangażowana pomoc społeczna (w zakresie pomocy materialnej) i dzielnicowy. W toku działań kuratora rodzina została objęta pomocą i wsparciem placówek oświatowych, ochrony zdrowia, GKRPA, samorządu gminnego (wydział lokalowy) i rehabilitanta. W 2011 sąd opiekuńczy z urzędu wydał zarządzenia wobec kolejnych dzieci urodzonych w tej rodzinie i prowadził postępowanie w sprawie zobowiązania ojca do podjęcia leczenia odwykowego (2009) – wniosek został oddalony. Ponadto ojciec dzieci został skazany za znęcanie się nad dzieckiem na 6 miesięcy pozbawienia wolności w zawieszeniu na 3 lata połączone z dozorem kuratora. Sąd wyznaczał kalendarz wykonawczy w sprawie co ok. 6 miesięcy. Kurator złożył 1 wniosek (2015) o przywrócenie władzy rodzicielskiej i raz zwracał się w sprawie przydziału lokalu z zasobów gminy do wójta gminy. W trakcie postępowania wykonawczego polepszyła się sytuacja lokalowa rodziny (w 2008 przydział mieszkania) i materialna. Zmieniła się sytuacja w rodzinie przez urodzenie się kolejnej 5 dzieci (łącznie 7 dzieci) – tym samym obniżyły się kompetencje/możliwości rodzicielskie rodziców. W toku nadzoru pojawiły się kolejne problemy zdrowotne w rodzinie – D2 porażenie mózgowe (niepełnosprawność), D4 endokrynolog. Wzrósł poziom dbałości o higienę i co należy podkreślić wszystkie

dzieci (w tym 2 niepełnosprawnych) realizowały obowiązek szkolny bez opóźnień. Przyczyną długotrwałości nadzoru był zbieg takich czynników ryzyka jak wielodzietność (7 dzieci), trudna sytuacja materialna i lokalowa oraz niepełnosprawność 2 dzieci.

Podczas analizy akt zaobserwowano, że pewną wątpliwość kuratorów budzi kwestia terminu zakreślenia danej sprawy w wykazie „Opm_k”, gdyż w części spraw kuratorzy kończyli nadzór z datą uprawomocnienia się orzeczenia o przywróceniu władzy, a w części oczekiwali jeszcze na wydanie przez sąd postanowienia o umorzeniu postępowania wykonawczego. Najczęściej jednak w badanych sprawach pojawiała się praktyka, że w sytuacji, gdy postanowienie o nadzorze kuratora upadało z mocy prawa, wówczas kurator zakreślał nadzór bez oczekiwania na postanowienie sądu o umorzeniu postępowania wykonawczego w sprawie. Natomiast w przypadku zamiany zarządzeń opiekuńczych czy przywrócenia/pozbawienia władzy rodzicielskiej kurator musiał otrzymać najpierw postanowienie sądu o umorzeniu postępowania wykonawczego, aby móc zakreślić sprawę „Opm_k” w wykazie.

3.1.5. Komu powierzono nadzór i liczba kuratorów sprawujących nadzór w danej sprawie

W przypadku **40 badanych spraw** (19,4% ogółu) nadzór został powierzony **kuratorowi zawodowemu**, a w **166 sprawach** (80,6%) **kuratorowi społecznemu**. Jeśli porównamy dane z MS-S40 na dzień 31.12.2015 r., to tam proporcja nadzorów w sprawach opiekuńczych prowadzonych przez kuratorów zawodowych do społecznych wynosi 27,6% do 72,4%. Zatem w wylosowanych sprawach znacznie częściej nadzór sprawował kurator społeczny niż wynosi średnia dla całej Polski na dzień 31.12.2015 r.

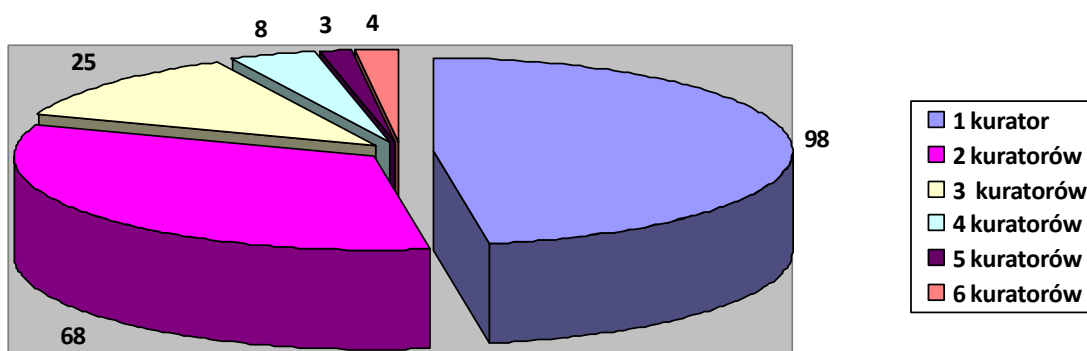
W odniesieniu do **98 z 206 badanych spraw** (47,6% ogółu spraw) nadzór przez cały okres jego sprawowania pełnił jeden kurator, a w kolejnych **60 sprawach** (co stanowi 33% ogółu) nadzór pełniło dwóch kuratorów sądowych. Niepokojący jest fakt, że w kolejnych **8 sprawach** nadzór pełniło **4 kuratorów**, a w **3 przypadkach** odnotowano **liczbę 5 kuratorów** i w kolejnych **3 – 6 kuratorów** sprawujących nadzór w danej sprawie. Wielokrotne zmiany kuratorów sprawujących nadzór

niekorzystanie wpływają na efektywność pracy kuratora i znacząco osłabiają zaufanie osób objętych orzeczeniem do sądu i jego organu pomocniczego (kuratorów sądowych).

Tabela 9. Komu powierzono nadzór w sprawie opiekuńczej				
Liczba kuratorów w sprawie	Komu powierzono nadzór:			Procent
	Kurator zawodowy(k.z.)	Kurator społeczny(k.s.)	Łącznie (k.z.+ k.s.)	
1	24	74	98	47,6%
2	8	60	68	33,0%
3	7	18	25	12,1%
4	0	8	8	3,9%
5	0	3	3	1,5%
6	1	3	4	1,9%
Ogółem (206)	40	166	206	100%

Źródło: opr. własne).

Wykres 3. Liczba kuratorów pełniących nadzór w sprawie (opr. własne)

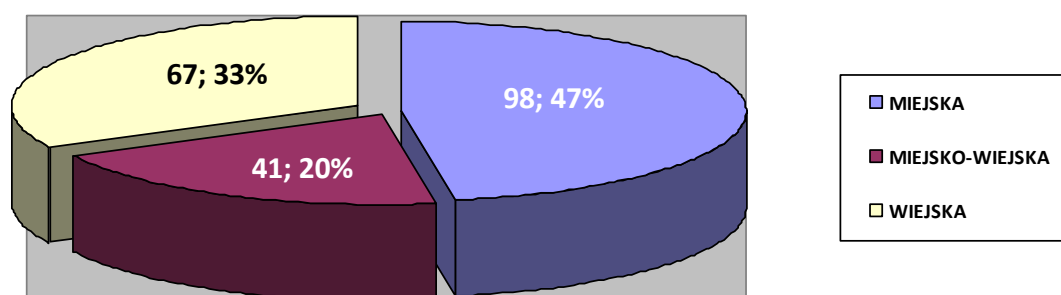
Wśród wskazywanych w dokumentacji powodów zmian kuratorów najczęściej pojawiały się **zmiany organizacyjne w zespole** wywołane np. nowym podziałem referatów kuratorów lub znośzeniem lub powołaniem sądów (53 zmiany). Następnie w kolejności była **rezygnacja kuratora** z pełnienia funkcji lub przerwa w wykonywaniu obowiązków spowodowana **chorobą kuratora** (26 zmian). Wśród badanych spraw odnotowano również 9 przypadków **odwołania kuratora przez Prezesa sądu**. Niestety w **30 przypadkach** nie odnotowano w aktach powodu decyzji kuratora zawodowego.

Tabela 10. Powód zmiany kuratora pełniącego nadzór w sprawie	
Powód zmiany kuratora pełniącego nadzór	Liczba spraw ²⁸
Rezygnacja kuratora lub inna niezależna od niego przyczyna	26
Wniosek uczestników postępowania o zmianę kuratora	3
Decyzja kuratora zawodowego o zmianie na kuratora z wyższymi kwalifikacjami	2
Zmiany organizacyjne w ZKSS	53
Odwołanie przez Prezesa Sądu	9
Brak środków na ryczałty	1
Nie wynika z akt	30
Ogółem: 206-98 (NK jeden kurator) = 108	124

Źródło: opr. własne.

Warto nadmienić, że w badanej próbie akt **67 rodzin (38%)** w trakcie sprawowania przez kuratora sądowego nadzoru zamieszkiwało na terenie gminy wiejskiej, **41 rodzin (20%)** na terenie gminy miejsko-wiejskiej, a **98 rodzin (47%)** na terenie gminy miejskiej.

Wykres 4. Miejsce zamieszkania rodziny objętej nadzorem (opr. własne).

Zamieszkiwanie na terenie gminy miejskiej, wiejskiej czy miejsko-wiejskiej ma istotne znaczenie z punktu widzenia dostępności zasobów pomocowych, w tym specjalistycznych. Ponadto miejsce zamieszkania rodziny uzależnia również liczbę

²⁸ Możliwość wielokrotnego wyboru (przyp. autorki)

profesjonalistów współpracujących z kuratorem na rzecz zmiany sytuacji w rodzinie. Obydwie te kwestie pojawiły się w wypowiedziach kuratorów zawodowych uczestniczących w wywiadach fokusowych.

(F14)²⁹: „Bo tak naprawdę w takich gminach jak my pracujemy [wiejskie - przyp. autorki] grupy robocze nie są w stanie zaoferować niczego: ani pomocy psychologicznej, ani pomocy materialnej, przede wszystkim nie są w stanie zaoferować pomocy mieszkaniowej bo podstawową potrzebą osoby doświadczającej przemocy jest zapewnienie bezpieczeństwa. U nas na terenie właściwości nie ma żadnego OIK-u, nie ma żadnej oferty mieszkaniowej dla osób które chcą odejść od sprawcy.(...) Jeśli chodzi o inne zasoby to u nas jest kiepsko – nie mamy terapeutów, mamy problem z dostępem do specjalistycznych świadczeń medycznych dla naszych klientów.”

(F12): „Jeśli chodzi o dzielnicę Mokotów, Ursynów i Wilanów to mamy zasoby: Poradnię Psychologiczno-Pedagogiczną, Poradnię Leczenia Uzależnień, Poradnię Zdrowia Psychicznego dla dzieci i młodzieży, Ośrodek Pomocy, Ośrodek Interwencji Kryzysowej i poradnię specjalistyczną ds. p/przemocy. Jeśli chodzi o OPS Ursynów to jest bardzo dobrze prowadzona praca socjalna. W Wilanowie jest zatrudniony 1 asystent, na Ursynowie i Mokotowie są asystenci zatrudnieni cały czas w ilości 5-6 osób na dzielnicę. OPS oferuje również usługi opiekuńcze i specjalistyczne.”

(F4): „Ja mam świetlicę i w mieście prowadzoną przez TPD [Towarzystwo Przyjaciół Dzieci-przyp. autorki], a na terenie mojej gminy [wiejskiej – przyp. autorki] są dwa ogniska TPD, z których korzystają nasi podopieczni. Od maja 2015 jest ciągle asystent.”

(F5): „W powiecie legionowskim generalnie w gminach wiejskich i miejskich asystenci są. W gminach „zielonych” jest po jednej osobie zatrudnionej ciągle”.

(F1): „Ja mam problem. Bo potrzeba asystenta rodzinnego jest bardzo duża. Niestety w powiecie wołomińskim mamy ich tylko 4. Niestety pani asystent z Ząbek zrezygnowała i miasto Ząbki powiedziało, że nie widzi zasadności zatrudnienia asystenta i od razu widać różnice w sytuacji w terenie.(...). Na terenach wiejskich nie

²⁹ F14 – oznacza kuratora biorącego udział w wywiadzie fokusowym (przyp. autorki).

ma żadnego wsparcia dla osób potrzebujących pomocy – tak jak mamy porównanie z miastami (...) gdzie są świetlice środowiskowe, gdzie możemy dzieci wysłać i z różnych stron działać. Na wsi takiego zaplecza nie mamy. Na wsi też nie mamy asystentów rodziny do pomocy. No i w zasadzie na wsi kurator jest jedyną instytucją wspierającą”.

3.1.6. Orzeczenie sądu

Sąd wszczywał postępowanie opiekuńcze w sprawie przede wszystkim z urzędu, czyli w związku z uzyskaniem informacji o nieprawidłowej sytuacji opiekuńczej dziecka od instytucji/organizacji/osoby fizycznej. Najczęściej sąd był informowany przez:

- jednostkę organizacyjną pomocy społecznej (44 sprawy/21,4%),
- placówkę oświatową (39 spraw/18,9%),
- jednostkę Policji (38 spraw/18,4%),
- sądowego kuratora rodzinnego (19 spraw/9,2%)
- jednostkę Prokuratury Rejonowej (17 spraw/8,3%),
- osobę fizyczną (10 spraw/4,9%),
- sądowego kuratora karnego (7 spraw/3,4%).

W 30 sprawach (14,6%) sąd opiekuńczy wszczął postępowanie **na wniosek**: matki (18 spraw) lub ojca (12 spraw).

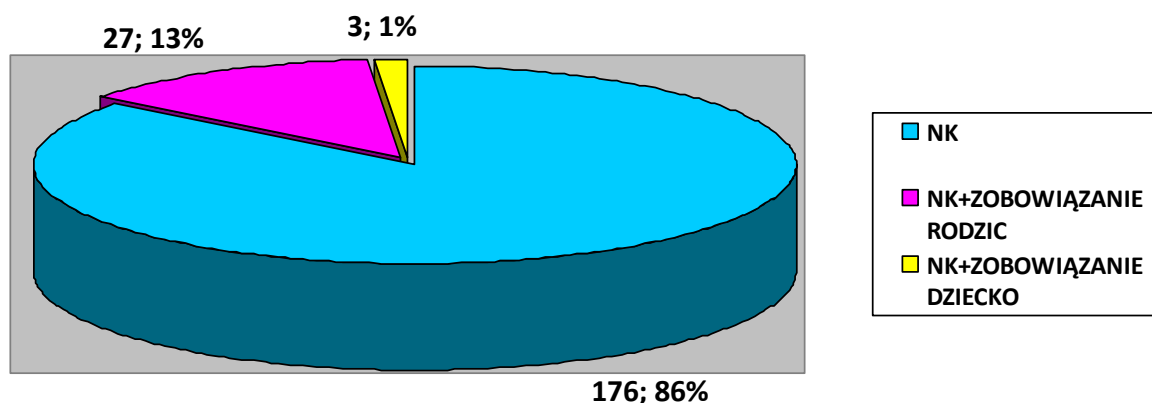
W **176 badanych sprawach**³⁰ sąd poddał wykonywanie władzy rodzicielskiej jedynie nadzorowi kuratora (85% spraw). W **27 sprawach** (13,2%) obok ustanowienia nadzoru kuratora pojawiło się dodatkowo zobowiązanie rodzica/-ów do określonego postępowania (art. 109 § 2 pkt 1 k.r.o.), a w zaledwie w **3 sprawach** (1,5%) sąd zobowiązał małoletniego do określonego postępowania (art. 109 § 2 pkt 1 k.r.o.).

³⁰ W tym 3 sprawy, w których sąd ustanowił nadzór kuratora jako pomoc dla rodziny zastępczej (przyp. autorki).

Tabela 11. Rodzaj wydanych zarządzeń opiekuńczych na podstawie art. 109 k.r.o.		
Zarządzenia z art.109 § 2 k.r.o.	Liczba spraw	Procent
Brak innych zobowiązań	176	85,4%
Zobowiązanie rodziców do określonego działania (§ 2 pkt 1)	27	13,2%
Zobowiązanie małoletniego do określonego postępowania (§ 2 pkt 1)	3	1,5%
Ogółem:	206	100%

Źródło: opr. własne.

Wykres 5. Rodzaj wydanych zarządzeń na podstawie art. 109 k.r.o. (opr. własne).

Spośród stosowanych wobec rodziców lub małoletnich zarządzeń najczęściej odnotowano:

- zobowiązanie rodziców do podjęcia terapii mającej na celu podniesienie kompetencji rodzicielskich (**A83-rodzice**),
- zobowiązanie rodziców do podjęcia terapii rodzinnej (**A66-rodzice**, **A128-rodzice**, **A167-rodzice**, **A168-rodzice**, **A169-rodzice**),
- zobowiązanie do podjęcia/kontynuowania leczenia odwykowego (**A84-ojciec**, **A117-ojciec**, **A122-matka**, **A189-matka**, **A192-ojciec**, **A201-rodzice**, **A205-rodzice**),

- zobowiązanie do powstrzymywania się od spożywania alkoholu (**A67**-ojciec, **A78**-ojciec, **A79**-ojciec, **A81**-ojciec, **A90**-matka, **A119**-ojciec, **A122**-matka, **A123**-matka, **A181**-matka, **A183**-rodzice, **A192**-ojciec, **A204**-rodzice),
- zobowiązanie rodziców do zapewniania dziecku pomocy psychologicznej (**A86**, **A65**),
- zobowiązanie ojca do powstrzymywania się od spożywania alkoholu i wszczynania awantur (**A83**-ojciec, **A82**-ojciec, **A87**-ojciec),
- zobowiązanie do poprawy zachowania wobec rodziców i udziału z zajęciach socjoterapeutycznych (**A83**- D1, D2),
- zobowiązanie dziecka do regularnego uczęszczania na spotkania z psychologiem (**A86**-D2),
- zobowiązanie ojca do opuszczenia lokalu i wydania go matce (**A62**-wyrok rozwodowy).

Wydaje się, że sądy w niedostatecznym stopniu wykorzystywały możliwość dookreślenia, jakie działania rodzice/dzieci objęci orzeczeniem sądu mają podjąć i jaki zatem jest cel postępowania wykonawczego. Mówili o tym podczas wywiadów fokusowych sami kuratorzy:

(F5): „Kiedyś o nałożenie dodatkowych obowiązków w postępowaniu rozpoznawczym czy wykonawczym było niezwykle trudno. Teraz to się zmieniło. Teraz te zobowiązania są nakładane np. do podjęcia terapii rodzinnej czy do podjęcia współpracy z asystentem rodziny. Może nie jest tak często jak byśmy chcieli, ale są.”

(F4): „U nas sędziowie zobowiązują rodziców do ścisłej współpracy ze szkołą np. 1 raz w miesiącu i po 3 miesiącach sąd zwraca się do szkoły o informację zwrotną. Podobnie może być z poradnią psychologiczno-pedagogiczną.”

(F7): „My bardzo często już mamy teraz orzeczenie ze zobowiązaniem na samym początku. To zwykle jest ukończenie warsztatów umiejętności wychowawczych.(...) W postanowieniu bardzo często jest „zobowiązać kuratora do kontroli wykonania zobowiązania.”

(F3): „Ja wielokrotnie w trakcie postępowania wykonawczego występuję z wnioskiem o zobowiązanie uczestników do określonego działania, ale czynię to nie dla własnego widzi mi się, ale żeby ta rodzina widziała, miała czarno na białym napisane do czego została zobowiązana i też z czego będzie rozliczana.”

(F11): „Nasi sędziowie w orzeczeniach zobowiązują. Te zobowiązania są realne i konkretne np. do odbycia warsztatów umiejętności wychowawczych przez rodziców i nad tym zobowiązaniem sąd ustanawia nadzór kuratora tzn. kurator ma skontrolować czy to się odbyło.(...) Generalnie nałożenie zobowiązań wiąże się z moją ideą – po pierwsze ograniczenia w czasie ingerencji sądu i do konkretnych działań. Czyli dostajemy narzędzie do pracy gdyż ustawa mówi tylko ogólnie o czynnościach kuratora w nadzorze.”

Należy zwrócić uwagę, iż w **3 badanych sprawach (A10 - SR w Bełchatowie, A22 - SR w Lidzbarku Warmińskim i A91 - SR w Mławie)** stały nadzór kuratora sądowego ustanowiono:

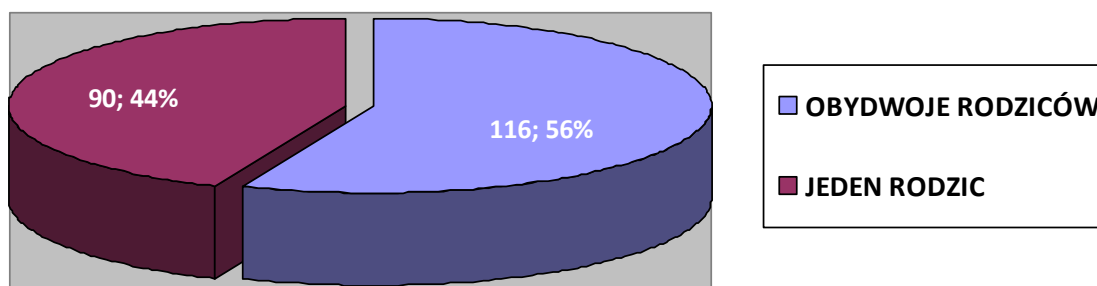
- nad sposobem wykonywania funkcji **spokrewnionej rodziny zastępczej** (babcia ojczysta) po reintegracji z instytucjonalnej pieczy – **A10**, postanowienie z dnia **11.09.2008 r.**,
- w ramach pomocy **niezawodowej rodzinie zastępczej** (ciotka małoletniego) – **A91**, postanowienie z dnia **26.03.2012 r.**,
- jako pomoc dla **spokrewnionej rodziny zastępczej** (dorosła siostra małoletnich) – **A22**, postanowienie z dnia **4.11.2010 r.** i następnie z dnia **13.12.2011 r.**

Sąd opiekuńczy w żadnej z 3 z wymienionych spraw po 1 stycznia 2012 r. nie zmienił swego orzeczenia mimo tego, że weszły w życie rozwiązania wniesione ustawą z dnia 9 czerwca 2011 r. o *wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej* (Dz.U. Nr 149 poz. 887), w tym obowiązek objęcia rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka opieką koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej (art. 77 u.w.r.). Wydaje się, że oprócz uwag co do podstaw prawnych orzeczenia nadzoru kuratora w odniesieniu do opiekuna zastępczego, wątpliwość budzi powierzenie kuratorowi sądowemu zadania, które po 1.01.2012 r. leżały w kompetencjach ustawowych innego podmiotu.

Orzeczenie w **116 sprawach**³¹ (56,3%) dotyczyło **obydwojga rodziców**. W pozostałych **90 sprawach (43,7%)** odnosiło się do **jednego z rodziców**, gdyż sąd:

- nie znalazł przesłanek do ograniczenia władzy drugiemu rodzicowi (50 spraw),
- drugi rodzic nie zamieszkiwał na stałe z dzieckiem (19 spraw),
- drugi rodzic w chwili orzekania nie żył (15 spraw),
- lub drugiemu rodzicowi nie przysługiwała władza rodzicielska nad dzieckiem (6 spraw).

Wykres 6. Kogo dotyczyło orzeczenie o ustanowieniu nadzoru kuratora (opr. własne).

Poniżej przedstawiono zestawienie powodów, które sąd wziął pod uwagę wydając orzeczenie o ustanowieniu nadzoru kuratora sądowego **wobec tylko jednego rodzica** z uwzględnieniem, czy orzeczenie nie dotyczyło matki, czy ojca dziecka/-ci.

³¹ W tym 3 sprawy, w których sąd ustanowił nadzór kuratora jako pomoc dla rodziny zastępczej (przyp. autorki).

Tabela 12. Z jakiego powodu orzeczenie nie dotyczyło drugiego rodzica			
Z jakiego powodu orzeczenie nie dotyczyło rodzica?	Którego rodzica nie dotyczyło orzeczenie		Ogółem
	matki	ojca	
Brak przesłanek do ograniczenia władzy	40	10	50
Rodzic nie żyje	3	12	15
Rodzicowi nie przysługuje władza rodzicielska/nie ustalone ojcostwo	0	6	6
Rodzic nie zamieszkuje z dzieckiem	2	17	19
Ogółem:	45	45	90

Źródło: opr. własne.

Najczęściej sąd orzekał nadzór kuratora nad wykonywaniem władzy rodzicielskiej przez jednego rodzica, **gdy nie znajdował przesłanek** do ograniczenia władzy drugiemu rodzicowi (40 spraw brak przesłanek wobec matki, 10 spraw brak przesłanek do ograniczenia władzy ojcu) lub **gdy drugi rodzic nie zamieszkiwał z dzieckiem** (17 ojców i 2 matki). W 15 sprawach drugi rodzic w chwili orzekania o nadzorze kuratora **nie żył** (12 ojców i 3 matki).

Odnotowano również różną praktykę sądów co do wskazywania w orzeczeniu częstotliwości składania sprawozdań. W **96 sprawach (46,6%)** sąd **nie odnosił się** w orzeczeniu do częstotliwości składania sprawozdań przez kuratora, natomiast w pozostałych sprawach (**110 spraw**) sąd określił częstotliwość składania sprawozdań w następujący sposób:

- 1 raz miesiąc – 21 spraw (10,2%),
- 1 raz 2 miesiące – 10 spraw (4,9%),
- 1 raz 3 miesiące – 63 sprawy (30,6%),
- 1 raz na 6 miesięcy – 15 spraw (7,3%),
- 1 raz na 12 miesięcy – 1 sprawa (0,5%).

W sprawach, w których sąd w orzeczeniu nie wypowiedział się co do częstotliwości składania sprawozdań sędzia prowadzący postępowanie wykonawcze określał ją

albo w zarządzeniu po stwierdzeniu prawomocności, albo decyzję w tym zakresie podejmował kierownik zespołu kuratorskiej służby sądowej.

Mając na uwadze poważne zastrzeżenia sądu co do jakości sprawowanej przez rodziców małoletnich dzieci władzy rodzicielskiej i co za tym idzie odpowiednich dla potrzeb rozwojowych dziecka warunków socjalno-bytowych, sąd w toku prowadzonego postępowania rozpoznawczego w **14 sprawach wydał postanowienie zabezpieczające** dotyczące ustanowienia nadzoru kuratora sądowego na czas toczącego się postępowania. W związku z tym wykonywanie władzy rodzicielskiej zostało poddane nadzorowi kuratora **od ponad 20 miesięcy (A74) do prawie miesiąca (A77, A191) przed wydaniem orzeczenia końcowego**. Taka praktyka wydaje się być dobrym rozwiązaniem w sytuacji poważnego zagrożenia bezpieczeństwa dziecka i konieczności zapewnienia mu należytej ochrony prawnej ze strony sądu opiekuńczego.

Tabela 13. Czas obowiązywania orzeczenia tymczasowego o nadzorze		
Nr ankiety	Czas obowiązywania orzeczenia tymczasowego w dniach	Czas obowiązywania orzeczenia w miesiącach
A74	620	20,6
A182	473	15,7
A30	218	7,2
A199	127	4,2
A27	126	4,2
A36	114	3,8
A200	96	3,2
A28	86	2,8
A168	84	2,8
A174	61	2
A37	48	1,6
A122	47	1,5
A191	22	0,7
A77	22	0,7

Źródło: opr. własne.

3.1.7. Dane dotyczące osób objętych orzeczeniem o ustanowieniu nadzoru kuratora (stan przed wydaniem orzeczenia)

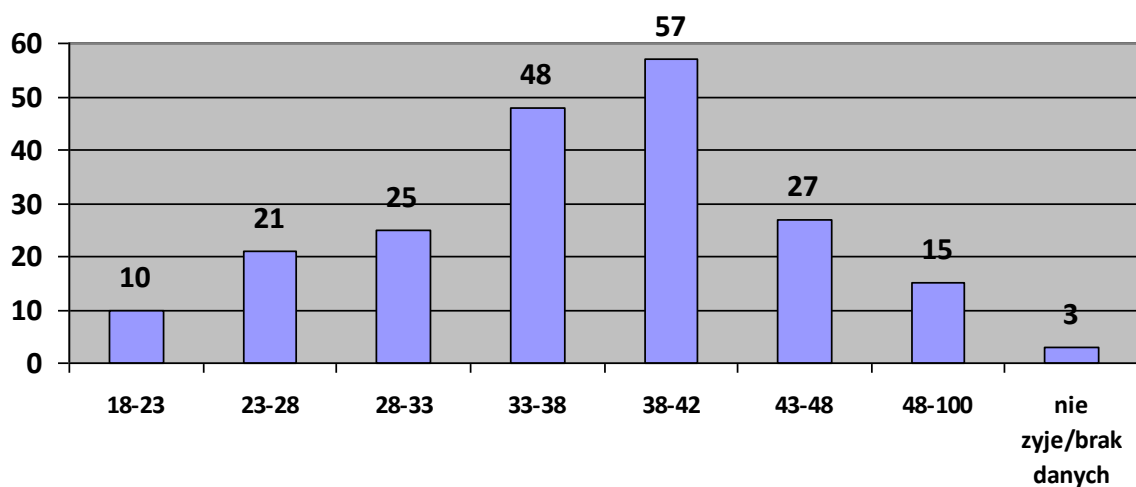
3.1.7.1. Matki i ojcowie

Średnia wieku **matki** w dniu wydania orzeczenia wynosiła 36,5 roku, przy czym ponad połowa matek (51%) była z przedziału wiekowego 28-43 lata. Najmłodsze matki (przedział wiekowy 18-23 lata) stanowiły 4,9% populacji (10 matek). Odpowiednio ojcowie w chwili orzekania o nadzorze najczęściej **mieli 33-48 lat** (52,5%) i posiadali **wykształcenie zasadnicze zawodowe** (42,9%) **lub podstawowe** (28,1%). Ojcowie najczęściej byli **osobami bezrobotnymi** (89 ojców/39,7%) lub **aktywnymi zawodowo** (79 ojców/35,3%). Oprócz tego **14 ojców** (6,3%) było **niezdolnych do pracy** i uzyskiwało świadczenie rentowe. Należy podkreślić, że populacja ojców dzieci w badanych 206 sprawach wynosiła 224, co wynikało z faktu, iż w 16 sprawach dzieci pochodziły z różnych związków matki.

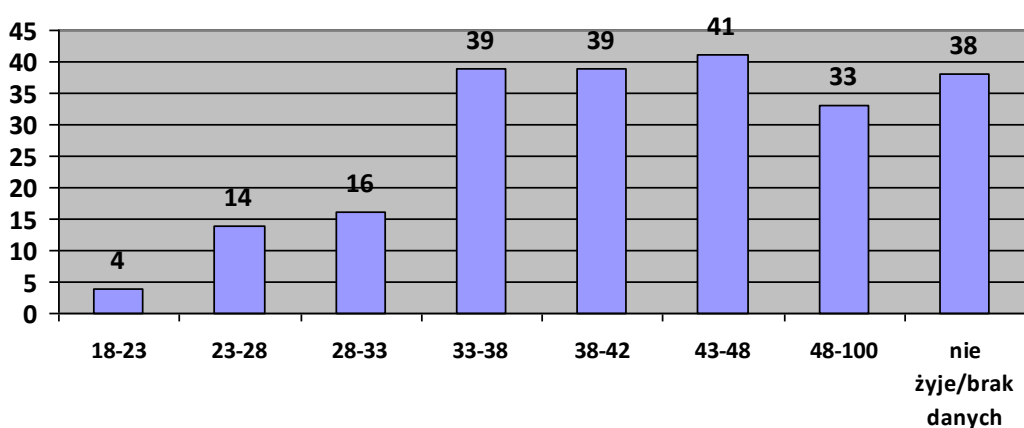
Tabela 14. Wiek matek i ojców				
Wiek w przedziałach co 5 lat	Matki		Ojcowie	
	Liczba matek	%	Liczba ojców	%
18 – 22,9	10	4,9%	4	1,8%
23 - 27,9	21	10,2%	14	6,3%
28 - 32,9	25	12,1%	16	7,1%
33 - 37,9	48	23,3%	39	17,4%
38-42,9	57	27,7%	39	17%
43 - 47,9	27	13,1%	41	18,3%
48 i więcej	15	7,3%	33	14,8%
Nie żyje/brak danych	3	1,5%	38	17%
Ogółem	206	100%	206+18 = 224	100%

Źródło: opr. własne.

Wykres 7. Wiek matek (opr. własne).

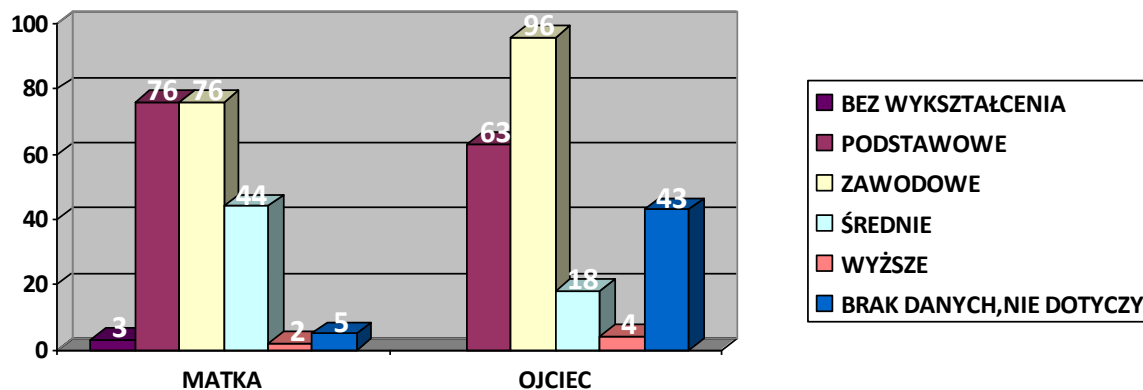

Wykres 8. Wiek ojców (opr. własne).

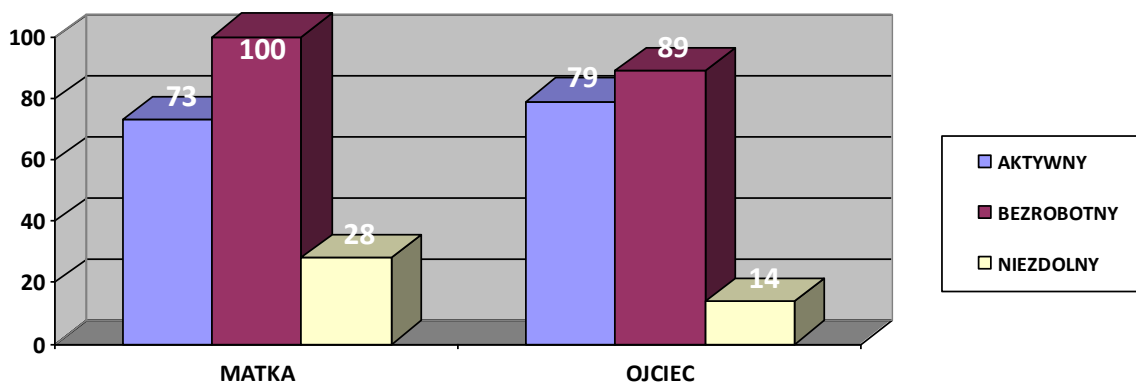

Matki najczęściej posiadały wykształcenie: podstawowe (76 matek/37,6%), zawodowe (76 matek/37,6%) i średnie ogólnokształcące/techniczne (44 matki/21,4%). W populacji matek najwięcej było: **bezrobotnych** (100 matek/48,5%) i **zatrudnionych** (73 matki/35,4%). Natomiast 28 matek (13,6%) **było niezdolnych do pracy** (np. korzystały z renty chorobowej lub świadczenia pielęgnacyjnego na niepełnosprawne dziecko).

Wykres 9. Wykształcenie matek i ojców (opr. własne).

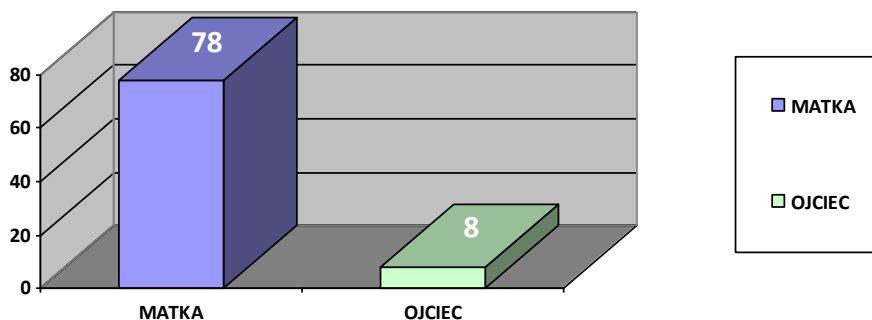

Wykres 10. Aktywność matek i ojców na rynku pracy (opr. własne).

Na etapie postępowania rozpoznawczego **8 ojców i 78 matek samotnie** wychowywało małe dzieci (**41,7% ogółu spraw**). Zatem samotne macierzyństwo/ojcostwo było istotnym problemem funkcjonowania rodziny, w której wychowywały się małe dzieci.

Wykres 11. Samotne macierzyństwo i ojcostwo (opr. własne).

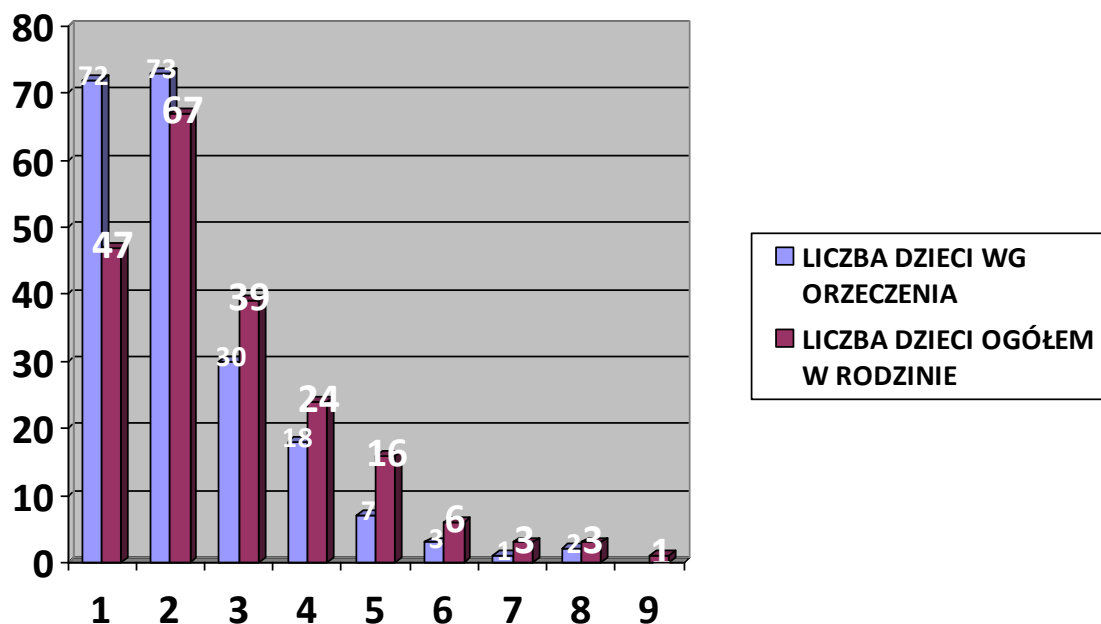
3.1.7.2. Małoletnie dzieci objęte orzeczeniem i ich rodzeństwo

W chwili ustanawiania nadzoru orzeczeniem sądu było objętych **średnio ponad 2 dzieci w rodzinie**. Natomiast gdy uwzględnimy liczbę wszystkich dzieci (zarówno małoletnich, jak i dorosłych) wychowujących się w danej rodzinie okaże się, że rodziny z **3 i więcej dzieci** stanowiły odsetek **44,7% ogółu badanych spraw**.

Tabela 15. Liczba dzieci objętych orzeczeniem i ogółem w rodzinie				
Liczba dzieci	Objętych orzeczeniem		Ogółem w rodzinie	
	1	72	35%	47
2	73	35,4%	67	32,5%
3	30	14,6%	39	18,9%
4	18	8,7%	24	11,7%
5	7	3,4%	16	7,8%
6	3	1,5%	6	2,9%
7	1	0,5%	3	1,5%
8	2	1,0%	3	1,5%
9	-	-	1	0,5%
Ogółem	465 dzieci	100%	564 dzieci	100%

Źródło: opr. własne.

Wykres 12. Dzietność w badanych rodzinach wg liczby dzieci objętych orzeczeniem sądu i po uwzględnieniu innych (nie objętych orzeczeniem) dzieci wychowujących się w rodzinie (opr. własne).

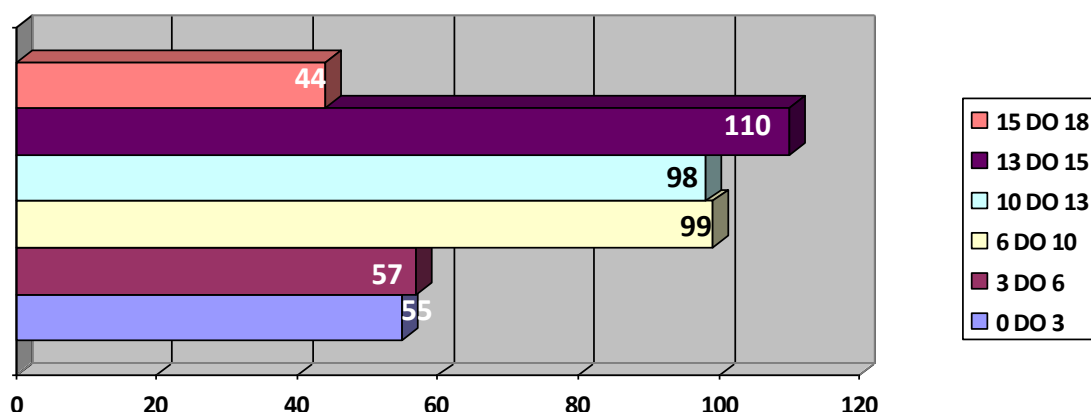

Przeciętny wiek dziecka w chwili wydania orzeczenia o nadzorze **wynosił ok. 10 lat** (mediana dla wieku dziecka: 10,84 roku).

Tabela 16. Wiek dzieci objętych orzeczeniem o nadzorze		
Wiek dziecka	Liczba dzieci	%
0-3 lat	55	11,8%
3-6 lat	57	12,3%
6-10 lat	99	21,3%
10-13 lat	98	21,1%
13-16	110	23,7%
16-18	44	9,5%
Ogółem:	465	100%

Źródło: opr. własne.

Wykres 13. Wiek dzieci objętych orzeczeniem (opr. własne).

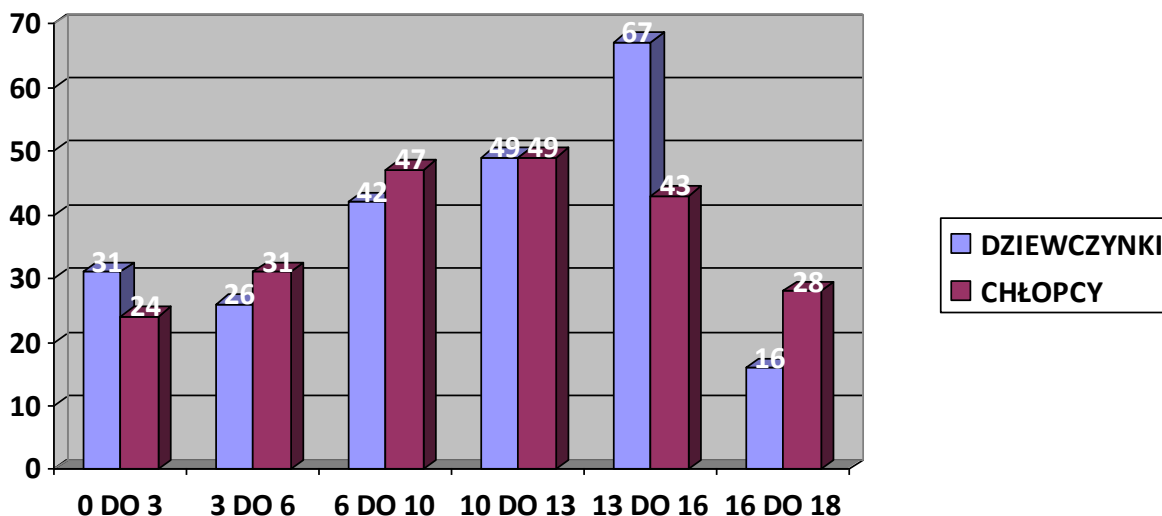
Najczęściej orzeczeniem sądu były objęte dzieci w przedziale wiekowym 6-10 lat (99 dzieci), 10-13 lat (98 dzieci) i 10-15 lat (110 dzieci), co zapewne wiąże się z tym, że były one objęte obowiązkiem szkolnym i z tego tytułu przedstawiciele placówek oświatowych mieli możliwość reagowania na niepokojące sygnały o funkcjonowaniu rodziny lub samego dziecka. Znacznie niższe wyniki uzyskano w przypadku dzieci młodszych 0-3 lata (55 dzieci) i 3-6 lat (57 dzieci), co jest spowodowane późnym wejściem dzieci z badanych rodzin w system edukacji przedszkolnej (w zasadzie dzieci z rodzin objętych nadzorami w sprawach opiekuńczych z reguły korzystają jedynie z bezpłatnej edukacji przedszkolnej – przyp. autorki).

Populacja dziewczynek i chłopców w badanej próbie była niemal identyczna (**231 dziewczynek i 232 chłopców**), a w podziale na kategorie wiekowe przedstawiała się następująco:

Tabela 17. Wiek dzieci w podziale na płeć			
Wiek dziecka	Dziewczynki	Chłopcy	Ogółem
0-3 lata	31	24	55
3-6 lat	26	31	57
6-10 lat	42	47	99
10-13 lat	49	49	98
13-16 lat	67	43	110
16-18 lat	16	28	44
Ogółem:	231	232	463

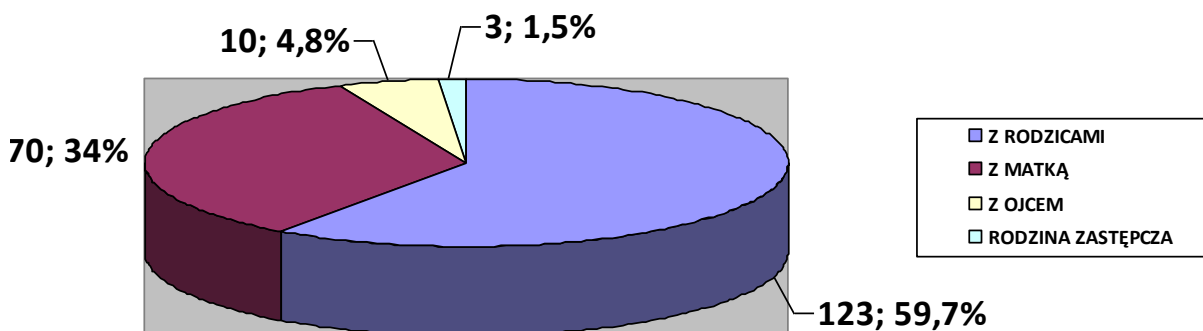
Źródło: opr. własne.

Wykres 14. Wiek dzieci objętych nadzorem w podziale na płeć (opr. własne).

Dzieci objęte orzeczeniem sądu w chwili orzekania o nadzorze zamieszkiwały najczęściej z **obydwójgiem rodziców (123 spraw/59,7%)**. W **70 badanych sprawach (34%)** dzieci zamieszkiwały **jedynie z matką**, z czego w **12 sprawach** nie zostało ustalone ojcostwo lub ojciec był pozbawiony władzy rodzicielskiej i z tych powodów nie zamieszkiwał z dzieckiem. W **10 sprawach (4,8%)** dzieci wychowywał **samotnie ojciec**, a w **3 sprawach (A10, A22, A91)** gdzie sąd ustanowił nadzór kuratora, dzieci przebywały w **spokrewnionej rodzinie zastępczej (1,5%)**.

Wykres 15. Z kim zamieszkiwało dziecko w chwili ustanowienia nadzoru (opr. własne).

Warto zwrócić uwagę, iż w **15 sprawach** sądy orzekając o ingerencji w sferę władzy rodzicielskiej nad dzieckiem nie objęły swym orzeczeniem innych małoletnich dzieci wychowujących się w tej samej rodzinie i pozostających pod władzą rodzicielską tych samych rodziców.

Tabela 18. Dzieci nie objęte orzeczeniem w chwili jego wydania

Numer ankiety A	Data wydania orzeczenia o NK	Liczba dzieci objętych orzeczeniem	Liczba małoletnich dzieci nie objętych orzeczeniem	Data urodzenia dziecka nie objętego orzeczeniem/wiek w latach
A159	8.09.2011	1	5	24.03.1994 (16 l.) 17.07.2004 (7 l.) 29.01.2006 (6 l.) 28.05.2008 (3 l.) 9.05.2011 (4 miesiące)
A96	10.08.2011	1	4	15.06.1994 (17 l.) 15.06.1998 (13 l.) 3.06.2002 (9 l.) 4.07.2003 (8 l.)
A202	11.03.2010	1	4	10.10.1995 (15 l.) 1.10.2000 (10 l.) 12.08.2008 (2 l.) 12.12.2009 (3 miesiące)
A72	5.11.2012	1	2	6.07.1999 (13 l.) 22.08.2005 (7 l.)
A76	27.05.2010	2	1	26.09.1995 (15 l.)
A52	31.08.2010	2	1	23.02.1994 (16 l.)
A75	2.06.2005	1	1	11.03.2005 (2 miesiące)
A63	8.01.2009	2	1	4.10.1995 (14 l.)
A48	21.10.2011	1	1	18.08.2011 (2 miesiące)
A190	11.12.2008	6	1	27.05.2008 (7 miesięcy)
A27	18.06.2012	2	1	28.12.1994 (17 l.)
A19	10.01.2003	1	1	29.09.2002 (4 miesiące)
A157	28.03.2012	1	1	8.12.2000 (12 l.)
A85	7.05.2012	1	1	25.10.2002 (10 l.)
A55	4.12.2006	1	1	17.01.2001 (5 l.)
Łącznie: spraw 15		Dzieci: 24	Dzieci: 26	

Źródło: opr. własne.

W trakcie analizy wymienionych w Tabeli 17. akt „Opm” i „Opmk” szczególnie zwrócono uwagę na sprawy, w których nieobjęte orzeczeniem dzieci były w wieku poniżej 10 r.ż.:

- **A159** – powodem ingerencji sądu były trudności w realizacji obowiązku szkolnego przez D1 (sygnalizacja – placówka oświatowa). Sąd w postępowaniu rozpoznawczym nie stwierdził uchybień w wykonywaniu władzy rodzicielskiej wobec pozostałych (5-ciorga) dzieci wychowujących się w rodzinie,
- **A96** – dzieci nie objęte orzeczeniem pochodziły z innych związków. Sąd ograniczył rodzicom tych dzieci władzę rodzicielską w odrębnych sprawach opiekuńczych,
- **A202** – matka małoletniego (pochodzenia romskiego) posiadała jeszcze czworo innych dzieci w wieku: 15 l., 10 l., 2 l. i 3/12 l. Sąd w postępowaniu rozpoznawczym (z wniosku ojca D1) nie ustosunkował się do jakości sprawowanej przez matkę władzy rodzicielskiej wobec pozostałych dzieci,
- **A72** - wobec D1 był równolegle sprawowany nadzór w sprawie IV NW 68/12 (wcześniej orzeczony). Sąd nie ma zastrzeżeń co do jakości wykonywania władzy rodzicielskiej przez rodziców wobec kolejnego dziecka,
- **A75** - matka małoletnich (l. 21) usamodzielniona z pieczy zastępczej – w toku postępowania rozpoznawczego **była w ciąży**. Sygnalizacja – jednostka pomocy społecznej i Prokuratura Rejonowa. Sąd prowadząc postępowanie z urzędu nie objął orzeczeniem kolejnego dziecka.
- **A48** – samotny ojciec wychowuje 2 dzieci (sygnalizacja – zawodowy kurator rodzinny), D1 trudności w realizacji obowiązku szkolnego, brak podstaw do ingerencji we władzę nad kolejnym dzieckiem,
- **A19** – sprawa z wniosku matki o pozbawienie władzy ojca dzieci. W toku następnego postępowania opiekuńczego w dniu 24.03.2004 sąd stwierdził brak przesłanek do ograniczenia rodzicom władzy nad kolejnym dzieckiem (l. 1),

- **A157** – sąd w orzeczeniu stwierdził, że nie ma przesłanek do ingerencji we władzę rodzicielską nad drugim dzieckiem (l. 12),
- **A85** – ingerencja we władzę dotyczy dziecka matki z poprzedniego związku. Dziecko (l. 10) nie objęte nadzorem pochodziło z kolejnego związku i było wychowywane przez oboje rodziców,
- **A55** - samotny ojciec (wdowiec) wychowuje 2 dzieci. Sygnalizacja ze szkoły D1 - sąd ograniczył władzę rodzicielską wobec D1, nie ustosunkował się co do władzy nad drugim dzieckiem (l. 5). Kurator pracuje z dwójką dzieci, w trakcie nadzoru doszło do rekonstrukcji rodziny i przywrócenia ojcu władzy rodzicielskiej.

3.1.8. Problemy zidentyfikowane w rodzinie w chwili wydawania orzeczenia o nadzorze kuratora

Wstępna diagnoza sytuacji socjalnej i opiekuńczo-wychowawczej rodziny pochodziła przede wszystkim z informacji przekazanych do sądu przez podmiot zawiadamiający o nieprawidłowej sytuacji małoletniego dziecka oraz z ustaleń poczynionych przez kuratora zawodowego na potrzeby przeprowadzonego przez niego na zlecenie sądu wywiadu środowiskowego i opinii/informacji/zeznań świadków o sytuacji socjalno-bytowej i opiekuńczo-wychowawczej małoletnich uzyskanych przez sąd prowadzący postępowanie rozpoznawcze w sprawie.

Na podstawie analizy akt głównych „Opm” i teczek nadzorów kuratora „Opm_k” przy użyciu narzędzia badawczego Ankieta A zarejestrowano następujące problemy³², z którymi przed wydaniem orzeczenia borykały się rodziny w badanej próbie:

- **samotne macierzyństwo/ojcostwo: w 78 sprawach (37,9% ogółu) zidentyfikowano samotne macierzyństwo, w 8 sprawach samotne ojcostwo (3,9% ogółu spraw) w chwili wydawania orzeczenia w sprawie ustanowienia nadzoru kuratora sądowego,**

³² Ankieta A identyfikuje 18 problemów (przyp. autorki).

- **zmiennosc partnerow/rodzina patchworkowa**: w **25 sprawach** (12,1% ogółu) zidentyfikowano zmiennosc partnerow lub rekonstrukcje rodziny ze strony rodzica sprawujacego bezposrednia opieke nad dzieckiem (matka),
- **bezrobocie**: w **52 sprawach** (25,2% ogółu) **obydwoje rodzicow** bylo osobami bezrobotnymi w chwili wydawania orzeczenia, w **73 sprawach** (35,4% ogółu) osoba bezrobotna byla **matka dziecka**, a w **27 sprawach** (13,1% ogółu spraw) **ojciec dziecka**. Zatem w **152 sprawach** (73,8% ogółu) pojawial sie problem bezrobocia co najmniej jednego z rodzicow,
- **trudna sytuacja materialna**: zaleznosc od pomocy materialnej ze strony jednostek pomocy spolecznej i swiadczew rodzinnych oraz trudna sytuacja materialna rodziny dotyczyla **165 badanych spraw (80,1% ogółu)**,
- **trudne warunki lokalowe/bezdomnosc**: trudne warunki lokalowe (przeludnienie, brak dostepu do mediow) oraz bezdomnosc zidentyfikowano w **72 sprawach (34,9%)**,
- **rodzina wielopokoleniowa ze zidentyfikowanymi problemami** (np. alkoholizm, przestepczosc, przewlekla choroba) w rodzinie pochodzenia: **18 rodzin (8,7% ogółu)** zamieszkiwalo wraz ze swymi rodzinami pochodzenia, ktore dotkniete byly wymienionymi problemami. To w znaczący sposob wplywalo na funkcjonowanie rodzicow dziecka i na jakosc wypełnianych przez nich funkcji rodzicielskich oraz na wystepowanie ewentualnych zagrozen ze strony krewnych dziecka,
- **przewlekłe choroby/niepelnosprawnosc**: w **24 sprawach** (11,6% ogółu) przewlekla choroba lub/i niepelnosprawnosc dotyczyla dzieci wychowujacych sie w rodzinie, w **17 sprawach matki** (8,2% ogółu), a w **9 sprawach ojca** (4,4% ogółu) dziecka/-i. Ogolem problem przewleklej choroby lub/i niepelnosprawnosci wystepowal w **50 badanych rodzinach** (24,3% ogółu),
- **upośledzenie intelektualne czlonkow rodziny**: w **17 rodzinach** (8,2%) wystepowal problem upośledzenia intelektualnego czlonkow rodziny – w **1 rodzinie** obydwie rodzicow bylo upośledzonych intelektualnie (0,5% ogółu), w **10 rodzinach** upośledzone bylo dziecko (4,8% ogółu), w **5 rodzinach**

upośledzona była matka dzieci (2,4% ogółu), a w **1 ojciec** dzieci (0,5% ogółu spraw),

- **wielodzietność (3 i więcej dzieci³³):** w **92 rodzinach (44,7%)** wychowywało się **3 i więcej dzieci**, co badająca zakwalifikowała jako **rodziny wielodzietne**. Dzietność rodzin przed wydaniem orzeczenia przedstawiała się w następujący sposób:

Tabela 19. Dzietność w rodzinach objętych nadzorem			
Liczba dzieci w rodzinie	W chwili wydawania orzeczenia		% skumulowany
	Liczba rodzin	%	
1	47	22,8%	22,8%
2	67	32,5%	55,3%
3	39	18,9%	74,2%
4	24	11,7%	85,9%
5	16	7,8%	93,7
6	6	2,9%	96,6%
7	3	1,5%	98,1%
8	3	1,5%	99,6%
9	1	0,5%	100%
Ogółem	206	100%	100%

Źródło: opr. własne.

- **nadużywanie alkoholu:** nadużywanie alkoholu przez rodzica/-ów było istotnym problemem w funkcjonowaniu rodziny i częstym powodem ingerencji sądu we władzę rodzicielską. **W 138 sprawach (67% ogółu)** przed wydaniem orzeczenia rozpoznano problem alkoholowy u co najmniej jednego członka rodziny: **w 62 sprawach (30%)** problem dotyczył **ojca** dzieci, **w 34 sprawach (16,5%)** **matki** dzieci, **w 34 sprawach (16,5%)** obydwójga **rodziców**, a **w 5 sprawach partnera** rodzica (2,4%).

³³ Art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 5 grudnia 2014 r. o *Karcie Dużej Rodziny* definiuje rodzinę wielodzietną jako posiadającą na utrzymaniu co najmniej 3 dzieci.

Wydaje się, że sąd opiekuńczy wziął na siebie dużą odpowiedzialność decydując o ustanowieniu jedynie nadzoru kuratora i pozostawieniu w **34 sprawach** małoletnich dzieci pod opieką rodziców, którzy obydwójce byli uzależnieni od alkoholu,

- **używanie innych substancji psychoaktywnych** (np. narkotyki, dopalacze): używanie innych niż alkohol substancji psychoaktywnych było problemem występującym w **5 sprawach (2,4% ogółu)** – w 4 przypadkach (1,9% ogółu) problem dotyczył ojców, a w 1 sprawie matki dzieci (0,5% ogółu),
- **popelnianie czynów zabronionych /karalność/, pobyty w jednostkach penitencjarnych**: warto zauważyć, że w **50 sprawach** (24,3% ogółu) dorośli członkowie rodziny (rodzice, dorosłe rodzeństwo lub inni krewni wspólnie zamieszkujący) byli osobami skazanymi za popełnienie czynu zabronionego, Część z nich w okresie do wydania orzeczenia w sprawie poddania władzy rodzicielskiej nadzorowi kuratora sądowego przebywała jako osoby skazane lub oskarżone w jednostkach penitencjarnych. W jednej sprawie (0,5% ogółu) **obydwójce rodziców** było osobami karanymi sądownie, w **3 sprawach** (1,5% ogółu) **matki** były karane sądownie, **2 skazania** (1% ogółu) dotyczyły **dorosłego rodzeństwa**, a w **46 sprawach (22,3% ogółu)** karani sądownie byli **ojcowie dzieci**.

Należy podkreślić, że znaczący odsetek skazań dotyczył **przestępstwa znęcania** (art. 207 § 1 k.k.) oraz **przestępstwa prowadzenia pojazdu mechanicznego w stanie nietrzeźwości** lub pod wpływem środka odurzającego (art. 178a § 1 k.k.), co podkreśla znaczenie i częstość występowania **problemu nadużywania alkoholu i stosowania przemocy** w badanych sprawach.

- **trudności w realizacji obowiązku szkolnego**: w **33 sprawach** (16% ogółu) jednym z problemów, z jakimi borykała się rodzina, były trudności w realizacji obowiązku szkolnego przez dziecko. Trudności w realizacji obowiązku szkolnego głównie objawiały się: wagarowaniem, drugorocznością i porzuceniem nauki w szkole przez małoletnie dzieci,

- **orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego**: w **13 sprawach** (6,3% ogółu) dzieci wychowujące się w rodzinie w chwili orzekania o nadzorze posiadały orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego i realizowały obowiązek szkolny w szkolnictwie specjalnym (na różnym poziomie edukacyjnym),
- **przemoc w rodzinie**: należy zwrócić uwagę, że w badanej próbie w **85 sprawach** (41,3% ogółu) przed wydaniem orzeczenia w sprawie ustanowienia nadzoru dochodziło do przemocy w rodzinie. Badająca uwzględniała w tym zakresie informację o skazaniu za przestępstwa z użyciem przemocy w rodzinie lub o prowadzeniu postępowania przygotowawczego w tym zakresie, jak również informację o realizowaniu wobec członków rodziny przez podmiot wskazany w ustawie z dnia 29 lipca 2005 r. o *przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie* (t.j. Dz. U. z 2015 r. poz. 1390) procedury „Niebieskie Karty”. Wśród osób, które wskazywane były w dokumentacji jako sprawcy przemocy najliczniejszą grupę stanowili: **ojcowie (71 spraw/34,5%)**, **obydwoje rodzice** dziecka (5 spraw/2,4%), **partner rodzica** (4 sprawy/1,9%), **matka** (4 sprawy/1,9%), **dorośle rodzeństwo** dziecka (1 sprawa/0,5%).
- **brak wsparcia ze strony rodziny/znajomych**: w **38 sprawach** (18,4% ogółu) zidentyfikowano brak wsparcia dla rodzica/-ów ze strony osób bliskich (rodzina pochodzenia) lub znajomych. Brak wsparcia miał szczególne znaczenie w odniesieniu do rodziców samotnie wychowujących dzieci i rodzin wielodzietnych lub posiadających dzieci ze szczególnymi potrzebami np. dzieci chore przewlekle/niepełnosprawne lub posiadające orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego. W odniesieniu do **27 spraw (13,1% ogółu)** brak wsparcia odnosił się do matek wychowujących dzieci samotnie lub przy małym udziale ojców, w **8 sprawach** (3,9% ogółu) wyraźny brak wsparcia dotyczył obydwójga rodziców, w **3** (1,5% ogółu) samotnie wychowujących dzieci ojców.
- **trudności w wypełnianiu funkcji rodzicielskich/niskie kompetencje rodzicielskie**: w **167 sprawach** (81,1% ogółu) podmioty sygnalizujące sądowi opiekuńczemu nieprawidłową sytuację opiekuńczo-wychowawczą małoletnich, kuratorzy rodzinni lub sąd prowadzący postępowanie rozpoznawcze oceniły

jako niedostateczne kompetencje wychowawcze rodzica/-ów dzieci. W **73 sprawach** (35,4% ogółu) odnosiło się to do obydwójga rodziców, w **18 sprawach** (8,7% ogółu) do ojców, a w pozostałych **76 sprawach** (36,9% ogółu) dotyczyło to matek dzieci,

- **postępująca demoralizacja dziecka**: w **13 badanych sprawach** (6,3%) rodzice przed wydaniem orzeczenia o nadzorze kuratora borykali się z postępującą demoralizacją swych dzieci.

Wybór problemów opisujących sytuację rodziny objętej nadzorem w stworzonym na potrzeby badania narzędziu badawczym (**Ankieta A**) okazał się zbieżny z opiniami w tym zakresie kuratorów zawodowych uczestniczących w wywiadach fokusowych:

(F3): *"Typowy klient z naszego terenu to rodziny, które żyją w związkach nieformalnych, bardzo często są to kolejni tatusiowie, jeśli jest kilkoro dzieci to każde ma innego tatusia. Najczęściej jest 2-3 dzieci, jednak coraz częściej zdarzają się rodziny, które ja nazywam „co rok to prorok” w których tych dzieci jest dosyć dużo i one rodzą się jakoś tam sukcesywnie w trakcie trwania nadzoru. Wykształcenie ich jest gimnazjalne albo podstawowe, rzadko się zdarzają osoby, które mają coś więcej – szkołę zawodową lub średnią. Dużo tych rodzin jest pokoleniowych, czyli jeżeli była babcia, byli rodzice pod nadzorem, to jest wielkie prawdopodobieństwo, że również dzieci trafią pod nadzór sądu."*

(F1): *"W terenie typowo wiejskim największym problemem jaki mamy jest alkohol, a za tym idzie przemoc wobec rodziny i taka totalna nieporadność wychowawcza, brak wiary że cokolwiek można zrobić, podjąć jakieś działania, decyzje.(...) Jeśli chodzi o nadzory „długie” to często co najmniej jedno z rodziców wykazuje upośledzenie, nie są to rodziny z których należy zabierać dzieci do pieczy zastępczej natomiast taka współpraca z kuratorem, nadzór wspomaganie daje większą szansę że to dziecko będzie zaopiekowane i będzie miało możliwość rozwoju swego potencjału."*

(F4): *„Na moim terenie jest wiele rodzin zrekonstruowanych, gdzie w zasadzie każdy partner jest po zakładzie karnym”.*

(F7): „Na Targówku [dzielnica Warszawy – przyp. autorki] mamy rodziny wielodzietne, częste zmiany partnerów, bardzo niski poziom wykształcenia, niski poziom życia, małe potrzeby socjalne i bytowe. Ci ludzie nie wiedzą, że można żyć inaczej”.

(F2): „Ja jeszcze chciałam powiedzieć o naszych podopiecznych z zaburzeniami psychicznymi, często nie zdiagnozowanymi i odmawiającymi leczenia, diagnozy, pokierowania i tutaj mamy dużo problemów we współpracy z takimi ludźmi”.

(F11): „Te długotrwałe nadzory w 99,9% są w rodzinach pokoleniowo dysfunkcyjnych, z wieloma problemami: alkohol, niezaradność życiowa, wyuczona bezradność, bezrobocie, brak odpowiedzialności za to co się dzieje.(...) I myślę też że wielodzietność powoduje, że te nadzory trwają latami bo ciągle dobija jakieś dziecko do tej gromady. (...) Najczęściej też są to rodziny wielopokoleniowe(...). A też okoliczności takie jak: interwencje Policji, czy występująca przemoc w rodzinie, czy alkoholizm w rodzinie, czy nieprawidłowe wypełnianie funkcji wychowawczych zmuszają sąd do tego, żeby była tam ciągle jakaś ingerencja”.

(F14): „Długotrwałe nadzory są tam, gdzie patologia dotyczy matki. Takich spraw gdzie tatuś pije to my mamy mało i one dość szybko się umarzają, bo te panie które się trzymają szybko się ogarniają. Gorzej jest gdy dwoje rodziców pije lub gdy kobieta pije i w wyniku tego mamy też dzieci z FAS. Tam się nakładają również inne rzeczy na problem picia. Te dzieci wychowują się w domach, gdzie rano nikt nie wstaje do pracy bo z tej bezradności są korzyści „im gorzej tym lepiej” bo większa jest pomoc świadczona przez państwo.”

Zatem jeśli porównamy częstości występowania poszczególnych problemów możemy stworzyć „**Mapę Problemów Rodziny**”, wobec której sąd ustanowił nadzór kuratora sądowego. Zmapowanie problemów rodziny w chwili wydawania orzeczenia o ustanowieniu nadzoru kuratora sądowego nad wykonywaniem władzy rodzicielskiej umożliwi kuratorowi dopasowanie do potrzeb danej rodziny **odpowiednich zasobów lokalnych** oraz zaangażowanie do współpracy **specjalistów z odpowiednimi kompetencjami** do pracy z wyróżnionymi problemami. Mówiąc o „zasobach lokalnych” i „specjalistach” mamy na myśli podmioty działające

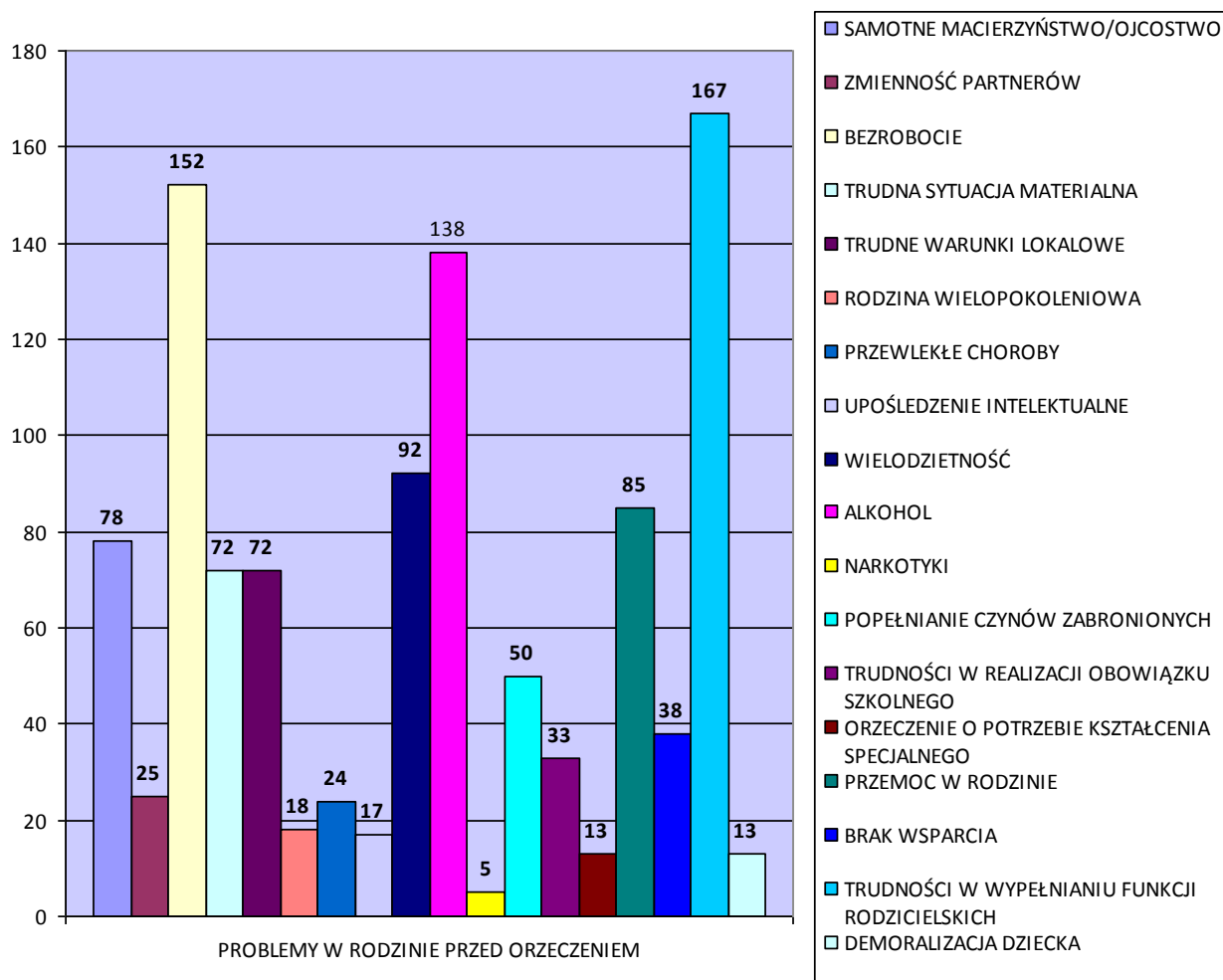
na poziomie gminy lub powiatu, które są dostępne (zarówno w sensie fizycznym /dojazd/, jak i finansowym /bezpłatne/) dla osób objętych orzeczeniem sądu.

Tabela 20. Mapa problemów i zasobów				
Problem	Liczba rodzin	%	Podmiot odpowiedzialny lokalnie za wsparcie/pomoc	Specjalista
Trudności w wypełnianiu funkcji rodzicielskich/niskie kompetencje rodzicielskie	167	81,1%	Jednostka organizacyjna wspierania rodziny odpowiedzialna w gminie za pracę z rodziną (np. OPS)	Asystent rodziny Rodzina wspierająca
			Jednostka organizacyjna pomocy społecznej np. OPS/GOPS/MOPS	Pracownik socjalny
Bezrobocie	152	73,8%	Rejonowy Urząd Pracy	Pracownik RUP Pracownik socjalny Asystent rodziny
Nadużywanie alkoholu	138	67%	GKRPA Punkt Konsultacyjny Placówki Leczenia Uzależnień Grupy samopomocowe (AA)	Członkowie Komisji Konsultant ds. uzależnień Terapeuci uzależnień
Wielodzietność (3 i więcej dzieci)	92	44,7%		
Przemoc w rodzinie	85	41,3%	Zespół interdyscyplinarny/grupy robocze Procedura „Niebieskie Karty”	Przedstawiciele: Policji, pomocy społecznej, oświaty, ochrony zdrowia, GKRPA
Samotne macierzyństwo/ojcostwo	78	37,9%	Wsparcie/praca z rodziną/pomoc w opiece i wychowaniu dzieci Grupy samopomocowe	Asystent rodziny, rodzina wspierająca,
Trudna sytuacja materialna/zależność od pomocy społecznej	72	34,9%	OPS Gmina (referat)	Pracownik socjalny

			świadczeń rodzinnych)	Pracownik referatu świadczeń
Trudne warunki lokalowe/bezdomność	72	34,9%	Gmina (wydział lokalowy)	Wójt/burmistrz/Prezydent Miasta
Popęlnianie czynów zabronionych	50	24,3%	Jednostki organów ścigania Wydział karny/ZKSS dla dorosłych	Dzielnicy Sędzia karny Kurator dla dorosłych
Brak wsparcia ze strony rodziny/znajomych	38	18,4%	Grupy samopomocowe Warsztaty umiejętności wychowawczych	
Trudności w realizacji obowiązku szkolnego	33	16%	Placówki oświatowe, w tym Poradnie Psychologiczno-Pedagogiczne	Pedagog, wychowawca klasy psycholog
Zmienność partnerów/rodzina patchworkowa	25	12,1%		
Przewlekłe choroby niepełnosprawność	24	11,6%	Placówki ochrony zdrowia	
Rodzina wielopokoleniowa ze zidentyfikowanymi problemami w rodzinie pochodzenia	18	8,7%		
Upośledzenie intelektualne	17	8,2%	Placówki szkolnictwa specjalnego Ośrodki wczesnej interwencji	
Orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego	13	6,3%	Poradnie Psychologiczno-Pedagogiczne	Zespół badający dziecko/orzekający
Postępująca demoralizacja dziecka	13	6,3%	Placówki wsparcia dziennego (w tym świetlice socjoterapeutyczne) Ośrodki kuratorskie	
Nadużywanie innych niż alkohol substancji psychoaktywnych	5	2,4%	Placówki Leczenia Uzależnień (PLU)	Terapeuci z PLU

Źródło: opr. własne.

Wykres 16. Mapa problemów rodzin przed wydaniem orzeczenia (opr. własne).

Podsumowując dane z Tabeli 20. i Wykresu 16. możemy określić badaną populację rodzin objętych nadzorem kuratora sądowego jako **rodziny wieloproblemowe**. Podając za D. Trawkowską³⁴, rodzina wieloproblemowa to rodzina niewydolna pod względem licznych funkcji rodziny. Z. Tyszka³⁵ twierdzi, że funkcja rodziny to „wyspecjalizowane i permanentne działania i współdziałania członków rodziny wynikające z bardziej lub mniej uświadamianych sobie przez nich zadań podejmowanych w ramach wyznaczonych przez obowiązujące normy i wzory, a prowadzące do określonych efektów głównych i pobocznych”. Autor wymienia 11

³⁴ D. Trawkowska, *Dokąd zmierzamy? Socjologiczna analiza działań podejmowanych wobec rodzin wieloproblemowych przez pomoc społeczną, Teologia i moralność*, Tom 7/2010, s. 33-44. <http://www.teologiaimoralnosc.amu.edu.pl/archiwalne.pl>, dostęp: 7.10.2016 r.

³⁵ Z. Tyszka, *System metodologiczny wieloaspektowej integralnej analizy życia rodzinnego*. Wyd. UAM, Poznań 2001, s. 69-88.

funkcji rodziny, których wypełnianie warunkuje sposób funkcjonowania poszczególnych członków rodziny **w sferze zdrowotnej, materialnej, zawodowej, edukacyjnej, społecznej i psychicznej**:

- **funkcje biopsychiczne** (funkcja prokreacyjna i seksualna),
- **funkcje ekonomiczne** (funkcja materialno-ekonomiczna, funkcja opiekuńczo-zabezpieczająca rodziny),
- **funkcje społeczno-wyznaczające rodziny** (funkcja stratyfikacyjna, funkcja legalizacyjno-kontrolna),
- **funkcje socjopsychologiczne** (funkcja socjalizacyjno-wychowawcza, funkcja kulturalna, funkcja religijna, funkcja rekreacyjno-towarzyska, funkcja emocjonalno-ekspresyjna)

Trawkowska zwraca uwagę, że pojęcie „rodzina wieloproblemowa” dobrze oddaje skalę problemów, z jakimi boryka się rodzina korzystająca z publicznego i niepublicznego wsparcia (wielość problemów wskazuje na złożoność procesów diagnozowania, interweniowania i planowania pomocy w formie świadczeń finansowych, rzeczowych, usługowych, w tym w postaci pracy socjalnej). Pokazuje również złożony charakter uwarunkowań skłaniających i umożliwiających tym rodzinom korzystanie ze świadczeń pomocy społecznej przez wiele lat, a nawet pokoleń.

Ciekawa wydaje się być refleksja pracowników socjalnych³⁶ na temat oczekiwań społecznych (ze strony różnych kręgów zainteresowanych udzielaniem pomocy rodzinom) dotyczących zaangażowania i odpowiedzialności pracowników pomocy społecznej (w tym pracowników socjalnych) za przewyciężanie kryzysów w rodzinach korzystających z pomocy społecznej. Jak podaje autorka, zdecydowanie wykraczają one poza profesjonalny zakres powinności pracowników socjalnych. Warto zacytować za autorką opinie pracowników socjalnych w tym zakresie, gdyż wydają się one być niemal identyczne z opiniami kuratorów biorących udział w wywiadach fokusowych.

³⁶ D. Trawkowska, *op. cit.*, s. 35.

„Pracownicy socjalni mają poczucie, że odpowiedzialność za sytuację w rodzinach korzystających z pomocy przerzucana jest na ich barki, podczas gdy członkowie rodzin z odpowiedzialności za siebie i sytuację w rodzinach zwalniają się sami oraz, co niemniej ważne, są przez otoczenie stosunkowo łatwo zwalniani z tej odpowiedzialności. Mechanizm przenoszenia odpowiedzialności za wadliwe funkcjonowanie rodzin wieloproblemowych w społecznościach lokalnych jest widoczny zwłaszcza w przypadku rodzin zagrożonych odebraniem dzieci oraz rodzin, wyrokiem sądu, pozbawionych prawa do opieki nad dziećmi. Rodziny te stosunkowo łatwo przerzucają odpowiedzialność za wychowanie własnych dzieci, za byt materialny rodziny, na państwo, które reprezentują pracownicy pomocy społecznej”.

(F4): *”Bo jeśli dziecko ma nadzór kuratora to dyrektor, pedagog czy nauczyciel bierze słuchawkę i dzwoni do kuratora i wtedy kurator pracuje z rodzicami i wtedy załatwiona jest sprawa odnośnie nauki, odnośnie zachowania dzieci, nie przez rodziców tylko przez kuratora. Rzeczywiście mają o tyle łatwiej szkoły tam gdzie jest kurator no to właściwie pedagog pracuje z kuratorem a nie z rodzicami, bo wiadomo rodzice albo są niedostępni, albo jest kolejne dziecko, albo tatuś przebywa w zakładzie.”*

Jeśli odwołamy się do doświadczeń pracowników socjalnych i asystentów rodziny z pracy z rodzinami wieloproblemowymi³⁷, to okaże się, że również te doświadczenia są zbieżne z doświadczeniami kuratorów sądowych:

„Jednak praktyka zawodowa i przytaczane badania pokazują, że im więcej czasu mają beneficjenci, tym bardziej go marnują. Podobnie jest z priorytetami względem wydatkowania niewielkich dochodów domowych, gdzie podstawowe potrzeby materialne nie są zaspokajane w pierwszej kolejności i klienci popadają w coraz większe tarapaty związane np. z zadłużeniem wobec spółdzielni mieszkaniowych czy zakładów energetycznych. Nie bez znaczenia jest także ich obiektywnie trudna sytuacja życiowa, szczególnie długotrwałe pozostawanie bez pracy, a co się z tym wiąże – ubóstwo. Rozwiązanie tych problemów jest zazwyczaj bardzo

³⁷ M. Szpunar, *Charakterystyka rodzin z wieloma problemami*, [w:] M. Szpunar (red.), *Asystentura rodziny. Analiza efektywności specjalizacji pracy socjalnej w kontekście projektu systemowego MOPS w Gdyni „Rodzina bliżej siebie”*, Wyd. MOPS w Gdyni, Gdynia 2011; A. Żukiewicz (red.), *Asystent rodzinny. Nowy zawód i nowa usługa w systemie wspierania rodzin. Od opieki i pomocy do wsparcia*, Impuls, Kraków 2011.

skomplikowane, a niekiedy wręcz niemożliwe. Z pewnością licznym rodzinom zajmie ono wiele lat. Wynika to głównie z przekazywanej z pokolenia na pokolenie postawy wobec edukacji własnej i dzieci. Zdecydowana większość podopiecznych to osoby o najniższych kwalifikacjach zawodowych. Dlatego najczęściej pozostają oni bez zatrudnienia albo też tylko pracują dorywczo bądź przy pracach prostych (nisko opłacanych). Osiągnięcie wyższego pułapu kompetencji i świadomości własnej kariery zawodowej wymaga wieloletniego wysiłku w zakresie edukacji i motywowania. Niekiedy ten trud wśród dorosłych skazany jest na niepowodzenie, ale warto, by asystenci mobilizowali do nauki dzieci, a rodziców – do utwierdzania ich w tych dążeniach³⁸.

Autorka podkreśla, że rodziny wieloproblemowe wymagają multidyscyplinarnej i wieloaspektowej współpracy wielu służb społecznych i przedstawicieli innych podmiotów na rzecz jednego klienta. Z perspektywy pracowników socjalnych rodziny wieloproblemowe są najczęściej dotknięte następującymi problemami: biedą, bezrobociem (głównie spowodowanym niskimi kwalifikacjami zawodowymi lub ich brakiem), niezaradnością życiową, nieumiejętnością prowadzenia gospodarstwa domowego, uzależnieniami, wielodzietnością, samotnym macierzyństwem/ojcostwem, często także przemocą domową.

3.1.9. Podmioty zaangażowane w pomoc i wsparcie rodziny przed wydaniem orzeczenia w sprawie ustanowienia nadzoru kuratora

Badająca sprawdziła, jakie podmioty działające lokalnie (przede wszystkim na poziomie gminy) były zaangażowane przed ustanowieniem nadzoru kuratora w świadczenie pomocy i wsparcia rodzinom objętym orzeczeniem sądu opiekuńczego w zakresie wykonywania władzy rodzicielskiej nad małoletnimi dziećmi. Tworząc katalog skupiono się przede wszystkim na podmiotach, które obligatoryjnie istnieją w każdej gminie bez względu na to, czy jest to gmina wiejska, miejska czy miejsko-wiejska. Ponadto wzięto pod uwagę zasoby lokalne, które w zakresie swych kompetencji mają świadczenie pomocy i wsparcia na rzecz dziecka

³⁸ M. Szpunar, *Charakterystyka rodzin z wieloma problemami*, [w:] M. Szpunar (red.), *Asystentura rodziny...*, op. cit., s. 41-42.

i jego rodziny znajdujących się w sytuacjach kryzysowych, a powołują je takie akty prawne jak:

- ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (t.j. Dz.U. z 2016 poz. 930),
- ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (t.j. Dz.U. z 2015 poz. 1390),
- ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (t.j. Dz.U.2016 poz. 575 z późn. zm.).

W katalogu możliwych odpowiedzi znalazły się następujące podmioty:

- jednostki organizacyjne pomocy społecznej w zakresie:
 - pracy socjalnej,
 - pomocy materialnej,
- jednostki organizacyjne wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej (ze szczególnym uwzględnieniem działających od 1 stycznia 2012 r. **asystentów rodziny**³⁹),
- placówki oświatowe (przedszkola/szkoły/poradnie psychologiczno-pedagogiczne),
- gminne **zespoły interdyscyplinarne** ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie i powoływane przez nie do rozwiązywania problemów związanych z przemocą w konkretnych rodzinach **grupy robocze**,
- organizacje pozarządowe,
- placówki ochrony zdrowia, w tym Poradnie Leczenia Uzależnień,
- placówki wsparcia dziennego (świetlice środowiskowe, świetlice socjoterapeutyczne itp.)

- gminne komisje rozwiązywania problemów alkoholowych,
- wolontariusze,
- związki wyznaniowe i organizacje kościelne,
- placówki świadczące specjalistyczną pomoc np. w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie lub w zakresie pomocy osobom z rodzin z problemem alkoholowym np. Ośrodki Interwencji Kryzysowej, Specjalistyczne Ośrodki Wsparcia,
- jednostki organizacyjne samorządu np. wydział ds. lokalowych,
- Policja,
- jednostki Prokuratury,
- osoby fizyczne,
- Rejonowy Urząd Pracy,
- sądowy kurator dla dorosłych.

³⁹ Podmiot istniejący od 1 stycznia 2012 r. wprowadzony ustawą z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. 2011 Nr 149 poz. 887).

Tabela 21. Podmioty zaangażowane w pomoc rodzinie przez wydaniem orzeczenia

Nazwa podmiotu	Przed orzeczeniem	
	Liczba spraw	%
Pomoc społeczna w zakresie pracy socjalnej	4	1,9%
Pomoc społeczna w zakresie pomocy materialnej	123	59,7%
Jednostka organizacyjna wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej (np. asystent rodziny)	0	0
Placówki oświatowe	36	17,4%
Zespół interdyscyplinarny/grupa robocza	1	0,5%
Organizacja pozarządowa	1	0,5%
Ochrona zdrowia (w tym PLU)	15	7,2%
Placówki wsparcia dziennego	0	0
Gminne Komisje Rozwiązywania Problemów Alkoholowych	8	3,9%
Wolontariusze	1	0,5%
Związki wyznaniowe/organizacje kościelne	0	0
Placówki świadczące specjalistyczną pomoc	8	3,9%
Jednostki organizacyjne samorządu	0	0
Policja	54	26,2
Jednostki prokuratury	24	11,6%
Ksiądz-motywowanie do leczenia odwykowego	1	0,5%
Osoba fizyczna	1	0,5%
RUP	1	0,5%
Kurator dla dorosłych	1	0,5%

Źródło: opr. własne.

Biorąc pod uwagę stworzoną na potrzeby badania „Mapę problemów” oraz dane dotyczące zaangażowanych w sprawy podmiotów przed wydaniem orzeczenia (Tabela 21 i 22) okazuje się, że rodzina **przed interwencją** sądu rodzinnego

praktycznie w minimalnym stopniu uzyskała (przedsądowe) **wsparcie i pomoc** ze strony działających lokalnie podmiotów, które statutowo zajmują się tego rodzaju działalnością. Ten fakt potwierdzili również biorący udział w wywiadach fokusowych kuratorzy zawodowi:

(F7): „Rzadko też zdarza się aby w sprawach przekazywanych z OPS-u ktoś wcześniej pracował z rodziną, zdarza się to raczej przy okazji pracy z innym członkiem rodziny np. babcią alkoholizką.”

(F3): „Natomiast jeśli chodzi o współpracę ze szkołami ja mam mieszane uczucia (...). Szkoły są różne zależy od zaangażowania dyrekcji. Są szkoły, które zanim wyślą do sądu jakikolwiek wnioski to przepracują z tą rodziną i próbują coś z tą rodziną zrobić (...). Natomiast są szkoły – „szkoły z klasą”, w których dziecko nie wpisuje się w ten idealny obraz i oni są tylko i wyłącznie obserwatorami tego zjawiska.”

(F1): „U nas w zasadzie została wprowadzona taka bardzo fajna praktyka przez sędziów, że wszystkie wnioski które są kierowane przez szkoły mają zawierać informację co szkoła konkretnie w tej sprawie zrobiła. Jeżeli nie ma takiej informacji to sąd zwraca się do szkoły z pismem o udzielenie informacji w tym zakresie.”

Tabela 22. Zestawienie problemów występujących w rodzinie i podmiotów zaangażowanych w pomoc przed wydaniem orzeczenia o nadzorze

Problem	Liczba spraw	%	Podmiot odpowiedzialny lokalnie za wsparcie/pomoc	Liczba spraw	%
Trudności w wypełnianiu funkcji rodzicielskich/niskie kompetencje rodzicielskie	167	81,1%	Jednostka organizacyjna wspierania rodziny odpowiedzialna w gminie za pracę z rodziną (asystent)	0	0
			Jednostka organizacyjna pomocy społecznej - praca socjalna	4	1,9%
Bezrobocie	152	73,8%	Rejonowy Urząd Pracy	1	0,5%
Nadużywanie alkoholu	138	67%	GKRPA	8	3,9%

			PLU	15	7,2%
Wielodzietność (3 i więcej dzieci)	92	44,7%			
Przemoc w rodzinie	85	41,3%	Zespół interdyscyplinarny/grupy robocze	1	0,5%
			Procedura „Niebieskie Karty”	18	8,7%
			Specjalistyczne placówki	8	3,9%
Samotne macierzyństwo/ojcostwo	78	37,9%	Wsparcie/praca z rodziną/pomoc w opiece i wychowaniu dzieci	0	0
Trudna sytuacja materialna/zależność od pomocy społecznej	72	34,9%	OPS Gmina (referat świadczeń rodzinnych)	123	59,7%
Trudne warunki lokalowe/bezdomność	72	34,9%	Gmina (wydział lokalowy)	0	0
Popelnianie czynów zabronionych	50	24,3%	Jednostki Policji	54	26,2%
			Jednostki Prokuratury	24	11,6%
			Kuratorzy dla dorosłych	1	0,5%
Brak wsparcia ze strony rodziny/znajomych	38	18,4%	Grupy samopomocowe Warsztaty umiejętności wychowawczych	0	0
Trudności w realizacji obowiązku szkolnego	33	16%	Placówki oświatowe, w tym Poradnie Psychologiczno-Pedagogiczne	36	17,4%
Zmienność partnerów/rodzina patchworkowa	25	12,1%			
Przewlekłe choroby niepełnosprawność	24	11,6%	Placówki ochrony zdrowia	15	7,2%
Rodzina wielopokoleniowa ze zidentyfikowanymi problemami w rodzinie pochodzenia	18	8,7%			

Upośledzenie intelektualne	17	8,2%	Placówki szkolnictwa specjalnego Ośrodki wczesnej interwencji	36	17,4%
Orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego	13	6,3%	Poradnie Psychologiczno-Pedagogiczne	36	17,4%
Postępująca demoralizacja dziecka	13	6,3%	Placówki wsparcia dziennego (w tym świetlice socjoterapeutyczne) Ośrodki kuratorskie	0	0
Nadużywanie innych niż alkohol substancji psychoaktywnych	5	2,4%	Placówki Leczenia Uzależnień (PLU)	15	7,2%

Źródło: opr. własne.

Analiza danych z Tabeli 22., które są porównaniem skali problemów występujących w rodzinach przed wydaniem orzeczenia o ustanowieniu nadzoru kuratora sądowego i liczby podmiotów zaangażowanych w udzielenie tej rodzinie pomocy i wsparcia w zakresie przezwyciężenia trudności, z jakimi rodzina się boryka, sprowadza się do stwierdzenia, że najczęściej sędzia rodzinny i współpracujący z nim kurator byli pierwszymi profesjonalistami uruchamiającymi działania pomocowe dla członków rodziny.

Niestety dane z Tabeli 22. potwierdzają również opinie kuratorów sądowych biorących udział w wywiadach fokusowych na temat braku działań pomocowych przed zawiadomieniem sądu opiekuńczego.

(F14) : „*Natomiast OPS-y przesyłają sprawy gdzie pracownik socjalny nie podjął żadnej pracy bo wpadł na pomysł wysłania sprawy do sądu, a co więcej jak wysłał wniosek do sądu to już nie podejmie żadnych działań.*”

(F13): „*W moim przekonaniu OPS trudniejsze przypadki odsyła do sądu*”.

(F1): „*Jeśli chodzi o szkoły wiejskie to one nie radzą sobie z tymi problemami i wręcz są szczęśliwe jak jest kurator, bo mają takie poczucie, że kurator więcej może niż tacy nauczyciele i pedagodzy w szkołach wiejskich.*”

Porównanie danych dotyczących liczby podmiotów działających lokalnie zaangażowanych przed wydaniem orzeczenia o nadzorze w pomoc i wsparcie dla rodziny w zestawieniu z zidentyfikowanymi problemami występującymi w tej rodzinie (Tabela 22.) pokazuje, że:

- w żadnej ze 167 badanych spraw z zidentyfikowanym **problemem w wypełnianiu funkcji rodzicielskich** przed wydaniem orzeczenia o nadzorze nie pracował asystent rodziny, a jedynie w 4 sprawach pracownik socjalny oprócz udzielania rodzinie pomocy materialnej świadczył na jej rzecz pracę socjalną,
- w zaledwie **1 sprawie (0,5% ogółu) z 152** w których występował **problem bezrobocia** jednego lub obojga rodziców był zaangażowany rejonowy urząd pracy,
- spośród **138 spraw**, w których występował **problem nadużywania alkoholu** przez co najmniej jednego rodzica jedynie w **8 sprawach (3,9 ogółu)** była zaangażowana gminna komisja rozwiązywania problemów alkoholowych, a w **15 sprawach (7,9% ogółu)** placówka leczenia uzależnień,
- z **85 spraw**, gdzie występowała **przemoc w rodzinie**, jedynie w **18 sprawach** została przed wydaniem orzeczenia o nadzorze kuratora wszczęta **procedura „Niebieskie Karty”**, której celem jest zintegrowanie działań 5 działających na poziomie każdej gminy podmiotów (pomoc społeczna, Policja, oświata, ochrona zdrowia, gminna komisja rozwiązywania problemów alkoholowych) na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa osobie doznającej przemocy i przerwania przemocy. W zaledwie **1 sprawie (0,5%)** została powołana **grupa robocza**, a w **8 sprawach (3,9% ogółu)** osoba doznająca przemocy skorzystała z oferty **placówki specjalistycznej** (np. ośrodek interwencji kryzysowej),
- problem **samotnego macierzyństwa/ojcostwa (78 spraw)**, **braku wsparcia ze strony krewnych lub znajomych (38 spraw)** również nie został zidentyfikowany przez służby społeczne przed powiadomieniem sądu opiekuńczego,

- **72 rodziny** spośród **206** żyły w **bardzo trudnych warunkach lokalowych** lub borykały się z **problemem bezdomności**. W żadnej z tych spraw służby społeczne ani odpowiednie organy gminy nie podjęły działań na rzecz zmiany tej sytuacji,
- mimo istotnego (**36 spraw/17,4% ogółu**) na tle innych podmiotów zaangażowania przedstawicieli oświaty w kwestie związane z sytuacją socjalno-bytową i wychowawczo-edukacyjną małoletnich dzieci, które niestety były przez nich interpretowane jako **trudności w realizacji obowiązku szkolnego**, przedstawiciele oświaty byli bezradni wobec postępującej **demoralizacji małoletnich** i ostatecznie zdecydowali się zgłosić ten problem sądowi opiekuńczemu,
- w zasadzie jedyną znaczącą aktywnością służb społecznych w zakresie udzielania wsparcia i pomocy dla rodzin z badanej próby było udzielanie im **pomocy materialnej**, zarówno świadczonej przez pomoc społeczną na podstawie ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o *pomocy społecznej* (t.j. Dz.U. z 2016 poz. 930), jak i innych świadczeń np. rodzinnych, alimentacyjnych. W badanej populacji pomoc materialna była udzielana **w 123 sprawach**, co stanowi 57,9% próby,
- **występowanie przestępczości** w badanych sprawach skutkowało zaangażowaniem organów ścigania (Policja, prokuratura). Jednakże udział prokuratora (24 sprawy - 11,6% ogółu) w udzielaniu wsparcia/pomocy z reguły kończył się na **czynności zawiadomienia sądu** opiekuńczego. Zdecydowanie większą aktywność (w 54 sprawach - 26,2% ogółu) przejawiali funkcjonariusze Policji, którzy w większości **podejmowali działania interwencyjne** (związane z realizacją procedury „Niebieskie Karty”).

3.2. Sytuacja rodziny objętej nadzorem w trakcie postępowania wykonawczego

W trakcie prowadzonego przez sąd postępowania wykonawczego zmieniała się sytuacja rodzin objętych orzeczeniem:

- w zakresie **składu rodziny** – gdyż rodziły się kolejne dzieci, część dzieci uzyskiwała pełnoletność oraz opuszczała swą rodzinę pochodzenia, dochodziło do rozpadu małżeństw/związków nieformalnych lub tworzenia się nowych związków formalnych/nieformalnych,
- odnośnie **sytuacji prawnej poszczególnych członków rodziny** – w toku prowadzonego postępowania wykonawczego opiekuńczego toczyły się inne postępowania przed sądem opiekuńczym, rodzinnym, karnym, rozwodowym i in., które miały wpływ na stabilizowanie sytuacji małoletnich dzieci,
- gdyż pracujący z rodziną specjaliści podejmowali działania na rzecz **rozwiązywania zidentyfikowanych przed wydaniem orzeczenia problemów** i z reguły **rozpoznawali nowe problemy**, więc dostosowywali swe działania do aktualnych potrzeb rodziny.

Warto zwrócić uwagę, że dość często dopiero kurator w toku sprawowanego nadzoru weryfikował ustalenia kuratora zawodowego z wstępnej diagnozy i dokonywał realnej oceny sytuacji członków rodziny i rodziny jako systemu. Stąd w toku prowadzonego postępowania wykonawczego oprócz aktualnych problemów wynikających ze zwykłego funkcjonowania rodziny ujawniały się inne problemy, których nie dostrzegł kurator zawodowy podczas sporządzania (wstępnej) diagnozy rodziny przy okazji wywiadu w postępowaniu rozpoznawczym. Mówili również o tym sami kuratorzy uczestniczący w wywiadach fokusowych:

(F14): *Wpływa sprawa do sądu – podniesiony jest jakiś jeden lub kilka problemów w rodzinie. Sąd orzeka nadzór, my podejmujemy pracę w nadzorze i wtedy okazuje się, że te 3 problemy to „pikuś” bo tam pod spodem są inne dużo bardziej poważne (...).*”

Można powiedzieć, że zacytowana wyżej wypowiedź kuratora zawodowego oddaje w pełni istotę pracy kuratora rodzinnego w nadzorze. W toku badań aktowych okazało się, że kurator był z reguły pierwszym profesjonalistą podejmującym z rodziną permanentną i bezwarunkową współpracę. Ponadto ustalono, że wszystkie rodziny w badanych sprawach były rodzinami wieloprotblemowymi, przy czym należy podkreślić iż oprócz kumulacji problemów charakterystyczne dla badanych spraw było również duże natężenie problemów. Kuratorzy rodzinni na tle innych

pojawiających się w sprawach profesjonalistów posiadali zdecydowanie wyższe kompetencje i szerszą wiedzę.

Kurator pełniący nadzór w sprawie angażował w udzielanie wsparcia i w pomoc rodzinie przedstawicieli wielu innych podmiotów – zwykle tych, które istnieją w każdej gminie w Polsce bez względu na to, czy jest to gmina wiejska, czy miejska. Kurator tworzył wokół rodziny sieć wsparcia i pomocy oraz zarządzał działaniem partnerów. Kurator często był jedynym profesjonalistą działającym i dostępnym po godzinach urzędowania instytucji (z reguły do 15.00 lub 16.00). W wielu sprawach kurator oprócz działań kontrolnych, wychowawczo-resocjalizacyjnych i profilaktycznych podejmował działania rzecznicze np. występując do różnych podmiotów o udzielenie rodzinie pomocy lub popierając starania rodziny w tym zakresie. Kurator rodzinny w badanych sprawach był z reguły obdarzany szacunkiem, zaufaniem i respektem nie tylko ze strony lokalnych partnerów, ale także samych podopiecznych.

W wielu badanych sprawach kurator mierzył się z decyzją o zakończeniu nadzoru. W kilku sprawach kurator zawodowy po złożeniu do sądu wniosku o wszczęcie postępowania o przywrócenie władzy rodzicielskiej wycofywał swój wniosek z uwagi na istotne pogorszenie się w miarę już stabilnej sytuacji w rodzinie. Szczególnie obciążające dla kuratorów były sprawy, w których co najmniej jeden rodzic nadużywał alkoholu oraz te, gdzie rodzice lub dzieci były osobami chorymi psychicznie lub niepełnosprawnymi intelektualnie. Można powiedzieć, że w tych sprawach kurator był strażnikiem dobra dziecka.

Poniżej zostały omówione zarejestrowane w toku badań aktowych zmiany w funkcjonowaniu rodzin objętych nadzorem kuratora sądowego.

3.2.1. Zmiany w systemie rodzinnym

W **36 sprawach** w toku prowadzonego postępowania wykonawczego urodziły się kolejne dzieci : w 26 rodzinach po 1 dziecku, w 8 rodzinach po 2 dzieci, w jednej rodzinie 3 dzieci i w jednej 5 dzieci. Łącznie populacja małoletnich dzieci **zwiększyła się o 50 dzieci**. Tym samym nastąpiła **zmiana w dietności rodzin**.

Tabela 23. Zmiana w dzietności w rodzinach

Liczba dzieci w rodzinie	W chwili wydawania orzeczenia		W trakcie sprawowania nadzoru		
	Liczba rodzin	Procent	Liczba rodzin	Zmiana	Procent
1	47	22,8%	36	- 11	6,4%
2	67	32,5%	63	- 4	30,6%
3	39	18,9%	45	+ 6	21,8%
4	24	11,7%	28	+ 4	13,6%
5	16	7,8%	17	+ 1	8,2%
6	6	2,9%	7	+ 1	3,4%
7	3	1,5%	7	+ 4	3,4%
8	3	1,5%	4	+ 1	1,9%
9	1	0,5%	2	+ 1	1%
ogółem	206	100%	206	33	100%

Źródło: opr. własne.

Zaskakujący dla badającej był brak reakcji sądu na pojawienie się kolejnego dziecka w rodzinie, w której rodzic/-e mieli już ograniczoną władzę rodzicielską nad starszym dzieckiem/-ćmi. Jedynie w 4 spośród 36 spraw sąd wszczął z urzędu postępowanie o wydanie zarządzeń opiekuńczych wobec kolejnego dziecka w rodzinie:

- **A19** (SR w Kamiennej Górze) – z uwagi na chorobę psychiczną matki (schizofrenia) sąd wydał zarządzenia opiekuńcze wobec dziecka, którego nie objęło wcześniejsze postanowienie i umieścił je w pieczy zastępczej (spokrewniona rodzina zastępcza w osobie babci),
- **A23** (SR w Lidzbarku Warmińskim) – sąd umieścił w pieczy zastępczej dwoje młodszych dzieci, które nie były objęte wcześniejszym orzeczeniem o nadzorze kuratora,
- **A61** (SR w Gliwicach) – sąd ustanowił nadzór kuratora nad kolejnym dzieckiem, które urodziło się po wydaniu pierwszego orzeczenia o ustanowieniu nadzoru kuratora,

W toku postępowania wykonawczego jedynie w **87 sprawach nie odnotowano zmiany w strukturze systemu rodziny**. Poza urodzeniem się kolejnych dzieci w 36 sprawach, w **47 sprawach doszło do rozpadu związku małżeńskiego/nieformalnego**, a w **44 sprawach został orzeczony rozwód**. W **26 sprawach** rodzic sprawujący bieżącą pieczę nad dzieckiem **wszedł w kolejny związek małżeński/nieformalny**. W **12 sprawach zmarł małżonek/partner/rodzic dziecka**. W **21 sprawach** rodzic nie sprawujący bezpośredniej pieczy nad dzieckiem nie utrzymywał żadnego kontaktu z dzieckiem, wobec tego **był „nieдоступny”**. W **4 sprawach doszło do reintegracji** rodziny (powrót dzieci z pieczy zastępczej) lub wznowienia kontaktu osobistego rodzica z dziećmi. W **3 sprawach** z lokalu zajmowanego przez rodzinę objętą orzeczeniem sądu opiekuńczego **wyprowadziły się dorośle** dzieci, których sposób funkcjonowania miał demoralizujący wpływ na małoletnie rodzeństwo.

3.2.2. Zmiany w sytuacji prawnej poszczególnych członków rodziny

Badająca rejestrowała także liczbę i rodzaj toczących się wobec członków rodziny (rodzice, dzieci) postępowań sądowych i administracyjnych. Jedynie w **37 sprawach** (18%) spośród badanych 206 w trakcie prowadzonego nadzoru **nie toczyły się inne postępowania** sądowe lub administracyjne. W pozostałych **169 sprawach** (82%) w czasie sprawowania nadzoru prowadzone było co najmniej jedno inne postępowanie, co ilustruje Tabela 24.

Tabela 24. Liczba innych postępowań toczących się w trakcie sprawowania nadzoru		
Liczba innych postępowań w trakcie sprawowania nadzoru	Liczba spraw	Procent ($\Sigma=206$)
6	5	2,4%
5	4	1,9%
4	26	12,6%
3	32	15,5%
2	50	24,3%
1	52	25,5%
Ogółem:	169 (z 206)	82%

Źródło: opr. własne.

Najczęściej odnotowane postępowania dotyczyły sprawy:

- o zmianę wydanych przez sąd opiekuńczy zarządzeń (55 postępowań),
- ustalenia obowiązku lub zmiany wysokości orzeczonych alimentów na dziecko (53 postępowania),
- o zobowiązanie do podjęcia leczenia odwykowego na podstawie ustawy *o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi* (51 spraw),
- karnej o przestępstwo z art. 207 k.k. /znęcanie się/ (44 sprawy),
- o rozwód lub separację (43 sprawy),
- o demoralizację nieletniego (32 sprawy),
- i innych⁴⁰ spraw karnych (21 postępowań).

Warto zaznaczyć, że toczące się w Sądzie Okręgowym postępowanie w sprawie o rozwód lub separację uniemożliwia sądowi rejonowemu prowadzącemu postępowanie wykonawcze w sprawie nadzoru kuratora wydanie ewentualnej decyzji w zakresie zmiany obowiązującego orzeczenia o poddaniu władzy rodzicielskiej rodzica/-ów nadzorowi kuratora.

Tabela 25. Rodzaje innych postępowań z uwzględnieniem kogo dotyczyły						
Rodzaj postępowania	Łącznie spraw	procent	Wobec obojga rodziców	Wobec matki	Wobec ojca	Wobec dziecka lub innych osób
Zmiana zarządzeń opiekuńczych	55	26,7%	28	16	11	-
Pozbawienie władzy rodzica	16	7,7%	2	8	6	-
Zawieszenie władzy	3	1,5%	-	1	3	-

⁴⁰ Najczęściej odnotowano oskarżenia o popełnienie czynu z art. 178a §1 k.k. (przyp. autorki).

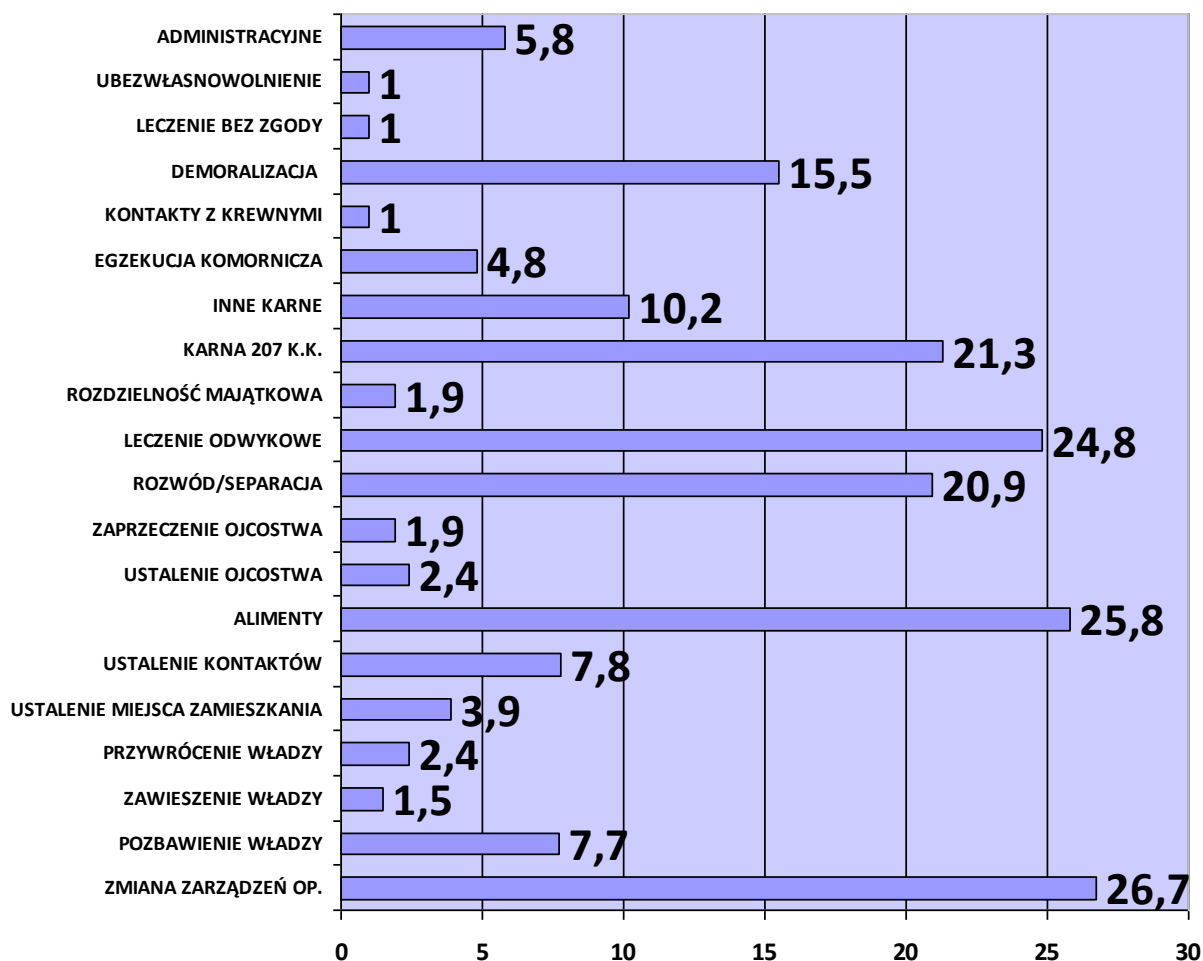
Przywrócenie władzy (z wniosku rodziców)	5	2,4%	3	2	-	-
Ustalenie miejsca zamieszkania	8	3,9%	4	1	3	-
Ustalenie kontaktów	16	7,8%	-	4	12	-
Ustalenie/zmiana wys. alimentów	53	25,8%	1	10	42	-
Ustalenie ojcostwa	5	2,4%	-	-	5	-
Zaprzeczenie ojcostwa	4	1,9%	-	-	4	-
Rozwód/separacja	43	20,9%	42	1	-	-
Zobowiązanie do leczenia odwykowego	51	24,8%	5	11	34	1 (dziecko)
Rozdzielność majątkowa	4	1,9%	3	-	1	-
Zarządzenia opiekuńcze wobec kolejnych dzieci	5	2,4%	3	2	-	-
Karna (art.207 k.k.)	44	21,3%	2	2	40	-
Inne karne (art.178a k.k.)	21	10,2%	3	9	8	1
Egzekucja komornicza	10	4,8%	-	1	9	-
Ustalenie kontaktów z krewnym	2	1%	-	-	-	2 (babcia)
Demoralizacja	32	15,5%	-	-	-	32
Leczenie psychiatryczne bez zgody	2	1%	-	2	-	-
Ubezwłasnowolnienie	2	1%	-	2	-	-
Administracyjne (wymeldowanie, zmiana nazwiska)	12	5,8%	2	3	4	3 (dziecko)

Źródło: opr. własne.

Dane z Tabeli 25. i Wykresu 17. jednoznacznie wskazują, że w toku postępowania wykonawczego najczęściej prowadzone było postępowanie rozpoznawcze w zakresie **zamiany wydanych zarządzeń opiekuńczych** (55 spraw), w kierunku przywrócenia władzy rodzicielskiej (postępowania były wszczynane z urzędu lub na wnioski rodziców).

Na drugim miejscu plasują się postępowania w zakresie **ustalenia obowiązku alimentacyjnego** lub **podwyższenia alimentów** (53 sprawy), których wynik miał istotne znaczenie dla ustabilizowania sytuacji materialnej dzieci (rodziny). W 42 sprawach pozwanym był ojciec dziecka/-i, w 10 sprawach matka, a jedno postępowanie dotyczyło obydwójga rodziców.

Wykres 17. Rodzaje innych postępowań, które toczyły się w trakcie sprawowania nadzoru (opr. własne)

W kolejności znajdują się postępowania dotyczące nałożenia przez sąd rodzinny

obowiązku podjęcia przez osobę dorosłą leczenia odwykowego w liczbie 51 spraw. W 42 sprawach postępowanie dotyczyło ojca dziecka/-i, w 11 sprawach matki, w 5 obydwójga rodziców, a w 1 sprawie dorosłego rodzeństwa dziecka. Biorąc pod uwagę skalę problemu nadużywania alkoholu przez rodziców dzieci w badanej próbie często były to sprawy, które stanowiły ostateczny sygnał ostrzegawczy dla pijącego alkohol rodzica przed kolejną bardziej dolegliwą formą ingerencji sądu opiekuńczego w sferę władzy rodzicielskiej.

Na następnym miejscu znajdują się **postępowania karne** (najczęściej dotyczące przestępstwa z art. 207 k.k. lub art.178a § 1 k.k.) w ilości **44 sprawy**. W 40 sprawach osobami skazanymi byli ojcowie, w 2 matki, a w 2 obydwójga rodzice. Często orzeczone w wyroku przez sąd karny kary umożliwiały skuteczne odizolowanie osoby skazanej (np. poprzez osadzenie w jednostce penitencjarnej) od osób pokrzywdzonych przestępstwem lub groźba odwieszenia warunkowo zawieszanej kary pozbawienia wolności miała istotne znaczenie przy podjęciu przez skazanego decyzji o leczeniu odwykowym. Z akt badanych spraw wynika, że skuteczność podejmowanych przez kuratora rodzinnego działań istotnie wzrastała, gdy z członkiem rodziny podejmował również pracę kurator dla dorosłych (np. A73, A133, A197 i A199).

W badanej próbie w **43 sprawach** w trakcie prowadzonego w sądzie rodzinnym postępowania wykonawczego toczyło się w Sądzie Okręgowym postępowanie **o rozwód lub separację**. W 42 sprawach postępowanie dotyczyło obydwójga rodziców, a w 1 przypadku matki dzieci. Rozstrzygnięcia w tych sprawach miały istotne znaczenie dla ustabilizowania sytuacji opiekuńczo-wychowawczej małoletnich. Niestety, z uwagi na czas trwania postępowania rozpoznawczego w sprawach o rozwód (+ewentualnego postępowania odwoławczego) znacząco wydłużało ono czas sprawowania nadzoru nad wykonywaniem władzy rodzicielskiej.

Należy zwrócić jeszcze uwagę, że w **32 sprawach** w toku prowadzonego postępowania wykonawczego (opiekuńczego) równocześnie wobec dziecka/-i objętych nadzorem w sprawie opiekuńczej toczyło się postępowanie rozpoznawcze/wykonawcze w oparciu o ustawę z dnia 28 października 1982 r. **o postępowaniu w sprawach nieletnich** (t.j. Dz.U. z 2014 poz. 382 z późn. zm.).Wydaje się, że można zaryzykować stwierdzenie, że w sprawach gdzie

ingerencja sądu opiekuńczego (a co za tym idzie kuratora sądowego) nastąpiła stosunkowo późno, biorąc pod uwagę czas pojawienia się w rodzinie takich problemów jak nadużywanie alkoholu przez rodzica/-ów lub/i stosowanie przemocy wobec członków rodziny, znacznie większe było prawdopodobieństwo prezentowania przez dzieci wychowujące się w tej rodzinie zachowań wpisujących się w definicję demoralizacji (art. 4 § 1 u.p.n. *”/.../ okoliczności świadczących o demoralizacji nieletniego, w szczególności naruszanie zasad współżycia społecznego, popełnienie czynu zabronionego, systematyczne uchylanie się od obowiązku szkolnego lub kształcenia zawodowego, używanie alkoholu lub innych środków w celu wprowadzenia się w stan odurzenia, uprawianie nierządu, włośćęgostwo, udział w grupach przestępczych,/.../”*) lub popełniania czynów karalnych.

3.2.3. Zmiany w funkcjonowaniu rodziny i wypełnianiu funkcji rodzicielskich

Aby uzyskać wiedzę na temat zmiany, jaka wystąpiła w trakcie postępowania wykonawczego w funkcjonowaniu rodzin objętych nadzorem kuratora sądowego, porównano ilość problemów występujących **przed wydaniem orzeczenia** i **w trakcie sprawowania nadzoru** przez kuratora. Zestawienie uzyskanych wyników przedstawia Tabela 25. Warto zauważyć, że ostatnia kolumna tabeli pokazuje tendencję (kierunek zmiany) – wartości ujemne oznaczają „osłabienie” występowania danego problemu, a wartości dodatnie świadczą o „nasileniu” występowania danego problemu.

Tabela 26. Zestawienie problemów w rodzinie „przed” i „po” wydaniu orzeczenia o nadzorze					
Problem	Przed orzeczeniem		W trakcie sprawowania nadzoru		Tendencja
	Liczba rodziny	procent	Liczba rodzin	procent	
Trudności w wypełnianiu funkcji rodzicielskich/niskie kompetencje rodzicielskie	167	81,1%	131	63,6%	- 17,5%
Bezrobocie	152	73,8%	122	59,2%	- 14,6%

Nadużywanie alkoholu	138	67%	106	51,5%	- 15,5%
Wielodzietność (3 i więcej dzieci)	92	44,7%	107	51,9%	+ 7,2%
Przemoc w rodzinie	85	41,3%	52	25,2%	- 16,1%
Samotne macierzyństwo/ojcostwo	78	37,9%	120	58,2%	+ 20,3%
Trudna sytuacja materialna/zależność od pomocy	72	34,9%	141	68,4%	+ 33,5%
Trudne warunki lokalowe/bezdomność	72	34,9%	55	26,7%	- 8,2%
Popęłnianie czynów zabronionych	50	24,3%	65	31,5%	+ 7,2%
Brak wsparcia ze strony rodziny/znajomych	38	18,4%	32	15,5%	- 2,9%
Trudności w realizacji obowiązku szkolnego	33	16%	74	35,9%	+ 19,9%
Zmienność partnerów/rodzina patchworkowa	25	12,1%	40	19,4%	+ 7,3%
Przewlekłe choroby niepełnosprawność	24	11,6%	66	32%	+ 20,4%
Rodzina wielopokoleniowa ze zidentyfikowanymi problemami w rodzinie pochodzenia	18	8,7%	25	12,1%	+ 3,4%
Upośledzenie intelektualne	17	8,2%	23	11,1%	+ 2,9%
Orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego	13	6,3%	38	18,4%	+ 12,1%
Postępująca demoralizacja dziecka	13	6,3%	56	27,1%	+ 20,8%
Nadużywanie innych niż alkohol substancji psychoaktywnych	5	2,4%	4	1,9%	- 0,5%

Źródło: opr. własne.

W odniesieniu do problemów, które w chwili wydawania orzeczenia o nadzorze kuratora najczęściej występowały („trudności w wypełnianiu funkcji rodzicielskich”, „bezrobocie”, „nadużywanie alkoholu”, „wielodzietność” i „przemoc w rodzinie”) jedynie „wielodzietność” osiągnęła wartości dodatnie (+7,2%). Pozostałe problemy w trakcie sprawowania przez kuratora nadzoru uzyskały **wartości niższe niż przed wydaniem orzeczenia**:

- trudności w wypełnianiu funkcji rodzicielskich (-17,5%),
- bezrobocie (-14,6%),
- nadużywanie alkoholu (-15,5%),
- przemoc w rodzinie (-16,1%).

Ponadto **wartości niższe** niż w chwili ustanowienia nadzoru uzyskały:

- trudne warunki lokalowe/bezdomności (-8,2%),
- brak wsparcia ze strony krewnych/znajomych (-2,9%),
- nadużywanie innych substancji psychoaktywnych (-0,5%).

Obniżenie częstości wystąpienia wymienionych wyżej kategorii problemów jest efektem pracy kuratora sądowego sprawującego nadzór oraz innych profesjonalistów pracujących z rodziną (m.in. asystenta, pracownika socjalnego, pedagoga szkolnego/wychowawcy, dzielnicowego). Obniżenie częstości występowania niektórych problemów (np. „nadużywanie alkoholu”, „przemoc w rodzinie”) było także skorelowane z wynikiem innych postępowań np. karnego lub w sądzie rodzinnym o zobowiązanie do podjęcia leczenia odwykowego.

Jak zakładano, w badaniu potwierdziła się hipoteza, że w toku sprawowania nadzoru przez kuratora sądowego została przez niego zweryfikowana wstępna diagnoza rodziny sporządzona przez kuratora zawodowego i w związku z tym w objętej nadzorem rodzinie pojawiły się kolejne problemy, których kurator zawodowy nie zidentyfikował podczas sporządzania wywiadu środowiskowego na etapie postępowania rozpoznawczego. Ponadto część „nowych” problemów była skutkiem zmian rozwojowych rodziny np. wchodzeniem małoletnich w okres dojrzewania

i buntu, rozpadem związku małżeńskiego/niefORMALnego, usamodzielnianiem się starszego rodzeństwa dzieci itp.

Zatem oprócz wzrostu dzietności **wyższe wartości** uzyskały następujące problemy:

- **samotne macierzyństwo/ojcostwo** (+20,3) – to m.in. konsekwencja prawnego uregulowania rozpadu związku małżeńskiego (rozwód/separacja) w toku postępowania wykonawczego w sądzie rodzinnym oraz śmierci małżonka/partnera,
- **trudna sytuacja materialna/zależność od pomocy** (+33,5%) – ponieważ zmiana częstości występowania tej zmiennej jest powiązana również z formalnymi rozpadami rodziny i samotnym wychowywaniem dzieci po orzeczeniu nadzoru kuratora sądowego nad wykonywaniem władzy rodzicielskiej,
- **popelnianie czynów zabronionych** (+7,2%) – część spraw karnych wszczętych przed lub w trakcie sprawowania nadzoru zakończyła się prawomocnym skazaniem w toku prowadzonego w sądzie opiekuńczym postępowania wykonawczego,
- **trudności w realizacji obowiązku szkolnego** (+19,9%) i **postępująca demoralizacja dziecka** (+20,8%) - wydaje się, że jest to dość oczywista konsekwencja wychowywania się dziecka w rodzinie z problemem alkoholowym⁴¹. Dzieci alkoholików oprócz różnorodnych dolegliwości psychosomatycznych (np. bóle głowy, bezsenność, osłabienie, nerwice, nudności, bóle zębów, problemy z odżywianiem) często mają trudności z nauką i zachowaniem. W sytuacji, gdy rodzice nie są źródłem bezpieczeństwa i wsparcia emocjonalnego, w naturalny sposób dzieci z rodzin alkoholowych poszukują akceptacji i wsparcia w grupach rówieśniczych,
- **zmienność partnerów/rodzina patchworkowa** (+7,3%) – naturalna (rozwojowa) potrzeba osób dorosłych do życia w parze. Z chwilą rozpadu

⁴¹ B.E. Robinson, J.L. Rhoden, *Pomoc psychologiczna dla dzieci alkoholików*, PARPA 2001, s. 111-158; M. Ryś, *Rodzina z problemem alkoholowym. Metody badań relacji interpersonalnych w dysfunkcyjnych systemach rodzinnych*, MCPS, Warszawa 2014, s. 52-64.

poprzedniego związku formalnego/niefORMALnego pojawia się deprivacja potrzeby bycia z partnerem,

- **przewlekłe choroby/niepełnosprawność (+20,4%)** – w toku prowadzonego nadzoru doszło do zdiagnozowania u osób objętych orzeczeniem deficytów w obszarze zdrowia fizycznego i psychicznego. W części spraw ujawnienie się w toku nadzoru problemów zdrowotnych tych osób było konsekwencją ich dotychczasowego szkodliwego trybu życia np. nadużywania alkoholu. Należy podkreślić, że zły stan zdrowia/niepełnosprawność osób objętych orzeczeniem jest czynnikiem statycznym⁴², czyli takim który nie poddaje się korekcji (zmianie) i wymaga udzielania osobie chorej/niepełnosprawnej stałego wsparcia. Nadzór kuratora sądowego ustanowiony nad wykonywaniem władzy rodzicielskiej przez chorego przewlekłe/niepełnosprawnego rodzica lub nad chorym przewlekłe/niepełnosprawnym dzieckiem pełni rolę wspierająco-profilaktyczną i służy ochronie zagrożonego dobra dziecka. Ochrona z uwagi na przewlekłą chorobę/niepełnosprawność rodzica lub dziecka winna trwać do uzyskania pełnoletności przez dziecko, a w przypadku choroby lub niepełnosprawności dziecka często jest kontynuowana poprzez uruchomienie procedury ubezwłasnowolnienia i ustanowienia opieki prawnej,
- **rodzina wielopokoleniowa ze zidentyfikowanymi problemami (+3,4%)** – trudna sytuacja materialna i mieszkaniowa rodzin poddanych nadzorowi kuratora powodowała również konieczność zamieszkiwania tych rodzin ze swymi rodzinami pochodzenia, w których już wcześniej występowały np. problemy alkoholowe lub przestępczość,
- **upośledzenie intelektualne (+2,9%) i uzyskanie orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego (+12,1%)** – w trakcie sprawowania nadzoru dochodziło do zdiagnozowania dzieci w poradniach psychologiczno-pedagogicznych pod kątem upośledzenia intelektualnego. Naturalną konsekwencją zdiagnozowania upośledzenia intelektualnego było uzyskanie orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego. Upośledzenie intelektualne, podobnie jak przewlekła choroba czy niepełnosprawność, jest czynnikiem

⁴² Z. Ostrihańska, A. Greczuszkin, *Praca z indywidualnym przypadkiem w nadzorze rodzinnego kuratora sądowego*, Norbertinum, Lublin 2000, s. 59-70.

zwiększającym ryzyko wystąpienia trudności w wypełnianiu funkcji rodzicielskich. Upośledzenie intelektualne jest także czynnikiem statycznym, nie poddającym się zmianom w wyniku udzielanej z zewnątrz pomocy czy wsparciu np. poprzez ustanowienie nadzoru kuratora sądowego. Nadzór kuratora sądowego nad wykonywaniem władzy przez upośledzonego intelektualnie rodzica pełni funkcję profilaktyczno-wspomagającą i jeśli rodzic nie jest objęty asystą rodzinną, winien trwać do uzyskania przez dziecko pełnoletności.

3.2.4. Współpraca członków rodziny i kuratora z przedstawicielami lokalnego systemu wsparcia i pomocy w trakcie postępowania wykonawczego

W toku badań aktowych przeanalizowano również zmianę w zakresie **liczby specjalistów pracujących z rodziną** i porównano stan zaangażowanych specjalistów/zasobów przed wydaniem orzeczenia i w toku sprawowanego nadzoru. Niewątpliwie zaktywizowanie przedstawicieli różnorodnych działających lokalnie podmiotów jest zasługą pracy kuratora sądowego sprawującego nadzór. Jak pokazują dane w tym zakresie przedstawione w Tabeli 27. badająca odnotowała wzrost zaangażowania specjalistów pracujących z dzieckiem i rodziną w każdej wyróżnionej w tabeli kategorii.

Tabela 27. Zaangażowanie lokalnych podmiotów w pomoc rodzinie „przed” i „po” wydaniu orzeczenia					
Nazwa podmiotu	Przed orzeczeniem		W toku postępowania wykonawczego		tendencja
	Liczba spraw	procent	Liczba spraw	procent	
Pomoc społeczna w zakresie pracy socjalnej	4	1,9%	40	19%	+ 17,1%
Pomoc społeczna w zakresie pomocy materialnej	123	59,7%	138	66,9%	+ 7,2%
Jednostka organizacyjna wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej (ASYSTENT)	0	0	29	14%	+ 14%
Placówki oświatowe	36	17,4%	169	82%	+ 64,6%

Zespół interdyscyplinarny/grupa robocza	1	0,5%	27	13%	+ 12,5%
Organizacja pozarządowa	1	0,5%	9	4,4%	+ 3,9%
Ochrona zdrowia (PLU)	15	7,2%	81	39,3%	+ 32,1%
Placówki wsparcia dziennego	0	0	5	2,4%	+ 2,4%
Gminne komisje rozwiązywania problemów alkoholowych	8	3,9%	37	16,5%	+ 12,6%
Wolontariusze	1	0,5%	2	1%	+ 0,5%
Związki wyznaniowe/organizacje kościelne	0	0	1	0,5%	+ 0,5%
Placówki świadczące specjalistyczną pomoc	8	3,9%	25	12,1%	+ 8,2%
Jednostki organizacyjne samorządu	0	0	25	12,1%	+ 12,1%
Policja	54	26,2	87	42,2%	+ 16%
Jednostki prokuratury	24	11,6%	29	14%	+ 2,4%
Ksiądz - motywowanie do leczenia odwykowego	1	0,5%	2	1%	+ 0,5%
Osoba fizyczna	1	0,5%	4	1,9%	+ 1,4%
RUP	1	0,5%	1	0,5%	-
Kurator dla dorosłych	1	0,5%	15	7,3%	+ 6,8%

Źródło: opr. własne.

Najczęściej kuratorzy sądowi sprawujący nadzory w sprawach opiekuńczych współpracowali z **przedstawicielami placówek oświatowych** (przedszkola, szkoły, poradnie psychologiczno-pedagogiczne) – **wzrost o 64,6% do poziomu 82% ogółu spraw**. Wydaje się to w pełni uzasadnione, gdy przyjmiemy, że jednym z podstawowych celów działania kuratora jest monitorowanie realizacji przez dziecko obowiązku szkolnego.

Następnie największy wzrost wystąpił w odniesieniu do zaangażowania do współpracy na rzecz wsparcia i pomocy rodzinie **przedstawicieli ochrony zdrowia**, w szczególności **terapeutów uzależnień** – **wzrost o 32,1% do poziomu 39,3% ogółu spraw**.

Kolejna istotnie zaangażowana w toku prowadzonego postępowania wykonawczego grupa zawodowa to **pracownicy socjalni w zakresie pracy socjalnej** – tu odnotowano wzrost **o 17,1% do poziomu 19% ogółu spraw**.

Kolejnym znaczącym partnerem kuratora sądowego okazał się być **dzielnicowy** – tu odnotowano wzrost **o 16% do poziomu 42,2% ogółu spraw**.

Zaskoczeniem dla badającej była informacja o stosunkowo małym w badanej próbie zaangażowaniu w pracę na rzecz rodziny objętej nadzorem **asystenta**, który w toku postępowania wykonawczego podjął pracę z 29 rodzinami, co stanowiło **wzrost o 14%**. Jest to o tyle zadziwiająca informacja, że asysta rodzinna jest od 1.01.2012 r. podstawową i najbardziej oczywistą formą udzielenia rodzinom przeżywającym trudności w wypełnianiu funkcji rodzicielskich wsparcia i pomocy ze strony gminy. Wydaje się, że zgodnie z założeniami systemu wsparcia i pieczy zastępczej wprowadzonego przez ustawę z dnia 9 czerwca 2011 r. o *wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej* ingerencja sądu opiekuńczego w sferę władzy rodzicielskiej rodziców dziecka winna być poprzedzona (przedsądowym) udzieleniem tej rodzinie wsparcia i pomocy na poziomie gminy w postaci pracy z rodziną świadczoną przez asystenta rodziny lub/i pomocy w opiece i wychowaniu dzieci świadczoną przez rodziny wspierające i placówki wsparcia dziennego.

Ponadto należy zwrócić uwagę, że od 1.01.2012 r. sąd opiekuńczy wydając zarządzenia opiekuńcze na podstawie **art. 109 § 2 k.r.o. pkt. 1** może w szczególności:

*zobowiązać rodziców oraz małoletniego do określonego postępowania, w szczególności **do pracy z asystentem rodziny, realizowania innych form pracy z rodziną, skierować małoletniego do placówki wsparcia dziennego, określonych w przepisach o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej lub skierować rodziców do placówki albo specjalisty zajmujących się terapią rodzinną, poradnictwem lub świadczących rodzinie inną stosowną pomoc z jednoczesnym wskazaniem sposobu kontroli wykonania wydanych zarządzeń.***

Niestety sądy opiekuńcze po 1.01.2012 r. praktycznie nie wykorzystywały tej możliwości – w żadnym orzeczeniu końcowym dotyczącym zarządzeń na podstawie

art. 109 § 2 k.r.o. wydanym w sprawie po raz pierwszy nie znalazło się zobowiązanie do pracy z asystentem rodziny. W dwóch sprawach (A23, A114) sąd zobowiązał rodziców do współpracy z asystentem w postanowieniu przy zmianie wydanych wcześniej zarządzeń opiekuńczych w toku prowadzonego postępowania wykonawczego, a w jednej sprawie (A26) sąd zobowiązał rodziców do współpracy z asystentem podczas wyznaczonego w toku postępowania wykonawczego posiedzenia. W pozostałych sprawach, w których z rodziną objętą nadzorem kuratora pracował asystent rodziny decyzję o udzieleniu tej rodzinie pomocy w postaci pracy z rodziną asystenta podejmował podmiot odpowiedzialny za pracę z rodziną (najczęściej Ośrodek Pomocy Społecznej).

Warto również zwrócić uwagę na zaangażowanie z inicjatywy kuratora sądowego w działania na rzecz zmiany sytuacji rodziny objętej nadzorem kuratora takich podmiotów jak:

- **gminne komisje rozwiązywania problemów alkoholowych** – wzrost o **12,6%** do poziomu **16,5%** ogółu,
- **zespół interdyscyplinarny ds. przeciwdziałania przemocy/grupa robocza** – wzrost o **12,5%** do poziomu **13%** ogółu. Jednakże mając na uwadze skalę problemu przemocy w rodzinie w badanej próbie (przypomnijmy, że w chwili orzekania o nadzorze rozpoznano problem przemocy w rodzinie w **85 sprawach**, co stanowiło 41,3% ogółu spraw) wydaje się, że udział zespołu interdyscyplinarnego lub grup roboczych zaledwie w **27 sprawach** był niewystarczający w stosunku do potrzeb w tym zakresie. Należy podkreślić, że zespół interdyscyplinarny lub powołana przez niego grupa robocza jest podstawową formą interwencji w środowisku wobec przemocy w rodzinie zgodnie z ustawą z dnia 29 lipca 2005 r. o *przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*.
- **jednostki organizacyjne samorządu gminnego** (głównie wydziały spraw lokalowych) – wzrost o **12,1%** do poziomu **12,1%** ogółu.

3.3. Działania podejmowane przez kuratorów sądowych w toku prowadzonego nadzoru

3.3.1. Sposób dokumentowania czynności

W **138 sprawach** kuratorzy sądowi dokumentowali przebieg nadzoru poprzez karty czynności (składane co miesiąc do akt sprawy) oraz sprawozdania (składane do akt z częstotliwością określoną przez sąd).

W **63 sprawach** kuratorzy składali sądowi jedynie sprawozdanie z objęcia nadzoru, a następnie dokumentowali podejmowane w nadzorze czynności przy pomocy składanych co miesiąc kart czynności. W przypadku zakończenia nadzoru kurator przedkładał sądowi sprawozdanie z zakończenia nadzoru.

W **5 sprawach** kurator sprawujący nadzór przedkładał sądowi jedynie sprawozdanie z objęcia nadzoru i następnie sprawozdania z przebiegu nadzoru w częstotliwości wskazanej w orzeczeniu sądu.

Tabela 28. Sposób dokumentowania czynności kuratora w nadzorze		
Sposób dokumentowania nadzoru	Liczba spraw	% ($\Sigma=206$)
sprawozdania np.1x3m-ce + karty czynności 1x1 miesiąc	138	67%
Sprawozdanie z objęcia nadzoru + karty czynności co 1 miesiąc + na zakończenie sprawozdanie z zakończenia nadzoru	63	30,6%
Tylko sprawozdania z częstotliwością wskazaną w orzeczeniu	5	2,4%
Ogółem	206	100%

Źródło: opr. własne.

Zarówno forma i zawartość kart czynności, jak i sprawozdań z objęcia/przebiegu/zakończenia nadzoru nie budziły poważnych zastrzeżeń badającej pod względem formalnym – zawierały one istotne informacje o sygnaturze akt głównych i teczki nadzoru, o okresie sprawozdawczym, o osobach objętych nadzorem. Nie zawsze jednak sprawozdania czy karty czynności zawierały czytelną

informację o tym, czy sporządzał je kurator społeczny, czy zawodowy, co wydaje się istotne z punktu widzenia osoby, która nie współpracuje z danym zespołem kuratorskiej służby sądowej i może nie mieć stosownej wiedzy w tym zakresie.

Należy podkreślić, że dokumenty składane przez kuratorów sądowych w badanej próbie były w znaczącej większości sporządzane **pismem maszynowym**, jednakże w sprawach: A37, A44, A70, A71, A77 i A134 pełniący nadzory kuratorzy społeczni składali sporządzone **pismem odręcznym sprawozdania i karty czynności** do chwili zakończenia postępowania wykonawczego.

Kuratorzy sądowi składali sprawozdania z przebiegu nadzoru i karty z podejmowanych w związku ze sprawowaniem nadzoru czynności **terminowo**. W żadnej z badanych teczek kuratorskich nie zarejestrowano braków w zakresie dokumentacji prowadzonej przez kuratorów sądowych.

Jeśli chodzi o **przekazywanie wytworzonej przez kuratorów sądowych dokumentacji** w związku z pełnionym nadzorem do akt głównych wykonawczych „Opm”, to **praktyka w tym zakresie była różnorodna** – od przekazywania do akt głównych wykonawczych wszystkich dokumentów, które znalazły się w teście nadzoru „Opm_k” (np. SR Lublinie-Wschód w Lublinie, SR w Szubinie), poprzez **przekazywanie jedynie sprawozdań z objęcia nadzoru i przebiegu nadzoru** zgodnie z określoną przez sąd częstotliwością (np. SR w Belchatowie, SR w Gliwicach, SR w Tomaszowie Mazowieckim, SR w Radomsku, SR Poznań-Grunwald i Jeżyce w Poznaniu, SR w Kutnie), do **nie przekazywania żadnej dokumentacji** wytworzonej przez kuratorów do akt głównych wykonawczych „Opm” (np. SR w Pile, SR w Nowym Sączu + Wydział Zamiejscowy w Muszynie, SR w Przasnyszu, SR w Biskupcu, SR w Kwidzynie). Podobne różnice sygnalizowali uczestnicy wywiadów fokusowych⁴³ i respondenci wypełniający Ankiety B.

Sprawozdania kuratorów z objęcia nadzoru w badanych sprawach co do zasady zawierały **plan pracy** w nadzorze. Natomiast jeśli chodzi o dokonywanie przez kuratorów okresowej **ewaluacji podejmowanych czynności** i, co za tym idzie,

⁴³ Kuratorzy z okręgu warszawskiego zgodnie potwierdzali, że do akt głównych Opm przekazują kopie wszystkich wytworzonych przez kuratora dokumentów, natomiast kuratorzy z okręgu warszawsko-praskiego zgodnie oświadczyli, że w ich sądach rejonowych nie przekazuje się do akt Opm kopii dokumentów, lecz „wypożycza się” sędziemu na kalendarz wykonawczy teczkę nadzoru Opm_k - przyp. autorki.

podjęcie decyzji o **modyfikacji planu pracy** - odsetek badanych spraw był znacznie mniejszy, co pokazuje Tabela 29.

Tabela 29. Formułowanie planu pracy		
Formułowanie planu pracy w nadzorze	Liczba spraw	% ($\Sigma=206$)
Jedynie w sprawozdaniu z objęcia nadzoru	131	63,6%
W sprawozdaniu z objęcia nadzoru oraz modyfikacja planu w trakcie sprawowania nadzoru	74	35,9%
Brak planu pracy	1	0,5%
Ogółem	206	100%

Źródło: opr. własne.

W tym względzie należy mieć na uwadze, że § 4 ust. 2 rozp. kur. stanowi, że „w sprawozdaniu z objęcia nadzoru kurator rodzinny przedstawia **diagnozę środowiskową, zamierzenia resocjalizacyjne, metody prowadzenia nadzoru, warunki osobiste i bytowe podopiecznego, zadania do realizacji, prognozę resocjalizacyjną** oraz podaje źródła informacji o podopiecznym”. Ustawodawca w § 4 ust. 3 przywołanego rozporządzenia wskazuje że „w **sprawozdaniu z zakończenia nadzoru** kurator rodzinny opisuje jego przebieg, **ze szczególnym uwzględnieniem realizacji planu pracy z podopiecznym oraz oceny wykonania obowiązków i postawy podopiecznego w okresie nadzoru**”. Zatem brakuje wyraźnego zapisu w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości w sprawie szczegółowego sposobu wykonywania uprawnień i obowiązków kuratorów sądowych co do konieczności weryfikowania poczynionych przez kuratora założeń co do sytuacji i potrzeb rodziny poczynionych w sprawozdaniu z objęcia nadzoru oraz dostosowywania działań kuratora i innych profesjonalistów do aktualnej sytuacji rodziny. Stąd nie powinny dziwić uzyskane w toku analizy akt dane dotyczące dokonywania przez kuratorów ewaluacji planu pracy w nadzorze (Tabela 30.).

Tabela 30. Ewaluacja planu pracy		
Ewaluacja planu pracy w nadzorze	Liczba spraw	Procent ($\Sigma=206$)
Raz na 6 miesięcy	17	8,2%
rzadziej	5	2,4%
brak	184	89,3%
Ogółem	206	100%

Źródło: opr. własne.

3.3.2. Podejmowanie przez kuratorów działań i współpracy z innymi podmiotami w trakcie sprawowania nadzoru

Analizując akta badająca zwracała szczególną uwagę na kwestię podjęcia współpracy i współdziałania kuratora sądowego sprawującego nadzór w danej sprawie z innymi profesjonalistami. Wydaje się, że uwzględniając ilość i zakres problemów, z jakimi borykały się objęte nadzorem rodziny (porównaj: Tabela 20. *Mapa problemów i zasobów* i Tabela 22. *Zestawienie problemów i podmiotów świadczących pomoc*), nie jest możliwe udzielenie im skutecznej pomocy i wsparcia jedynie przez kuratora sądowego.

Kurator sądowy obejmując nadzór nad rodziną z wieloma problemami winien skupić się w swych działaniach również na uruchomieniu i zaangażowaniu do współpracy i współdziałania przedstawicieli innych lokalnie działających podmiotów w obszarze wspierania i pomocy rodzinie objętej nadzorem. Wśród kluczowych partnerów kuratora należy wymienić przede wszystkim **pracownika socjalnego i asystenta rodziny oraz przedstawicieli zespołu interdyscyplinarnego ds. przeciwdziałania przemocy**. Kurator sądowy może wykorzystać do sygnalizacji istniejące przepisy prawa np. **art. 100 § 2 k.r.o.** (uruchomienie wsparcia w postaci pracy z rodziną lub pomocy w opiece i wychowaniu dziecka), **art. 12 ust. 2 u.p.r.** (uruchomienie lokalnego systemu pomocy dla osób dotkniętych przemocą w rodzinie) lub **art. 102 ust. 2 ustawy** z dnia 12 marca 2004 r. *o pomocy społecznej* ((t.j. Dz.U. z 2016 poz. 930) (uruchomienie pomocy społecznej w formie pieniężnej i niepieniężnej).

Tabela 31. Współpraca kuratora z innymi podmiotami w trakcie sprawowania nadzoru

Nazwa podmiotu	Liczba spraw	% ($\Sigma=206$)
Z pracownikiem socjalnym – praca socjalna	40	19,4%
Z pracownikiem socjalnym – pomoc materialna	89	43,2%
Z podmiotem zatrudniającym asystenta rodziny w zakresie skierowania do rodziny asystenta	12	5,8%
Z asystentem rodziny w zakresie uzgodnienia planu pomocy rodzinie i współdziałania w jego realizacji	19	9,2%
Z asystentem w zakresie ewaluacji działań podejmowanych przez kuratora i asystenta	4	1,9%
Z przedstawicielami placówek oświatowych	178	86,4%
Z przedstawicielami ochrony zdrowia	16	7,8%
Z lekarzami/terapeutami PLU	54	26,2%
Z Policją	86	41,7%
Z kuratorem dla dorosłych	30	14,6%
Z koordynatorem rodzinnej pieczy zastępczej	1	0,5%
Zobowiązanie rodziców do wykonania określonych przez kuratora/sąd działań	140	70%
Wzywianie na dyżur	77	37,4%

Źródło: opr. własne.

Jak wynika z analizy dokumentacji zgromadzonej w badanych teczkach nadzoru kuratorów jedynie w **7 sprawach (co stanowi 3,4% ogółu spraw)** kurator prowadzący nadzór nie podjął współpracy z innymi działającymi lokalnie na rzecz dziecka i rodziny partnerami (**A82 - SR w Mławie; A166, A167, A168, A171, A172, A174 - SR Poznań-Grunwald i Jeżyce w Poznaniu**). W pozostałych 199 sprawach kurator sprawujący nadzór współpracował i współdziałał z przedstawicielami różnych podmiotów - najczęściej z:

- przedstawicielami **placówek oświatowych**, do których uczęszczały objęte nadzorem dzieci – w **176 sprawach (86,4%)**,
- z **pracownikiem socjalnym** w zakresie pomocy materialnej (w **89 sprawach, 43,2% ogółu**) i pracy socjalnej (w **40 sprawach, 19,4% ogółu spraw**),

- z **Policją** – w **86 sprawach** (41,7% ogółu),
- z przedstawicielami **ochrony zdrowia** (w tym terapeutami z placówek leczenia uzależnień) – w **54 sprawach** (26,2% ogółu),
- z **kuratorem sądowym** z zespołu wykonującego orzeczenia w sprawach karnych – w **30 sprawach** (14,6% ogółu spraw).

3.3.3. *Udział kuratorów w posiedzeniach wykonawczych sądu*

W **76 spośród 206 badanych spraw** (36,9%) kuratorzy brali udział w posiedzeniach wykonawczych wyznaczanych przez sąd w toku postępowania wykonawczego (bez udziału stron postępowania wykonawczego). Z posiedzenia był sporządzany protokół i z reguły kopia tego protokołu znajdowała się w aktach głównych lub/i teczce kuratora. Niestety, jak pokazują dane z Tabeli 32. organizowanie posiedzeń wykonawczych z udziałem kuratora nie jest popularną wśród sędziów metodą w prowadzeniu postępowania wykonawczego w sprawach opiekuńczych.

Tabela 32. Posiedzenia wykonawcze z udziałem kuratora		
Liczba posiedzeń wykonawczych z udziałem kuratora	Liczba spraw	% ($\Sigma=206$)
20	1	0,5%
16	1	0,5%
14	1	0,5%
13	3	1,5%
11	1	0,5%
10	4	1,9%
9	3	1,5%
8	1	0,5%
7	3	1,5%
6	5	2,4%
5	5	2,4%
4	2	1%
3	8	3,9%
2	15	7,3%
1	23	11,2%
Ogółem:	76	36,9%

Źródło: opr. własne.

Respondenci wypełniający Ankiety B (37 zespołów) w 5 przypadkach odpowiedzieli, że w ich sądach nie ma posiedzeń wykonawczych, w 5 twierdzili, że są posiedzenia wykonawcze (kalendarze wykonawcze) bez udziału kuratora i stron, podczas których sąd zapoznaje się z dokumentacją z teczki Opm_k, a w 27 przypadkach kuratorzy informowali, że w ich sądach odbywają się posiedzenia wykonawcze z udziałem kuratora lub stron na wniosek kuratora lub z inicjatywy sądu.

Natomiast kuratorzy biorący udział w wywiadach fokusowych podkreślali znaczenie posiedzeń wykonawczych jako formy bezpośredniej współpracy kuratora z sędzią referentem. Część kuratorów uczestniczących w wywiadach fokusowych wspominała, że w ich sądach te posiedzenia nie są tak sformalizowane (m.in. poprzez sporządzenie protokołu z posiedzenia):

(F14): *„W statystyce mamy mało posiedzeń wykonawczych bo po prostu nie robimy notatek z rozmów z sędziami, bo to sędziowie po prostu do nas [kuratorów] przychodzą i rozmawiają.”*

(F5): *„U nas jest tak, że kurator z sędzią jest na co dzień. My się na jakieś specjalne spotkanie [posiedzenie wykonawcze] nie umawiamy. Jeśli mam sprawę pilną do załatwienia z sędzią to idę do sędziego referenta i tę sprawę omawiam.”*

(F6): *„Ale wypracowaliśmy sobie jeszcze jedną praktykę. Staramy się aby jeden kurator współpracował z jednym sędzią, żeby nasze tereny pokrywały się. I wtedy układając dyżury kuratorów i sędziów staramy się tak aby jeden dyżur kuratora pokrywał się z dyżurem sędziego. I wtedy to tak działa: sędzia ma coś do nas bierze teczkę i schodzi do kuratorów. Albo odwrotnie – ja mam „natychmiastówkę” to lecę do sędziego.”*

(F1): *„U nas posiedzenia wykonawcze są trochę w formie kalendarza wykonawczego, ale wszystkie akta są spisane na wokandę czyli jest odnotowane kiedy były przedstawiane sędziemu. Nie ma u nas praktyki takiej, że to sędzia co 3 miesiące kontroluje akta główne, raczej sędzia opiera się na zaufaniu do kuratora, który przychodzi na posiedzenia wykonawcze ze swoją teczką. Jeżeli sprawa wymaga decyzji sędziego to bierzemy akta główne i teczkę nadzoru i idziemy do sędziego. Nasza praca opiera się na wzajemnym zaufaniu.”*

(F3): „U nas sędziowie wyznaczają swój kalendarz wykonawczy i wtedy proszą nasze teczki. Całość jest kontrolowana przez sędziego i po tym teczki wracają do nas do zespołu. Natomiast jeśli chodzi o posiedzenia wykonawcze to u nas też nie było nigdy takiego zwyczaju aby były posiedzenia wykonawcze takie sformalizowane.”

(F8): „A jest sędzia taki, który jak dostaje wniosek o posiedzenie wykonawcze bo sytuacja jest na tyle nagląca - dzwoni po kuratora i pyta „co to jest?”. Sędzia nie chce znać kuratora i nie chce rozmawiać z kuratorem i broń Boże żeby kurator coś do niego pisał. Najlepiej gdyby kurator był niewidzialny i nieobecny.”

Warto podkreślić, że kuratorzy zawodowi uczestniczący w wywiadach fokusowych oraz wypełniający Ankietę B generalnie bardzo pozytywnie oceniali swą współpracę z sędziami rodzinnymi oraz podkreślali jej znaczenie w kontekście działań sądu opiekuńczego i kuratorów na rzecz ochrony dobra dziecka.

(F1): „My mamy rewelacyjną współpracę z sędziami (...). Sędziowie bardzo często posiłkują się naszymi wnioskami (...). Myślę, że dobra współpraca kuratora z sędzią jest już połową sukcesu. Nasza [kuratora i sędziego] praca opiera się na wzajemnym zaufaniu.”

(F11): „Jeśli chodzi o współpracę [kuratorów i sędziów] to zawsze można pójść, pogadać i również sędziowie przychodzą do nas nie tylko my do sędziów”.

(F8): „Są sędziowie tacy, którzy bardzo fajnie współpracują i ta współpraca ma naprawdę ręce i nogi”.

(B20)⁴⁴: „Sędziowie spotykają się z kuratorem podczas dyżurów w sądzie. Spotkania te odbywają się z inicjatywy sędziów i kuratorów. Sędziowie chętnie spotykają się z kuratorem, nigdy nie odmawiają spotkań i rozmów”.

(B15): „Współpraca odbywa się bez problemu - w każdej istotnej sprawie można liczyć na omówienie problemu bez wyznaczania terminu”.

(B19): „Współpraca [kuratora z sędzią] jest bdb. Jeden kurator współpracuje co do zasady z jednym sędzią. Indywidualnie kurator umawia się na posiedzenia wykonawcze i referuje nadzory”.

(B13): „W trudnych sytuacjach osobiście w trybie natychmiastowym konsultujemy zaistniałą sytuację z sędzią referentem (...), szukamy rozwiązania. Nie zdarzyło się jeszcze tak, by sędzia odmówił nam rozmowy”.

(B26): „Współpraca wygląda bardzo różnie, decyduje czynnik ludzki”.

(B9): „Brak jakichkolwiek problemów w tym [współpraca kurator-sędzia] zakresie. Kuratorzy mają dostęp do sędziów w każdej chwili, bez wcześniejszego umawiania się. W razie potrzeby w każdej chwili można uzyskać pomoc, informację.”

Na podstawie przytoczonych wyżej wypowiedzi kuratorów można stwierdzić, jak ważnym zasobem dla kuratora rodzinnego jest współpracujący z nim sędzia rodzinny i jakie znaczenie dla tej współpracy ma ich wzajemna relacja oparta na partnerstwie i zaufaniu.

3.3.4. Udział kuratora w innych posiedzeniach dotyczących osób objętych orzeczeniem odbywających się poza sądem

W **36 sprawach (17,5%)** kuratorzy prowadząc nadzory uczestniczyli w posiedzeniach zespołów interdyscyplinarnych, grup roboczych lub gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych (Tabela 33).

Tabela 33. Udział kuratorów w posiedzeniach poza sądem		
Rodzaj posiedzenia	Liczba spraw	% $\Sigma=206$
Posiedzenie grupy roboczej (ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie)	22	10,7%
Posiedzenie Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych	5	2,4%
Posiedzenie w sprawie oceny zasadności pobytu dziecka w pieczy zastępczej (ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej)	8	3,9%
Zespół interdyscyplinarny (ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej)	2	1%
Ogółem	37	17,5%

Źródło: opr. własne.

⁴⁴ B20 - oznacza wypowiedź respondenta nr 20 wypełniającego Ankietę B (przyp. autorki).

Wydaje się, że z uwagi na skalę występowania problemu (patrz: Tabela 20. i Tabela 22.) „przemoc w rodzinie” (85 spraw – 41,3% ogółu) i „trudności w wypełnianiu funkcji rodzicielskich” (167 spraw – 81,1% ogółu spraw) w chwili wydawania orzeczenia o ustanowieniu nadzoru, kuratorzy sądowi w niewielkim tylko stopniu wykorzystywali narzędzia do uruchomienia interdyscyplinarnej współpracy na rzecz osób objętych orzeczeniem sądu, jakie daje im ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o *przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie* i ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o *wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*. Takie działania mogą mieć szczególne znaczenie dla rodzin zamieszkujących w gminach wiejskich i miejsko-wiejskich, gdzie zasoby w zakresie wsparcia/pomocy/pomocy specjalistycznej są znakomicie mniejsze niż w aglomeracjach miejskich (często realizujących nie tylko zadania własne gminy, ale także powiatu wynikające z przywołanych ustaw).

3.3.5. Wnioski kuratora zawodowego kierowane do sądu

Kuratorzy zawodowi w badanych sprawach złożyli ogółem **389 wniosków** do sądu. W **22 sprawach** kurator zawodowy w toku całego postępowania **nie złożył żadnego wniosku** i niestety świadczy to o braku aktywności kuratora zawodowego w toku postępowania wykonawczego, który zgodnie z art.11 pkt.1 u.k.s winien sygnalizować sądowi potrzebę zmiany lub uchylecia orzeczonego środka⁴⁵.

Kurator sprawujący nadzór w sprawie opiekuńczej winien mieć zawsze na uwadze **cel prowadzonego przez sąd postępowania wykonawczego** (czyli: zidentyfikowanie przez sąd opiekuńczy zagrożenia dobra małoletniego lub prawdopodobieństwa wystąpienia takiego zagrożenia → zastosowanie w związku z tym przez sąd opiekuńczy środków pomocowych, by wspomóc rodziców w wypełnianiu funkcji rodzicielskich) i świadomość, że **nadzór kuratora jest formą udzielonej rodzicom pomocy i narzędziem**, z użyciem którego sąd sprawdza, czy podjęta przez sąd interwencja **przynosi zamierzone skutki** (wtedy jest to podstawa do uchylenia nadzoru), czy też **jest niewystarczająca** (wtedy jest to podstawa do zmiany zarządzeń opiekuńczych lub bardziej radykalnej ingerencji w sferę władzy rodzicielskiej). Sami kuratorzy w trakcie wywiadu fokusowego mówili, że zainicjowanie kolejnej sprawy o zmianę zarządzeń opiekuńczych, np. poprzez

umieszczenie dzieci w pieczy zastępczej, wpływa mobilizująco na rodziców dzieci w zakresie podejmowania przez nich działań zmierzających do poprawy sytuacji rodziny.

(F5): „Składamy też wnioski np. o umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej jeśli do końca nie jesteśmy w stanie podjąć decyzji czy już czy nie lub gdy mamy nadzieję że rozpoczęcie takiego postępowania zmobilizuje rodziców do poprawy sytuacji.”

Tabela 34. Liczba złożonych wniosków do sądu przez kuratorów		
Liczba wniosków w sprawie	Liczba spraw	% ($\Sigma = 389$)
0	22	10,7%
1	87	42,2%
2	51	24,8%
3	17	8,2%
4	19	9,2%
5	5	2,4%
6	2	1%
7	1	0,5%
8	1	0,5%
9	-	-
10	1	0,5%
11	1	0,5%
Ogółem wniosków w sprawach: 389		100%

Źródło: opr. własne.

W 81 sprawach (42,2% ogółu spraw) kurator zawodowy złożył jeden wniosek w toku prowadzonego nadzoru:

⁴⁵ T. Jedynek [w:] T. Jedynek, K. Stasiak (red.) *Zarys metodyki pracy...*, op. cit., s. 571-579.

- w 49 sprawach wniosek dotyczył przywrócenia władzy rodzicielskiej,
- w 22 sprawach umorzenia postępowania z uwagi na osiągnięcie pełnoletności przez dziecko,
- w 6 sprawach kurator wnioskował o zmianę wydanych zarządzeń opiekuńczych,
- w 2 sprawach wnioskował o wyznaczenie posiedzenia wykonawczego,
- w 2 wnioskował o umorzenie postępowania wykonawczego.

Należy zwrócić uwagę, że aż **11 wniosków** zostało złożonych przez kuratora zawodowego w sprawie **A11 (SR w Belchatowie)**, gdzie wszystkie wnioski dotyczyły potrzeby wyznaczenia posiedzenia wykonawczego przez sąd (w tej sprawie odbyło się 11 takich posiedzeń). Podobnie w sprawie **A13 (SR w Belchatowie)** kurator zawodowy w trakcie prowadzonego nadzoru złożył **10 wniosków**, z czego 8 dotyczyło potrzeby wyznaczenia przez sąd posiedzenia wykonawczego w sprawie, jeden umorzenia postępowania wykonawczego i jeden umorzenia postępowania wobec małoletniego, który ukończył 18 lat.

Jeśli chodzi o przedmiot wniosku kuratora zawodowego składanego do sądu, to Tabela 35. przedstawia zestawienie uzyskanych w trakcie badań danych.

Tabela 35. Rodzaje wniosków złożonych przez kuratorów		
Rodzaj wniosku	Liczba spraw	% ($\Sigma=389$)
O przywrócenie władzy rodzicielskiej	101	26%
O pozbawienie władzy rodzicielskiej	7	1,8%
O zmianę zarządzeń opiekuńczych	40	10,3%
O wszczęcie postępowania z UPN	6	1,5%
O umorzenie postępowania wobec osiągnięcia 18 l.	123	31,6%
O wyznaczenie posiedzenia wykonawczego	70	18%
O umorzenie postępowania wobec ojca	2	0,5%
O zmianę trybu leczenia odwykowego	1	0,3%
O zmianę częstotliwości składania sprawozdań	8	2,1%

O wszczęcie postępowania wobec kolejnego dziecka	3	0,8%
O przekazanie wg właściwości miejscowej	3	0,8%
O zawieszenie władzy rodzicielskiej	2	0,5%
O umorzenie postępowania wobec śmierci osoby nim objętej	5	1,3%
O umorzenie postępowania wykonawczego	9	2,3%
O zawieszenie postępowania wykonawczego	2	0,5%
O dopuszczenie w postępowaniu wykonawczym dowodu w postaci opinii z OZSS	2	0,5%
Ogółem:	389	100%

Źródło: opr. własne.

Najczęściej kurator zawodowy wnioskował o **umorzenie postępowania wykonawczego** wobec dziecka, które stało się osobą pełnoletnią (**123 wnioski/31,6% ogółu wniosków**), co niestety świadczy o tym, że dzieci objęte nadzorem w tylu przypadkach podlegały nadzorowi przez wiele lat (przypomnę, że średni wiek dziecka w chwili orzekania o nadzorze wynosił ok.10 lat /a mediana dla wieku dzieci 10,84 roku/). Następnie **101 wniosków** (26% ogółu złożonych wniosków i 49% ogółu badanych spraw) dotyczyło **przywrócenia władzy rodzicielskiej** rodzicom. Kolejnych **70 wniosków** kuratorów (18% ogółu) dotyczyło wyznaczenia przez sąd **posiedzenia wykonawczego**, a **40 wniosków** (10,3% ogółu) wszczęcia z urzędu postępowania o **zmianę zarządzeń opiekuńczych**.

Warto zwrócić uwagę, że kuratorzy rodzinni mają obowiązek rejestrować dla celów statystycznych wnioski. W druku statystycznym MS-S40 w Części II Dział 2.1 *Wnioski kuratorów i posiedzenia wykonawcze* wyróżnia się w części „*Wnioski dotyczące spraw opiekuńczych – Opm*” następujące kategorie wniosków:

- o umorzenie postępowania opiekuńczego,
- o zmianę sposobu ograniczenia władzy rodzicielskiej (art. 109 § 1 i § 2 k.r.o.),
- inne.

Sędziowie prowadzący postępowania wykonawcze w sprawach opiekuńczych w znakomitej większości przypadków przychylali się do wniosku złożonego przez

kuratora zawodowego (364 wnioski uwzględnione/93,6% ogółu złożonych wniosków). Wniosek kuratora nie został uwzględniony w całości przez sąd jedynie w 13 przypadkach (3,3% ogółu wniosków), a w części - w 2 przypadkach (0,5% ogółu wniosków). W toku badań aktowych zarejestrowano 6 wniosków (1,5% ogółu) kuratora zawodowego, które nie zostały rozpoznane przez sąd oraz 3 wnioski kuratora zawodowego, które z uwagi na zmianę (pogorszenie) sytuacji w rodzinie zostały cofnięte przez kuratora w toku prowadzonego przez sąd postępowania o przywrócenie władzy rodzicielskiej.

Tabela 36. Decyzja sądu w sprawie wniosku kuratora		
Decyzja sądu	Liczba wniosków	% ($\Sigma=389$)
Wniosek uwzględniony	364	93,6%
Wniosek nieuwzględniony	13	3,3%
Wniosek nierozpoznany	6	1,5%
Wniosek uwzględniony w części	2	0,5%
Wniosek cofnięty przez kuratora	3	0,8%
Brak informacji o decyzji sądu	1	0,3%
Ogółem	389	100%

Źródło: opr. własne.

3.3.6. Wnioski kuratora zawodowego kierowane do innych podmiotów

W **155 sprawach** (75,2% ogółu spraw) kurator zawodowy w trakcie sprawowania nadzoru **nie składał żadnych wniosków** do innych podmiotów niż sąd.

Tabela 37. Wnioski kuratorów do innych podmiotów niż sąd		
Liczba złożonych wniosków	Liczba spraw	% ($\Sigma=76$)
0	155	75,2%
1	33	16%
2	12	5,8%
3	5	2,4%
4	1	0,5%
Ogółem wniosków: 76	206	100%

Źródło: opr. własne.

W pozostałych **51 badanych sprawach wnioski** kuratorów zawodowych kierowane do innych podmiotów niż sąd dotyczyły przede wszystkim (Tabela 38.):

- wszczęcia przez gminną komisję rozwiązywania problemów alkoholowych **procedury zobowiązania do podjęcia leczenia odwykowego (42 wnioski**, w tym w 9 sprawach kurator w toku sprawowanego nadzoru składał wniosek dwukrotnie, a w 2 sprawach składał wniosek trzykrotnie),
- **zawiadomienia organów ścigania** na podstawie art. 304 § 2 k.p.k. o podejrzeniu popełnienia przestępstwa ściganego z urzędu (13 wniosków - 17,1%),
- **przydzielenia nadzorowanej rodzinie lokalu** z zasobów gminy (11 wniosków – 14,5% ogółu wniosków),
- objęcia rodziny przez gminę wsparciem w postaci **pracy z rodziną świadczoną przez asystenta rodziny**, o czym mówi art. 100 § 2 k.r.o. (3 wnioski – 3,9%)
- udzielenia przez pomoc społeczną nadzorowanej rodzinie **pomocy materialnej** (3 wnioski – 3,9% ogółu).

Tabela 38. Rodzaje wniosków kuratorów do innych podmiotów niż sąd			
Rodzaj podmiotu	W jakiej sprawie	Liczba wniosków	Procent ($\Sigma=76$)
Jednostka organizacyjna wspierania rodziny	O objęcie rodziny pracą asystenta	3	3,9%
Pomoc społeczna	O udzielenie pomocy materialnej	3	3,9%
GKRPA	O zobowiązanie do podjęcia leczenia odwykowego	42 w tym: 18 x 1 wniosek 9 x 2 wnioski 2 x 3 wnioski	55,3%
Jednostka organizacyjna gminy (wydział lokalowy)	O przydział lokalu komunalnego	11	14,5%
Placówki oświatowe	O udzielenie pomocy	2	2,6%

Placówka ochrony zdrowia	O udzielenie pomocy	1 (A63)	1,3%
Organy ścigania	Zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa	13 w tym: 1 x 3 wnioski (A103) 1 x 2 wnioski (A97)	17,1%
Rejonowy Urząd Pracy	O pomoc w zatrudnieniu	1 (A22)	1,3%
Ogółem		76	100%

Źródło: opr. własne.

3.3.7. Wywiady kontrolne kuratora zawodowego w sprawach, gdzie nadzór prowadził kurator społeczny

W toku badań aktowych rejestrowano również liczbę wywiadów kontrolnych przeprowadzonych/sporzządzonych przez kuratora zawodowego w sprawach, gdzie nadzór pełnił kurator społeczny. Przyjęto, że w wylosowanej próbie w **28 sprawach** nadzór przez cały okres jego sprawowania **był pełniony przez kuratora zawodowego**. Wprawdzie bezpośrednio po przekazaniu orzeczenia o ustanowienie nadzoru nad wykonywaniem przez rodzica/-ów władzy rodzicielskiej do zespołu kuratorskiej służby sądowej nadzór został powierzony kuratorowi zawodowemu w 40 sprawach, ale w trakcie jego trwania następowały zmiany kuratorów i nadzór był w części z nich powierzany kuratorom społecznym.

Tabela 39. Wywiady kontrolne kuratora zawodowego		
Liczba wywiadów kontrolnych	Liczba spraw	Procent ($\Sigma=178$)
5	1	0,6%
4	16	9%
3	13	7,3%
2	20	11,2%
1	47	26,4%
0	61	33,7%
Ogółem wywiadów: 195	178	100%

Źródło: opr. własne.

W **61 spośród 178 badanych spraw** (33,7% ogółu spraw, gdzie nadzór pełnił kurator społeczny) kurator zawodowy wbrew obowiązkowi nadzorowania działalności współpracujących z nim kuratorów społecznych (§ 5 rozp.kur.⁴⁶) **nie dokonywał okresowej kontroli pracy kuratora społecznego** sprawującego nadzór.

W pozostałych **117 sprawach** kurator sporządził wywiad kontrolny w trakcie sprawowania nadzoru przez kuratora społecznego:

- 1 raz (w 47 sprawach – 26,4%),
- 2 razy (w 20 sprawach – 11,2%),
- 3 razy (w 13 sprawach – 7,3%),
- 4 razy (w 16 sprawach – 9%),
- 5 razy (w 1 sprawie – 0,5%).

Tabela 40. przedstawia częstotliwość przeprowadzania przez kuratora zawodowego wywiadów kontrolnych w nadzorach kuratorów społecznych. Najczęściej kurator zawodowy przeprowadzał kontrolę pracy kuratora społecznego **rzadziej niż raz w roku (w 95 sprawach - 46,1%)**. Jedynie w **22 spośród 178 badanych spraw** kurator zawodowy kontrolował pracę kuratora społecznego co najmniej **raz w roku**.

Tabela 40. Częstotliwość wykonywania wywiadów kontrolnych		
Częstotliwość wykonywania wywiadu kontrolnego	Liczba spraw	Procent ($\Sigma=178$)
1 raz 12 miesięcy	22	12,4%
rzadziej	95	46,1%
nigdy	61	29,6%
Ogółem:	178	100%

Źródło: opr. własne.

⁴⁶ § 5 rozp.kur.: Zawodowy kurator rodzinny wykonując obowiązki i uprawnienia w zakresie nadzoru ponadto: 2) kontroluje prawidłowość i efektywność sprawowania nadzorów oraz innych czynności zleconych sądowym kuratorom społecznym, przedstawicielom stowarzyszeń, organizacji i instytucji oraz osobom godnym zaufania, a ponadto, w uzasadnionych przypadkach, zgłasza sądowi potrzebę wystąpienia do organu statutowego stowarzyszenia, organizacji lub instytucji z wnioskiem o zmianę przedstawiciela wyznaczonego do wykonywania czynności związanych z nadzorem; 3) udziela

W toku badań aktowych odnotowano różną praktykę w zakresie zawartości merytorycznej „wywiadu kontrolnego”:

- **ZKSS w SR w Kwidzynie** (np. A25, A38) korzysta z druku „*Notatki urzędowej z przeprowadzenia kontroli nadzoru*”. Druk zawiera gotowe wnioski (np. kurator społeczny realizuje założony plan pracy; kurator utrzymuje regularny kontakt z podopiecznymi; kurator motywuje podopiecznych do określonego działania i koryguje niewłaściwe postawy; kurator wywiązuje się z terminowości składanych sprawozdań; sprawozdania są pisane prawidłowo; rzeczowe; zawierają istotne informacje odnośnie osoby podopiecznej. Ponadto druk kończy się stwierdzeniem: „*W trakcie przeprowadzonej kontroli nadzoru prowadzonego przez kuratora społecznego ustalono, że nadzór prowadzony jest w sposób prawidłowy*”,
- **ZKSS w SR w Zabrze** (np. A186, A187) sporządza „Sprawozdania z przeprowadzonego wywiadu kontrolnego w miejscu zamieszkania małoletnich ...”, w którym kurator zawodowy odnosi się do aktualnej sytuacji opiekuńczo-wychowawczej małoletnich oraz dokonuje oceny (w oparciu o informacje od osób objętych orzeczeniem) pracy kuratora społecznego,
- **ZKSS w SR w Kutnie** (np. A198) - kurator zawodowy posiłkuje się drukiem „*Sprawozdania kontrolnego kuratora zawodowego*”, które oprócz danych metrykalnych zawiera stałe rubryki wypełnianie przez sporządzającego sprawozdanie kuratora zawodowego: (pkt 6) Stosunek kuratora do rodziny (nieletniego-małoletniego, dozorowanego) i odwrotnie; (pkt 7) Jak często kurator odwiedza rodzinę; (pkt 8) Jakie kurator ma plany wychowawcze; (pkt 9) Jakie kurator stosuje metody wychowawcze; (pkt 10) Ocena pracy kuratora (osiągnięcia, braki); (pkt 11) Wnioski; (pkt 12) Kolejność kontroli (który raz kurator zawodowy dokonał kontroli, w jakim terminie uważa za stosowne ponowne dokonanie kontroli).
- **ZKSS w SR w Nowym Sączu** (np. A160, A161) - kurator zawodowy sporządza wywiad kontrolny w którym zamieszcza informacje o „Aktualnej

sytuacji” oraz w części „Wnioski” odnosi się do konieczności wszczynania postępowania o zmianę zarządzeń opiekuńczych.

Wydaje się, że sporządzany przez kuratora zawodowego wywiad kontrolny winien być przede wszystkim sporządzony w oparciu o osobistą wizytę kuratora w miejscu zamieszkania rodziny i rozmowę z osobami objętymi orzeczeniem o nadzorze, której celem będzie nie tylko zweryfikowanie informacji o jakości pracy kuratora społecznego, ale także dokonanie ewaluacji sytuacji opiekuńczo-wychowawczej małoletnich, aby możliwa była ocena efektywności działań kuratora społecznego. Wydaje się, że w sposób naturalny kurator zawodowy po przeprowadzeniu wywiadu kontrolnego winien omówić sytuację w rodzinie z kuratorem społecznym i udzielić mu stosownego instruktażu w zakresie kierunku i rodzaju działań, jakie winien kurator społeczny podjąć lub kontynuować oraz przedyskutować wszelkie kwestie związane z pełnieniem nadzoru przez kuratora społecznego i zarazem budzące wątpliwości.

Zatem w aspekcie „efektywności pełnienia nadzoru” kurator zawodowy powinien się odnieść do kwestii zasadności kontynuowania nadzoru, udzielić instruktażu i ewentualnie rozważyć potrzebę złożenia wniosku o modyfikację orzeczenia sądu w zakresie nadzoru. Wyniki analizy akt pod tym kątem przedstawia Tabela 41.

Tabela 41. Cel wywiadu kontrolnego				
Czy kurator zawodowy ustosunkował się w wywiadzie kontrolnym co do:	tak		nie	
	Liczba spraw	Procent ($\Sigma=117$)	Liczba spraw	Procent ($\Sigma=117$)
Zasadności kontynuowania nadzoru	84	71,8%	33	28,2%
Czy dał wskazówki co do działań jakie ma podjąć kurator społeczny sprawujący nadzór	54	46,1%	63	53,9%
Zasadności złożenia wniosku do sądu	21	17,9%	96	82,1

Źródło: opr. własne.

Kuratorzy zawodowi rzadko odnotowywali w dokumentacji nadzoru czynność polegającą na udzieleniu kuratorowi społecznemu pomocy poprzez instruktaż w zakresie metod i form pracy, choć wydaje się, że jest to konieczny element

współdziałania kuratora zawodowego z kuratorem społecznym pełniącym nadzór np. przy okazji składania sprawozdań/kart czynności i ustnego omówienia sytuacji w rodzinie przez kuratora zawodowego.

3.3.8. Pozyskiwanie informacji/opinii o osobach objętych nadzorem od innych podmiotów

W toku badań aktowych odnotowywano także pozyskiwanie przez kuratorów zawodowych informacji i opinii o osobach objętych orzeczeniem od innych podmiotów, co umożliwia kuratorowi zawodowemu weryfikować informacje podawane przez samych podopiecznych, ale także obiektywizować informacje podawane przez pełniących nadzór kuratorów społecznych. Uzyskane wyniki w tym zakresie przedstawia Tabela 42.

Tabela 42. Występowanie o informacje/opinie do innych podmiotów		
Występowanie o informacje/opinie do:	Ilość spraw ⁴⁷	Procent ($\Sigma=206$)
Jednostka pomocy społecznej	28	13,6%
Podmiot zatrudniający asystenta rodziny	8	3,9%
Jednostka organizacyjna gminy	1	0,5%
Placówki oświatowe - szkoły	54	26,2%
Placówki oświatowe - przedszkola	6	2,9%
Placówki oświatowe - PPP	8	3,9%
Policja	22	10,7%
GKRPA	15	7,3%
Placówki ochrony zdrowia (np. PLU)	18	8,7%
Organizacje pozarządowe	2	1%
RUP	1	0,5%

Źródło: opr. własne.

⁴⁷ Wielokrotny wybór, kuratorzy zwracali się w 67 spośród 206 badanych spraw (przyp. autorki).

Jak widać, kurator zawodowy najczęściej zwracał się (**w 67 sprawach**) do: placówek oświatowych, do których uczęszczały objęte nadzorem dzieci (w 54 sprawach – 26,2%), jednostek pomocy społecznej (w 28 sprawach – 13,6%), jednostek Policji (w 22 sprawach – 10,7%), placówek ochrony zdrowia /w tym najczęściej Placówek Leczenia Uzależnień/ (w 18 sprawach – 8,7%) i gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych (w 15 sprawach – 7,3%). Ponieważ zdarzały się sprawy, w których kurator zawodowy występował do kilku podmiotów (np. w 1 sprawie do 7 podmiotów; w 2 sprawach do 6 podmiotów; w 5 sprawach do 5 podmiotów; w 10 sprawach do 4 podmiotów; w 8 sprawach do 3 podmiotów; w 15 sprawach do 2 podmiotów i w 26 sprawach do 1 podmiotu) można stwierdzić, że kuratorzy niezbyt często korzystali z takiej formy pozyskiwania/weryfikowania informacji o swoich podopiecznych.

3.4. Działania sądu w toku postępowania wykonawczego

Wprawdzie temat badania dotyczy działalności kuratorów sądowych w toku sprawowanych przez nich nadzorów w sprawach opiekuńczych, jednakże trudno omawiać pracę kuratora rodzinnego bez osadzenia jej w szerszym kontekście, mianowicie współpracy kuratora sądowego z nadzorującym (§ 256 ust. 1 u.s.p.) przebieg postępowania wykonawczego sędzią rodzinnym i odwrotnie, czyli realizacją zapisu § 220 u.s.p.: *„Sędzia, asesor sądowy oraz sąd rodzinny współpracują z kuratorem zawodowym, a za jego pośrednictwem z kuratorami społecznymi.”*

Wydaje się że podstawową czynnością sędziego rodzinnego prowadzącego postępowanie wykonawcze w sprawie opiekuńczej jest w zależności od przyjętej w tym zakresie w danym sądzie rejonowym praktyki, przeglądanie akt „Opm” (i ew. teczki kuratora „Opmk”) na **posiedzeniu wykonawczym** bez udziału stron lub na **tzw. kalendarzu wykonawczym**.

Tabela 43. Rodzaje posiedzeń wykonawczych		
Rodzaj posiedzenia wykonawczego	Liczba spraw ⁴⁸	Procent ($\Sigma=206$)
Posiedzenie z udziałem stron i kuratora	63	30,6%
Posiedzenie z udziałem kuratora	76	36,9%
Posiedzenie bez udziału stron/kuratora – kalendarz wykonawczy	78	36,9
Brak posiedzeń wykonawczych i kalendarza wykonawczego	58	28,1%

Źródło: opr. własne.

Niestety z analizy akt głównych wykonawczych „Opm” wydaje się, że w **58 badanych sprawach sąd nie podejmował żadnych czynności** na etapie postępowania wykonawczego. W tych sprawach prawdopodobnie aktywność należała do sprawującego nadzór kuratora sądowego.

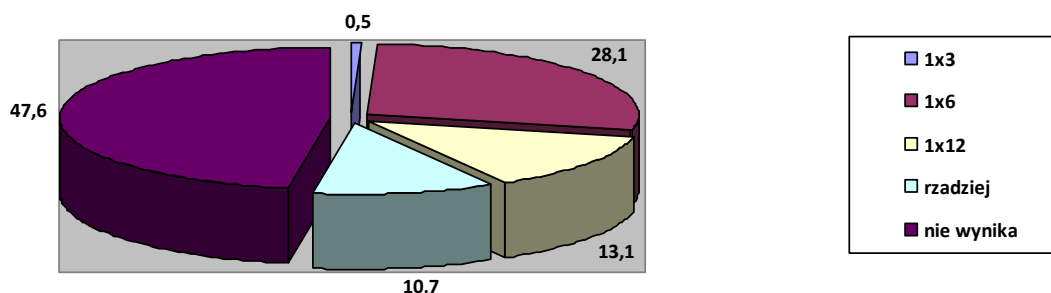
Tabela 44. i Wykres 18. przedstawiają uzyskane wyniki w zakresie częstotliwości wyznaczania przez sąd kalendarza/posiedzenia wykonawczego w 108 sprawach (52,4% ogółu).

Tabela 44. Częstotliwość wyznaczania kalendarza wykonawczego		
Częstotliwość kalendarza wykonawczego	Liczba spraw	procent
1 x 3 miesiące	1	0,5%
1 x 6 miesięcy	58	28,1%
1 x 12 miesięcy	27	13,1%
rzadziej	22	10,7%
Nie wynika z akt (w tym 58 spraw bez posiedzeń/kalendarza)	98	47,6%
Ogółem:	206	100%

Źródło: opr. własne.

⁴⁸ Wielokrotny wybór (przyp. autorki).

Wykres 18. Częstotliwości wyznaczania kalendarza wykonawczego (opr. własne).

Natomiast w **78 badanych sprawach** (37,9% ogółu spraw) sąd wyznaczał **kalendarz wykonawczy** – czyli przegląd dokumentacji zgromadzonej w aktach „Opm” i teczce nadzoru bez udziału kuratora sądowego i stron postępowania.

Tabela 45. Liczba kalendarzy wykonawczych		
Liczba kalendarzy wykonawczych	Liczba spraw	% ($\Sigma=78$)
1 do 5	31	39,7%
6 do 10	28	35,9%
11 do 15	9	11,5%
Powyżej 15	10	12,9%
Ogółem:	78	100%

Źródło: opr. własne.

Niestety, jak wskazywano wcześniej zakres i częstotliwość czynności sądu w postępowaniu wykonawczym w sprawach opiekuńczych (poza sprawami, gdzie dzieci zostały umieszczone w pieczy zastępczej) nie są nigdzie dookreślone. W związku z tym sąd może je obecnie kształtować dowolnie – zależnie od swych możliwości czasowych i wyobrażenia co do celu tego postępowania. Natomiast biorąc pod uwagę wypowiedzi kuratorów zawodowych uczestniczących w wywiadach fokusowych, należy zauważyć, jakie znaczenie dla poprawy wizerunku sądów rodzinnych może mieć mniej formalny niż na rozprawie kontakt z sędzią rodzinnym podczas posiedzenia wykonawczego.

(F10): „Posiedzenia wykonawcze bywają, ale rzadko. To wynika chyba z praktyki. One często odbywają się w gabinecie sędziego bez oprawy z sali rozpraw. Czasami obniża to rangę tego spotkania. I rodzina która uważa, że sędzia jest ostatecznym autorytetem. Więc jak stanie przed nim na Sali to poziom stresu i mobilizacja do działania jest taka że udaje się osiągnąć dobre skutki dla rodziny.”

Sędzia prowadzący postępowanie wykonawcze w badanych sprawach bardzo rzadko z własnej inicjatywy występował do pozasądowych podmiotów o informacje/opinie o osobach objętych orzeczeniem. Zestawienie uzyskanych w tym zakresie danych przedstawia Tabela 46.

Tabela 46. Sąd - występowanie o informacje/opinie do innych podmiotów	
Podmiot	Liczba wystąpień/spraw ⁴⁹
Jednostka pomocy społecznej	5
Placówki oświatowe	5
Podmiot zatrudniający asystenta rodziny	2
Policja	2
GKRPA	1
Opiniodawczy zespół specjalistów sądowych	4
Organizator rodzinnej pieczy zastępczej	4
Poradnia Leczenie Uzależnień	2
Sąd karny	1
Ogółem:	26 w 18 sprawach

Źródło: opr. własne.

Należy podkreślić, że sąd występował o powyższe informacje w odniesieniu **do jedynie 18** z 206 badanych spraw. W 2 sprawach sąd występował do 3 podmiotów, w 4 sprawach do 2 podmiotów, a w 12 sprawach zwracał się do jednego podmiotu, co łącznie dało 26 wystąpień.

W toku analizy akt odnotowywano również **liczbę zarządzeń sądu** (z inicjatywy sądu) o wszczęciu postępowania o zmianę zarządzeń opiekuńczych. Łącznie (**21**

⁴⁹Pytanie 27 w ankiecie A - wielokrotny wybór (przyp. autorki).

zarządzeń) takie zarządzenia sądu pojawiły się w 16 spośród 206 badanych spraw, co stanowi zaledwie 7,7% ogółu spraw.

Tabela 47. Sąd – liczba zarządzeń o wszczęciu postępowania z urzędu			
Nr ankiety A	Liczba spraw	Liczba zarządzeń o wszczęciu z urzędu postępowania o zmianę zarządzeń	Procent ($\Sigma=206$)
A18	1	3	0,5%
A3, A22, A95	3	2	1,5%
A2, A16, A57, A68, A101, A142, A173, A174, A177, A181, A192, A200,	12	1	5,8%
Łącznie:	16	21	7,7%

Źródło: opr. własne.

W toku analizy akt badano również aktywność sędziego prowadzącego postępowanie wykonawcze w zakresie liczby i rodzaju zarządzeń kierowanych do zespołu kuratorskiej służby sądowej. Tabela 48. przedstawia uzyskane wyniki w tym zakresie.

Tabela 48. Sąd – liczba zarządzeń kierowanych do ZKSS	
Rodzaj zarządzenia sądu do ZKSS	Liczba spraw ⁵⁰
Zlecenie wywiadu w postępowaniu wykonawczym	15
W sprawie stanowiska kuratora np. co do kontynuowania nadzoru	16
W sprawie przeprowadzenia rozmowy ostrzegawczej	4
W sprawie uzyskania przez kuratora dodatkowych informacji	4
W sprawie rozważenia potrzeby złożenia wniosku	8
„kontynuować nadzór”	3
W sprawie zmiany częstotliwości składania sprawozdań	3
Ogółem zarządzeń:	53

Źródło: opr. własne.

⁵⁰ Wielokrotny wybór (przyp. autorki).

Należy jednak zwrócić uwagę, że zarejestrowane 53 zarządzenia sądu wydane zostały w zaledwie 48 sprawach – rozkład wyników przedstawia Tabela 49.

Tabela 49. Liczba zarządzeń kierowanych przez sąd do ZKSS wg spraw			
Liczba spraw	Liczba zarządzeń kierowanych do ZKSS	Procent ($\Sigma=206$)	Nr ankiety A
5	2	2,4%	A22, A48, A161, A86, A155
43	1	20,9%	A4,A9,A16,A17,A38,A39,A44,A57,A63,A65,A66,A68,A80,A95,A96,A97,A98,A120,A125,A126,A127,A128,A129,A130,A132,A133,A134,A135,A137,A152,A157,A158,A159,A160,A167,A168,A169,A174,A192,A199,A200,A205,A206,
Ogółem: 48 spraw		23,3%	

Źródło: opr. własne.

Przyglądając się współpracy i współdziałaniu sędziego i kuratora w toku prowadzonego postępowania wykonawczego w sprawie opiekuńczej, gdzie orzeczony został nadzór kuratora nad wykonywaniem władzy rodzicielskiej, analizie poddano również **reakcje sądu** na składane przez kuratora wnioski (Tabela 50. Reakcja sądu na wniosek i Tabela 51. Czas rozpoznania wniosku).

Tabela 50. Reakcja sądu na wniosek kuratora		
Decyzja sądu	Liczba wniosków	procent
Wniosek uwzględniony	364	93,6%
Wniosek nieuwzględniony	13	3,3%
Wniosek nierozpoznany	6	1,5%
Wniosek uwzględniony w części	2	0,5%
Wniosek cofnięty przez kuratora	3	0,8%
Brak informacji o decyzji sądu	1	0,3%
Ogółem	389	100%

Źródło: opr. własne.

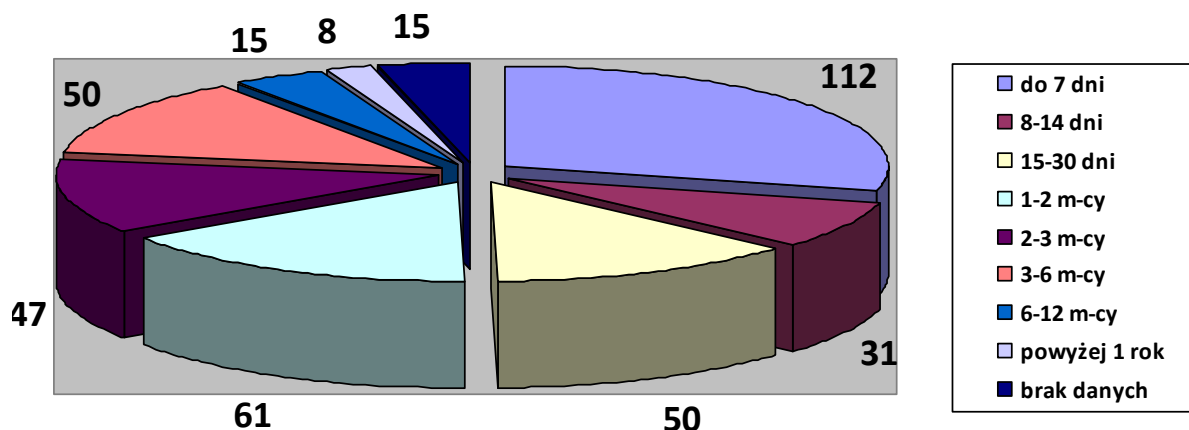
Jak już wcześniej wskazywano, sąd w znakomitej większości uwzględniał w swych decyzjach wnioski kuratora. Jedynie w 13 przypadkach sąd nie podzielił stanowiska kuratora w całości, a w 2 uwzględnił wniosek kuratora w części. W 6 przypadkach wniosek kuratora nie został rozpoznany przez sąd.

Następnie analizie poddano czas rozpoznawania przez sąd wniosków kuratorów. Wyniki ilustruje Tabela 51. i Wykres 19.

Tabela 51. Sąd – czas rozpoznania wniosku kuratora			
Czas rozpoznania wniosku (dni)	Liczba wniosków	Procent ($\Sigma 389$)	Nr ankiety
0-7 dni	112	28,8%	
8-14 dni	31	8%	
15-30 dni	50	12,9%	
31-60 dni	61	15,7%	
61-90 dni	47	12,1%	
91-180 dni	50	12,9%	
181-360 dni	15	3,9%	A61, A72, A89, A140, A142, A143(2 wnioski) , A144, A147, A148, A151, A186, A190, A195, A199
Powyżej roku	8	2,1	A62, A105, A106, A129, A145, A160, A168, A206,
Brak danych	15	3,9%	
Ogółem:	389	100%	

Źródło: opr. własne.

Wykres 19. Czas rozpoznania przez sąd wniosku kuratora (opr. własne).

Biorąc pod uwagę fakt, że co do zasady sąd ostatecznie uwzględniał wniosek kuratora, niepokój budzi czas jaki był potrzebny sądowi aby rozpoznać wniosek. Jak widać, prawie połowa (**193 wnioski - 48,8%**) złożonych wniosków została rozpoznana **w terminie do 30 dni**. Kolejnych **61 wniosków (15,7%)** zostało rozpoznanych przez sąd w przedziale czasowym między **31-60 dni**, a **47 wniosków (co stanowi 12,1% ogółu)** została rozpoznana w okresie między **2 a 3 miesiącem od złożenia**. Najbardziej niepokoi informacja o tym, że w przypadku **73 wniosków (18,9% ogółu wniosków)** sąd potrzebował **więcej niż 3 miesiące** na ich rozpoznanie, a w przypadku **8 wniosków nawet więcej niż rok**. Można przypuszczać, że rozciągnięcie w czasie decyzji sądu co do złożonego przez kuratora wniosku zdecydowanie wpływało na wydłużenie czasookresu trwania nadzoru.

3.5. Ocena sytuacji rodziny w badanych sprawach w aspekcie skuteczności i celowości działań kuratorów w toku sprawowanego nadzoru

Po zanalizowaniu danych demograficznych, zidentyfikowaniu problemów występujących w objętej nadzorem rodzinie „przed” i „po” wydaniu orzeczenia oraz ustaleniu zasobów, jakie były zaangażowane w pomoc i wsparcie dla członków rodziny „przed” i „po” ustanowieniu nadzoru, badająca podjęła próbę dokonania oceny kierunku zmian, jakie zaszły w rodzinie w czasie sprawowania przez kuratorów sądowych nadzorów. W tym celu w narzędziu badawczym Ankieta A zostały

umieszczone pytania dotyczące zmiany sytuacji rodziny odnoszące się do różnych aspektów jej funkcjonowania np. sytuacji mieszkaniowej materialnej, zdrowotnej, poziomie higieny członków rodziny, zmian w strukturze rodziny, zmian w kompetencjach rodzicielskich rodziców, kwestii związanych z realizacją obowiązku szkolnego przez dzieci i rozwoju procesu demoralizacji dzieci. Do części z tych zmiennych np. sytuacja mieszkaniowa, materialna, stan zdrowia lub higieny przypisane były 3 możliwe odpowiedzi: poprawa, pogorszenie lub brak zmiany. Inne posiadały bardziej rozbudowane kafeterie odpowiedzi, gdyż badającą ciekawił bardziej szczegółowy opis procesu zmiany.

Tabela 52. Zamiana sytuacji w rodzinie w toku nadzoru						
Obszar obserwowanej zmiany w toku nadzoru	Poprawa		Pogorszenie		Brak zmiany	
	Liczba spraw	%	Liczba spraw	%	Liczba spraw	%
Zmiana mieszkaniowej sytuacji	49	23,8%	19	9,2%	138	66,9%
Zmiana sytuacji materialnej	124	60,1%	30	14,6%	52	25,2%
Zmiana stanu zdrowia członków rodziny, w tym ⁵¹ :	14	6,8%	48	23,3%	146	70,8
dzieci	5	2,4%	22	10,7%		
matki	6	2,9%	25	12,1%		
ojca	5	2,4%	11	5,3%		
Zmiana poziomu higieny w rodzinie	50	24,2%	4	1,9%	152	73,8%
Realizacja obowiązku szkolnego przez dzieci (nie dotyczyło 14 spraw)	144	69,9%	48	23,3%	14 ⁵²	6,8%

Źródło: opr. własne.

Zestawienie wyników (Tabela 52.) dla zmiennych sytuacja mieszkaniowa, materialna, zdrowotna, poziom higieny i realizacja obowiązku szkolnego przedstawia optymistyczny obraz zmian, jakie zaszły w rodzinie w toku sprawowanego nadzoru:

⁵¹ W pytaniu 45 możliwe były wielokrotne wybory (przyp. autorki).

- w **49 sprawach** (23,8% ogółu spraw) polepszyła się sytuacja lokalowa rodziny, głównie poprzez uzyskanie lokalu komunalnego przy wydatnym wsparciu ze strony kuratora sądowego (np. A12, A20, A21, A22, A100, A104 i A195) przy jednoczesnym braku zmiany w odniesieniu do 138 spraw (66,9% ogółu spraw),
- w **124 sprawach** (60,1% ogółu spraw) poprawiła się **sytuacja materialna** rodziny głównie poprzez aktywizację zawodową rodziców lub uzyskanie uprawnień do świadczeń (np. renty, alimentów, świadczeń rodzinnych),
- w **50 sprawach** (24,2% ogółu spraw) poprawił się **poziom higieny**,
- w **144 sprawach** dzieci realizowały **obowiązek szkolny bez opóźnień** (+14 spraw gdzie dzieci nie były objęte obowiązkiem, co daje łącznie 158 spraw – **76,7% ogółu spraw**),
- jeśli chodzi o zmianę w sytuacji zdrowotnej, to uzyskane wyniki należy odczytywać dwójako. Z jednej strony odnotowano **poprawę stanu zdrowia członków rodziny w 14 sprawach (6,8% ogółu spraw) w odniesieniu do 16 osób** (w sprawie A7 poprawa stanu zdrowia dotyczyła łącznie matki i dziecka, a w sprawie A178 poprawa dotyczyła matki i ojca dzieci). Natomiast odnotowane **pogorszenie się stanu zdrowia** członków rodziny w **48 sprawach (23,3% ogółu spraw)** odnosi się m.in. do pojawiania się konsekwencji zdrowotnych szkodliwego trybu życia (alkoholizm) lub zmian wynikających z wieku osób objętych badaniem lub z dokonaniem prawidłowej diagnozy stanu zdrowia w trakcie sprawowania nadzoru. Pogorszenie stanu zdrowia odnosiło się do 58 członków rodziny, gdyż w 2 sprawach (A14 i A86) odnotowano pogorszenie stanu zdrowia matki i ojca dzieci, a w 8 sprawach pogorszenie dotyczyło matki i dziecka (A12, A45, A49, A76, A88, A109, A115, A136).

Jeśli chodzi o zmiany w systemie rodzinnym, to oprócz zwiększenia się dzietności w 36 rodzinach, m.in. w 47 sprawach doszło do rozpadu związku

⁵² Dla tej zmiennej nie było odpowiedzi „bez zmian”, lecz „nie dotyczy”, gdyż w 14 sprawach dzieci nie były ze względu na wiek objęte obowiązkiem szkolnym (przyp. autorki).

małżeńskiego/niefORMALnego, w 44 sprawach do orzeczenia rozwodu lub separacji, w 12 sprawach zmarł współmałżonek lub partner, a w 26 sprawach rodzic sprawujący bezpośrednią opiekę nad dzieckiem/-ćmi wszedł w kolejny związek niefORMALny/fORMALny. W 78 sprawach nie uległa zmianie sytuacja w obszarze struktury rodziny. Wydaje się, że zmiana w systemie rodzinnym może mieć zarówno konotację pozytywną (np. rozwód z uzależnionym/stosującym przemoc mężem), jak i negatywną (np. wejście w kolejny związek z uzależnionym/stosującym przemoc partnerem). Ważne, by zwrócić uwagę na dużą dynamikę zmian (często wielokrotnych) w systemie rodzinnym w sprawach objętych badaniem. Liczne zmiany w systemie rodzinnym i brak stabilności w funkcjonowaniu rodziny były zdecydowanie czynnikami osłabiającymi decyzję kuratora o ewentualnym zakończeniu nadzoru, o czym również mówili kuratorzy w wywiadach fokusowych.

(F5): *„I też doświadczyłem tego, że te [długotrwałe nadzory] sprawy za chwilę wracają, bo coś się wydarzy, szkoła znowu coś zauważy, znowu przesyłają pismo do sądu i znowu mamy to samo postępowanie.”*

(F1): *„Ja dopiero w tym roku umorzyłam sprawę opiekuńczą którą miałam od 2002 - sędzia wyraziła zgodę. Sędzia nie wyraziła zgody na umorzenie sprawy kiedy o to wnioskowałam. To była rodzina w której różnie bywało – raz lepiej raz gorzej, ale ewidentnie jeśli ten nadzór był to oni znacznie lepiej się organizowali i dalej fajnie funkcjonowali jak na ich możliwości.”*

Tabela 53. Zmiany w systemie rodzinnym w toku nadzoru			
Zmiany w systemie rodzinnym:	Liczba spraw ⁵³	Procent	Tendencja „+” poprawa „-” pogorszenie
Rozwód/separacja	44	21,3%	+
Rozpad związku małżeńskiego nieformalnego	47	22,8%	+/-
Niedostępność małżonka/partnera	21	10,1%	-
Śmierć małżonka/partnera	12	5,8%	-
Urodzenie się kolejnego dziecka	36	17,5%	+/-
Wspólne zamieszkiwanie innych krewnych	19	9,2%	-
Reintegracja (powrót dziecka z pieczy), wznowienie kontaktów	4	1,9%	+
Kolejny małżeński/nieformalny związek	26	12,6%	+/-
Wyprowadzenie się dorosłych dzieci/krewnych	3	1,4%	+
Bez zmian	87	42,2%	

Źródło: opr. własne.

Kolejnym obszarem obserwowanym pod kątem zmian jakie zaszły w okresie sprawowania nadzoru przez kuratora sądowego był **obszar umiejętności wychowawczych** rodziców/opiekunów dziecka. Zmiennej „zmiana kompetencji wychowawczych” w narzędziu badawczym Ankieta A przypisano różne wartości, które w ocenie badającej mają wpływ na wzrost kompetencji rodzicielskich np. ukończone warsztaty umiejętności wychowawczych, praca z asystentem rodziny, udział w grupach samopomocowych/psychoedukacyjnych. Wydaje się, że dość często, zwłaszcza w obszarach wiejskich i miejsko-wiejskich, gdzie był utrudniony dostęp do zasobów w tym zakresie, istotne znaczenie dla podniesienia umiejętności wychowawczych miała współpraca rodziców z kuratorem sądowym. Jedynie fakt urodzenia się w trakcie sprawowania nadzoru kolejnego/-ych dzieci ze specjalnymi

⁵³ Wielokrotny wybór (przyp. autorki).

potrzebami został zakwalifikowany przez badającą jako czynnik obniżający kompetencje rodziców. Uzyskane wyniki w tym zakresie przedstawia Tabela 54.

Tabela 54. Zmiana w zakresie kompetencji wychowawczych w toku nadzoru			
Zmiana w zakresie kompetencji wychowawczych	Liczba spraw	procent	kwalifikacja : „+” wzrost „-” spadek
Ukończone warsztaty umiejętności wychowawczych	6	2,9%	+
Udział w grupach samopomocowych/psychoedukacyjnych	37	17,9%	+
Praca z asystentem rodziny	26	12,6%	+
Ukończone szkolenia	9	4,3%	+
Udział w programach realizowanych przez OPS	16	7,7%	+
Udział w terapii rodzinnej	6	2,9%	+
Podniesienie kompetencji poprzez współpracę z kuratorem sądowym	126	61,1%	+
Obniżenie kompetencji z powodu urodzenia kolejnych dzieci ze specjalnymi potrzebami	14	6,7%	-
Brak zmiany	43	20,8%	

Źródło: opr. własne.

W **43 sprawach (20,8% ogółu spraw)** nie odnotowano istotnej zmiany w poziomie kompetencji rodzicielskich rodzica/-ów w stosunku do ich poziomu w chwili wydawania orzeczenia o nadzorze. W 14 sprawach (6,7% ogółu) zaobserwowano obniżenie poziomu kompetencji z uwagi na pojawienie się w rodzinie kolejnego dziecka, które ze względu na stan zdrowia fizycznego lub psychicznego lub upośledzenie intelektualne miało specjalne potrzeby. W pozostałych **149 sprawach (72,3% ogółu spraw)** odnotowano **wzrost kompetencji** rodzicielskich.

Na koniec analizie poddano sposób funkcjonowania dzieci w rodzinie pod kątem prezentowania przez nie zachowań, które w ustawie z dnia 26 października 1982 r. *o postępowaniu w sprawach nieletnich* są utożsamiane z **przejawami demoralizacji**.

Art.4 § 1. u.p.n. „Każdy, kto stwierdzi istnienie okoliczności świadczących o demoralizacji nieletniego, w szczególności **naruszanie zasad współżycia społecznego, popełnienie czynu zabronionego, systematyczne uchylanie się od obowiązku szkolnego lub kształcenia zawodowego, używanie alkoholu lub innych środków w celu wprowadzenia się w stan odurzenia, uprawianie nierządu, włóczęgostwo, udział w grupach przestępczych, ma społeczny obowiązek odpowiedniego przeciwdziałania temu, a przede wszystkim zawiadomienia o tym rodziców lub opiekuna nieletniego, szkoły, sądu rodzinnego, Policji lub innego właściwego organu.**”

Tabela 55. Postępująca demoralizacja dziecka w toku nadzoru		
Postępująca demoralizacja dziecka	Liczba spraw	procent
Umieszczenie w MOS na wniosek rodziców	2	0,9%
Stosowanie środków wychowawczych	38	18,4%
Popełnianie czynów karalnych	6	2,9%
Używanie substancji psychoaktywnych	7	3,3%
Nie realizowanie obowiązku szkolnego	12	5,8%
Zachowania agresywne	4	1,9%
Podejmowanie zachowań ryzykownych/ wczesne kontakty seksualne	3	1,4%
Nie dotyczy (w tym „nie wynika z akt” - 4 sprawy)	134	65%

Źródło: opr. własne.

Uzyskane dane świadczą o tym, że ingerencja sądu opiekuńczego w sferę władzy rodzicielskiej okazywała się niewystarczająca wobec pojawienia się w toku prowadzonego postępowania wykonawczego problemu demoralizacji dzieci. W 38 sprawach równoległe do postępowania wykonawczego w sprawie opiekuńczej toczyło się postępowanie z ustawy *o postępowaniu w sprawach nieletnich* w wyniku,

którego sąd zastosował wobec nieletniego środek wychowawczy (najczęściej nadzór kuratora sądowego lub umieszczenie w młodzieżowym ośrodku wychowawczym). W 6 sprawach małoletni popełnił czyn zabroniony i oczekiwał na rozstrzygnięcie w sprawie przed sądem rodzinnym lub karnym. W 3 sprawach małoletni podejmowali współżycie seksualne, z czego 2 dziewczynki zostały małoletnimi matkami (A115, A168).

Niewątpliwie znaczące trudności w wypełnianiu przez objętych nadzorem rodziców funkcji rodzicielskich przed i w trakcie sprawowania nadzoru oraz odroczone skutki alkoholizmu rodziców w funkcjonowaniu psychospołecznym dzieci z rodzin alkoholowych mogły się przejawiać prezentowaniem przez nastoletnie dzieci z tych rodzin różnorodnych zachowań nieaprobowanych społecznie.

3.6. Powód zakończenia postępowania wykonawczego

W trakcie badań aktowych poddano analizie powód zakończenia/uchylenia nadzoru kuratora:

- w **107 sprawach sąd przywrócił władzę rodzicielską** rodzicowi, któremu wcześniej ją ograniczył poprzez nadzór kuratora. W znakomitej większości postępowania o przywrócenie władzy były wszczynane z urzędu, na wniosek kuratora zawodowego (kuratorzy złożyli **101 takich wniosków**).

Warto zwrócić uwagę, że w **21 sprawach** (10,2% ogółu spraw) wniosek o zmianę zarządzeń opiekuńczych składali sami uczestnicy postępowania – w 13 sprawach wniosek ten został uwzględniony w orzeczeniu sądu, a w 8 sprawach sąd nie przychylił się do wniosku rodzica/-ów,

- w **67 sprawach** nadzór został zakończony w związku z **uzyskaniem przez dziecko objęte orzeczeniem pełnoletności**,
- w **9 sprawach** sąd **pozbawił rodziców władzy** rodzicielskiej i umieścił dzieci w pieczy zastępczej,

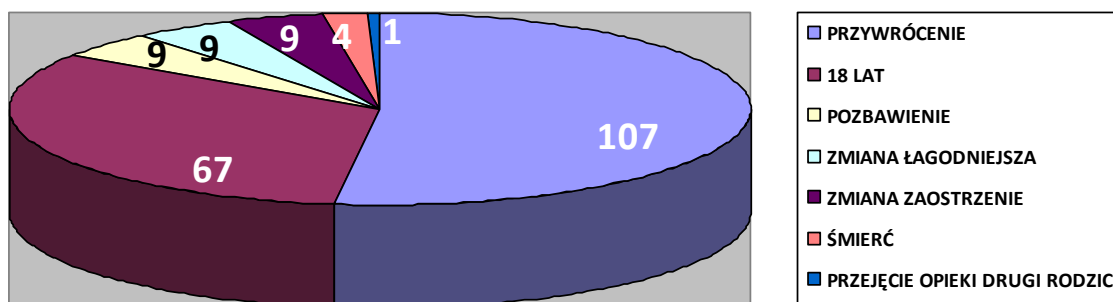
- w **9 sprawach** sąd **zmienił formę ograniczenia** władzy rodzicielskiej z nadzoru kuratora **na formę „łagodniejszą”** np. współdecydowanie rodzica w istotnych sprawach dotyczących dziecka i tym samym uchylił nadzór kuratora sądowego,
- w kolejnych **9 sprawach** sąd „zaostrzył” formę ograniczenia władzy rodzicielskiej z nadzoru kuratora na umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej,
- w **4 sprawach** nadzór został uchylony z powodu śmierci rodzica, który miał ograniczoną władzę,
- w **jednej sprawie** opiekę nad dzieckiem przejął (w związku ze sprawą o zmianę miejsca zamieszkania małoletniego) rodzic, który posiadał pełnię władzy rodzicielskiej.

Zatem najczęściej (w **107 sprawach – 51,9% ogółu spraw**) sąd uchylił nadzór w związku z przywróceniem rodzicowi/-om władzy rodzicielskiej. W pewnym sensie świadczy to o sukcesie działań sądu opiekuńczego i kuratora, gdyż w wyniku udzielonej przez sąd pomocy rodzice dzieci przewyżczyli trudności w wypełnianiu funkcji rodzicielskich i funkcjonowaniu socjalno-bytowym rodziny, które leżały u podstaw ingerencji sądu. Można więc powiedzieć, że cel interwencji sądu został w ten sposób osiągnięty. Do liczby spraw, w których przywrócono władzę rodzicielską należy doliczyć **jeszcze 9 spraw**, w których sąd zmienił formę ograniczenia władzy rodzicielskiej z nadzoru kuratora na „łagodniejszą” np. współdecydowanie w istotnych sprawach dziecka.

Z drugiej strony przejawem wyczerpania możliwości pomocy i wsparcia dla rodziców, wobec których sąd wcześniej ustanowił nadzór kuratora, **jest 9 spraw**, w których mimo udzielonej pomocy nie nastąpiła oczekiwana zmiana w funkcjonowaniu rodziny i ostatecznie sąd **pozbawił rodziców władzy** rodzicielskiej i umieścił dzieci w pieczy zastępczej oraz **9 kolejnych spraw**, w których sąd **zmienił formę ograniczenia** władzy na najbardziej dolegliwą i również umieścił dzieci poza rodziną. Zatem w **125 sprawach (60,7% ogółu spraw)** sąd opiekuńczy wraz z kuratorem sądowym wykonali poważną pracę na rzecz zmiany sytuacji rodziny, w wyniku której został uchylony nadzór lub sąd doszedł do wniosku, iż nie ma szans na poprawę sytuacji

w rodzinie i z uwagi na występujące ryzyka dotyczące bezpieczeństwa dziecka podjął decyzję o umieszczeniu dzieci poza rodziną.

Wykres.20. Powód zakończenia postępowania wykonawczego (opr. własne).

Wydaje się, że bardziej wnikliwie należy się przyjrzeć 67 sprawom, w których postępowanie wykonawcze trwało do ukończenia przez wszystkie dzieci objęte orzeczeniem 18 lat.

Wobec tego sprawdzono, czy istnieje zależność między tym, kto (kurator zawodowy czy społeczny) sprawował nadzór w sprawach, w których postępowania wykonawcze umorzono, gdy objęte orzeczeniem dzieci ukończyły 18 lat.

Tabela 56. Porównanie danych dotyczących tego, kto sprawował nadzór				
Porównywane zbiory	Kurator zawodowy	%	Kurator społeczny	%
(A) Dane MS-S40 31.12.2015	21 868	27,6%	57 246	72,4%
(B) Cała próba ($\Sigma=206$)	27	13,1%	179	86,9%
(C) Podzbiór „18 lat” ($\Sigma=67$)	8 ⁵⁴	11,9%	59	88,1%
(B) – (C)		1,2%		- 1,2%
(A) – (C)		15,7%		- 15,7%

Źródło: opr. własne.

⁵⁴ W 10 sprawach nadzór po wypłynięciu orzeczenia do ZKSS objął kurator zawodowy, jednakże w toku sprawowania nadzoru następowała zmiana kuratorów. Jedynie w 8 sprawach nadzór pełnił przez cały czas kurator zawodowy (przy. autorki).

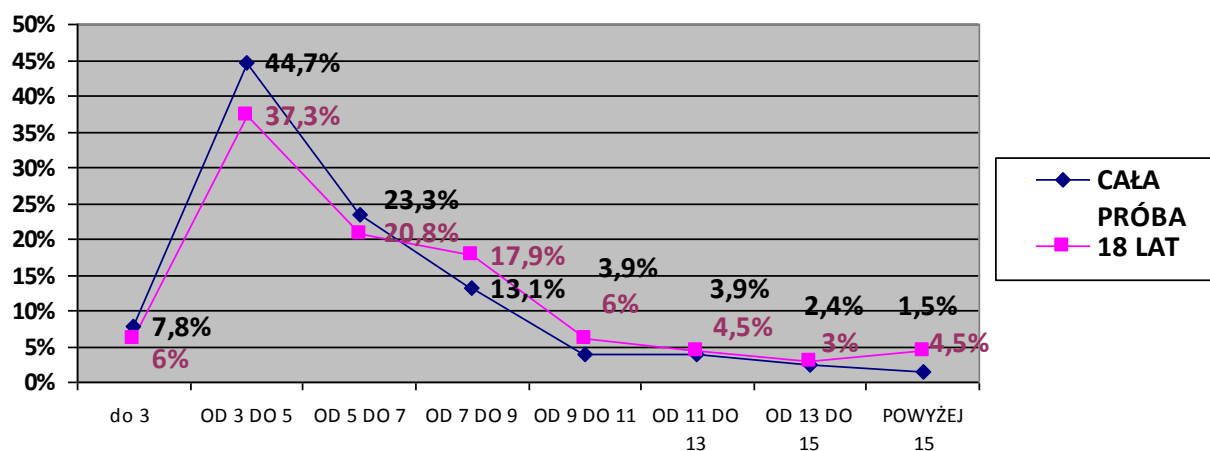
Uzyskane dane (Tabela 56.) wyraźnie wskazują, że w sprawach, gdzie nadzór trwał do ukończenia przez dzieci objęte orzeczeniem sądu 18 lat, nadzór częściej niż w całej próbie sprawował kurator społeczny (1,2%), a jeśli uwzględnimy dane dla całej Polski ze sprawozdania statystycznego MS-S40 za rok 2015, to owa różnica jest jeszcze bardziej znacząca (15,7%).

Następnie zestawiono dane dotyczące czasu trwania nadzoru w całej próbie (Tabela 8.) z danymi dotyczącymi czasu trwania nadzoru w sprawach, w których postępowanie wykonawcze zakończyło się z uwagi na osiągnięcie przez dzieci objęte orzeczeniem pełnoletności.

Tabela 57. Czas trwania nadzoru dla całej próby i dla spraw zakończonych z uwagi na osiągnięcie pełnoletności przez dziecko					
Czas trwania NK	Liczba spraw ($\Sigma=206$)	Procent	Liczba spraw 18 l. ($\Sigma=67$)	Procent	Różnica
do 3 lat	16	7,8%	4	6%	+1,8%
od 3 do 5 lat	92	44,7%	25	37,3%	+7,4%
od 5 do 7 lat	48	23,3%	14	20,8%	+2,5%
od 7 do 9 lat	27	13,1%	12	17,9%	- 4,8%
od 9 do 11 lat	8	3,9%	4	6%	-2,1%
od 11 do 13 lat	8	3,9%	3	4,5%	-0,6%
od 13 do 15 lat	5	2,4%	2	3%	-0,6%
powyżej 15 lat	3	1,5%	3	4,5%	-3%
Ogółem	206	100%	67	100%	

Źródło: opr. własne.

Wykres 21. Porównanie czasu trwania nadzoru w całej próbie ($\Sigma=206$) i podzbiorze spraw trwających do ukończenia 18 r.ż. ($\Sigma=67$) (opr. własne).

Analiza danych z Tabeli 57. i Wykresu 21. pokazuje, że najistotniejsza różnica w czasie trwania nadzoru kuratora w całej badanej próbie ($\Sigma=206$ spraw) i dla podzbioru spraw zakończonych poprzez upelnoletnienie się dzieci ($\Sigma=67$) nazwanego roboczo „18 lat” występuje w liczbie spraw zakończonych w przedziale czasowym „3 do 5 lat” – różnica wynosi: +7,4% i w przedziale czasowym „5 do 7 lat” – różnica wynosi: +2,5%. Natomiast w kolejnych przedziałach czasowych: „7 do 9 lat”, „9 do 11 lat”, „11 do 13 lat”, „13 do 15 lat” i „powyżej 15 lat” podzbiór „18 lat” uzyskiwał wartości wyższe niż cała badana próba - odpowiednio: (-4,8%), (-2,1%), (-0,6%), (-0,6%) i (-3%).

Aby sprawdzić, czy wystąpiły inne różnice w całej próbie i podzbiorze „18 lat”, porównano liczbę i rodzaj wniosków złożonych przez kuratora zawodowego do sądu.

Tabela 58. Porównanie liczby wniosków złożonych do sądu w całej próbie i w podzbiorze „18 lat”

Liczba wniosków w sprawie	Liczba spraw	% ($\Sigma=206$)	Liczba spraw 18l. ($\Sigma=67$)	% ($\Sigma=67$)	Tendencja $\uparrow\downarrow$ /uwagi
0	22	10,7%	11	16,4%	\uparrow (6,7%)

1	87	42,2%	25	37,3%	↓ /w tym: 21 o umorzenie 18l. , 2 o przywr. władzy, 1 o zm. zarządzeń, 1 o pos. wyk.
2	51	24,8%	17	25,3%	↑
3	17	8,2%	6	8,9%	↑
4	19	9,2%	3	4,5%	↓/ w tym w 3 sprawach: 5 o umorzenie 18 lat , 3 o pos. wykonawcze, 2 o wszczęcie z UPN, 1 o przywr. władzy, 1 o umorzenie post. wyk.
5	5	2,4%	1	1,5%	↓/ w tym: 3 o umorzenie 18 lat , 2 o zmianę zarządzeń
6	2	1%	1	1,5%	↑ /w tym: 6 o umorzenie 18 lat
7	1	0,5%	1	1,5% ↑	↑/w tym: 4 o umorzenie 18 lat , 2 o zmianę zarządzeń, 1 o wszczęcie z UPN
8	1 (A36-SR w Kwidzynie)	0,5%	1	1,5% ↑	↑/w tym: 5 o posiedzenie wyk., o umorzenie 18 l. , 1 o przywr. władzy
9	-	-	-	-	-
10	1 (A13- SR w Bełchatowie)	0,5%	1	1,5% ↑	↑/w tym: 8 o posiedzenie wyk., 1 o umorzenie 18 l. , 1 o umorzenie postęp. wykonawczego
11	1	0,5%	-	-	-
Ogółem	389 wniosków	100%	125 wniosków	100%	

Źródło: opr. własne.

Dane z Tabeli 58. pokazują, że w podzbiorze spraw „18 lat” odsetek spraw, w których kurator zawodowy nie złożył żadnego wniosku w toku prowadzonego nadzoru, był wyższy o 6,7% w porównaniu z całą próbą. Jednocześnie w 25 sprawach z podzbioru „18 lat” kurator złożył po jednym wniosku - 21 wniosków dotyczyło umorzenia postępowania z uwagi na ukończenie 18 lat, w 2 sprawach kurator wnioskował o przywrócenie władzy rodzicielskiej, w 1 sprawie wnioskował o zmianę wydanych zarządzeń opiekuńczych, a w 1 sprawie o wyznaczenie przez sąd posiedzenia wykonawczego. Jeśli natomiast sprawdzimy, jakie wnioski składał kurator zawodowy w sprawie, gdzie odnotowano ich 10 (A13) lub 8 (A36), to okaże się, że znakomitą większość stanowiły wnioski o wyznaczenie posiedzenia wykonawczego (odpowiednio 8 i 5 wniosków). Pozostałe 2 wnioski w sprawie A13 dotyczyły umorzenia postępowania z uwagi na ukończenie 18 lat i umorzenia postępowania wykonawczego, a pozostałe 3 wnioski w sprawie A36 dotyczyły przywrócenie władzy rodzicielskiej (1 wniosek) i umorzenia postępowania z uwagi na pełnoletność (2 wnioski).

Wydaje się zatem, że w podzbiorze spraw, w których nadzór trwał do ukończenia przez dzieci objęte orzeczeniem 18 lat, aktywność kuratora sprawującego nadzór i kuratora zawodowego była jeszcze niższa niż w całej próbie badanych akt.

4. Podsumowanie i rekomendacje w zakresie ewentualnej zmiany praktyki

Analiza akt wykonawczych 206 spraw opiekuńczych oraz relacje kuratorów zawodowych uczestniczących w 2 wywiadach fokusowych przeprowadzonych na potrzeby niniejszego badania pokazują, że rodziny objęte pomocą sądu opiekuńczego z całą pewnością wymagały multidyscyplinarnego wsparcia i pomocy z uwagi na ilość i jakość problemów, z którymi się borykały przed ustanowieniem przez sąd opiekuńczy nadzoru kuratora.

Specjaliści w zakresie pracy socjalnej i asystentury rodzinnej⁵⁵ nazywają te rodziny **rodzinami wieloproblemowymi**. Podkreślają oni, że członkowie rodzin wieloproblemowych zwykle dziedziczą status społeczny i często są kolejnym pokoleniem korzystającym ze wsparcia służb społecznych. M. Szpunar podaje, że *„najczęstsze problemy rodzin to, oprócz biedy, sprzężone z tym zjawiskiem bezrobocie, niezaradność życiowa, nieumiejętność prowadzenia gospodarstwa domowego, uzależnienia, wielodzietność, samotne macierzyństwo, często także przemoc domowa. Trudno w tak skomplikowanej sytuacji określić dokładnie, co jest przyczyną, a co skutkiem⁵⁶”*.

Praca kuratora sądowego z rodziną wieloproblemową objętą nadzorem w sprawie opiekuńczej, podobnie jak praca asystenta musi być długotrwała i wymaga od kuratora posiadania wszechstronnej wiedzy na temat specyfiki problemów rodziny i sposobów wprowadzania zmiany w funkcjonowaniu rodziny. W literaturze dotyczącej asystentury rodzinnej⁵⁷ odnajdujemy rekomendacje wynikające z praktycznych doświadczeń Miejskich Ośrodków Pomocy Społecznej

⁵⁵ I. Krasiejko, A. Imielińska, *Efektywność asystentury rodziny na przykładzie badań realizowanych w Miejskim Ośrodku Pomocy Społecznej w Częstochowie*, [w:] M. Szpunar (red.), *Asystentura rodziny...*, op. cit.; M. Szpunar, *Charakterystyka rodzin z wieloma problemami*, [w:] M. Szpunar (red.), *Asystentura rodziny...*, op. cit.; D. Trawkowska, op. cit., s. 33-44.

⁵⁶ M. Szpunar, *Charakterystyka rodzin z wieloma problemami*, [w:] M. Szpunar (red.), *Asystentura rodziny...*, op. cit., s. 42.

⁵⁷ I. Krasiejko, A. Imielińska, *Efektywność asystentury rodziny na przykładzie badań realizowanych w Miejskim Ośrodku Pomocy Społecznej w Częstochowie*, [w:] M. Szpunar (red.), *Asystentura rodziny...*, op. cit.; M. Szpunar, *Charakterystyka rodzin z wieloma problemami*, [w:] M. Szpunar (red.), *Asystentura rodziny...*, op. cit.

w Częstochowie i Gdyni w zakresie realizacji asysty rodzinnej, dotyczące optymalnego czasu pracy asystenta z rodziną. Autorki tej publikacji wskazują, że w przypadku rodzin, w których nie występują przewlekłe problemy, np. upośledzenie umysłowe, choroba psychiczna, choroba alkoholowa, **optymalny czas pracy asystenta to 2-3 lata**. Rodziny, z którymi asystent zakończył pracę, podlegają jeszcze zgodnie z zapisami art. 15 ust. 1 pkt 16 u.w.r. **monitorowaniu funkcjonowania rodziny przez asystenta** (zwykle przez okres co najmniej 3 dodatkowych miesięcy). **W przypadku rodzin dotkniętych „przewlekłym problemem” czas współpracy asystenta z rodziną nie jest limitowany**. Podobne opinie wyrażali kuratorzy zawodowi uczestniczący w wywiadach fokusowych:

(F13): „Gdy przyczyna [ingerencji sądu] jest „krótka” to nadzór jest krótki. Jeśli przyczyna jest nieprzemijająca np. niepełnosprawność, problemy z uzależnieniem systematycznie nawracające to i nadzór wtedy trwa dłużej”.

(F11): „Najgorzej jest wtedy gdy rodzina była obrabiana przez różne instytucje i sąd stał się ostatnim ogniwoem do którego ich można wrzucić. Bo w takich rodzinach już była i opieka i podejmowali jakąś terapię i dzielnicowy przychodził (...). I co się zmieniło? Nic się nie zmieniło. I tu jest trudna sprawa bo my nie mamy do zaoferowania nic więcej niż to z czego oni już skorzystali”.

W zasadzie na podstawie analizy akt wylosowanej próby badawczej można przyjąć, że orzeczenia sądu opiekuńczego dotyczyły w znakomitej większości rodzin, w których wcześniej co najmniej jeden podmiot (np. pomoc społeczna, placówka oświatowa, Policja) podejmował interwencję, ale w ocenie tego podmiotu była ona niewystarczająca do zlikwidowania zagrożenia dobra dziecka. Co więcej sygnalizacja zagrożenia dobra dziecka przez ten podmiot następowała nie bezpośrednio po wystąpieniu/zidentyfikowaniu zagrożenia, lecz w czasie znacznie późniejszym. Zatem można przyjąć, że rodzina i jej członkowie w chwili objęcia jej nadzorem kuratora z reguły prezentowali już dość utrwalone (czasami jak wspominali kuratorzy przekazywane w pokoleniowym dziedziczeniu) sposoby funkcjonowania i radzenia sobie z codziennymi problemami. Ponadto, nie bez znaczenia jest fakt, że przywoływane doświadczenia asystentów rodziny opierają się na **fundamentalnej dla asysty rodzinnej zasadzie dobrowolności**, czyli zgodzie klienta na współpracę z asystentem rodziny i na aktywnym udziale rodziny w pracy na rzecz zmiany sytuacji

w jakiej się ona znajduje. Perspektywa pracy kuratorów sądowych z rodzinami objętymi nadzorem jest zupełnie inna – sąd w badanej próbie w przypadku 85,4% spraw działał z urzędu, czyli **podejmował swego rodzaju „interwencję” w sposób życia i funkcjonowania danej rodziny**. Rodzice małoletnich postrzegali zatem sąd i kuratora jako „interwenta”, a nie jako „pomagacza” i przyjmowali wobec nich nieufną, a nawet wrogą postawę. Kuratorzy uczestniczący w wywiadach fokusowych również sygnalizowali taką trudność w początkowej fazie pracy z rodziną:

(F1): „Ośrodki pomocy społecznej najczęściej kierują do nas wnioski o wgląd w sytuację rodziny, ale też mamy takie doświadczenie, że nasi podopieczni boją się OPS i boją się, że każdy wniosek skierowany przez OPS do sądu skończy się odebraniem dziecka, więc jak pojawia się kurator to pojawia się rodzaj lekkiej paniki, czy tu nie będzie zaraz dziecko zabrane. Więc naszą rolą jest tak pracować z tą rodziną, żeby ich przekonać, że my nie jesteśmy od zabierania dzieci, ale od tego żeby ta rodzina zaczęła w miarę jakoś funkcjonować.”

I. Krasiejko⁵⁸ twierdzi, że „efektem pracy socjalno-wychowawczej [asystenta] z rodziną powinna być jej **samodzielność życiowa** tj. nabycie umiejętności znajdowania rozwiązań trudności występujących w życiu oraz styl życia zgodny z normami społecznymi, tworzenie środowiska życia, które będzie bezpieczne i optymalne dla rozwoju dzieci i innych osób zależnych. Do **warunków koniecznych, które muszą być spełnione, aby usamodzielnić rodzinę**, należy zaliczyć: **bezpieczeństwo dzieci** (brak maltretowania, wykorzystywania seksualnego, zaniedbywania dzieci oraz przemocy w relacjach między dorosłymi), **w co najmniej dobrym stopniu rozwinięte umiejętności opiekuńczo-wychowawcze rodziców** (lub opiekunów dziecka), **prowadzenia gospodarstwa domowego, co najmniej dobre relacje w rodzinie nuklearnej, co najmniej ograniczenie picia alkoholu opiekunów dziecka**, czyli brak zjawiska problemowego używania alkoholu - okazjonalne spożywanie małej ilości alkoholu bez upijania się, **samodzielność w rozwiązywaniu trudności życia codziennego** oraz w realizacji różnorodnych spraw na rzecz dzieci i domu, **poczucie siły, własnej wartości, sprawstwa i kontroli nad własnym życiem, umiejętność egzekwowania praw, stawiania granic**. Efektem

⁵⁸ I. Krasiejko, Asystentura rodziny. *Rekomendacje metodyczne i organizacyjne*, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2016, s. 86-87.

pracy asystenta jest też **zmiana sytuacji prawnej**: rodzicom zostają przywrócone pełne prawa rodzicielskie oraz zostaje odwołany nadzór kuratora. **Ponadto rodzice, wychowawcy, nauczyciele w szkole i inne osoby zauważają zmiany w wyglądzie i zachowaniu dzieci. Sami klienci – rodzice powinni mieć też przekonanie, że poradzą sobie z utrzymaniem wypracowanych zmian, że nie potrzebują już wsparcia. Nie o to chodzi, żeby wszystkie problemy klientów zostały rozwiązane, bo to jest niemożliwe. Najważniejsze w pracy asystenta rodziny jest takie wzmocnienie klientów, które oznacza wyposażenie ich w narzędzia do rozwiązywania własnych zestawów problemów. Ponadto klient powinien wiedzieć, gdzie ma szukać pomocy, kiedy problemy znów go przerosną. Dodatkowym, oczekiwanym wskaźnikiem jest wyjście rodziny z systemu pomocy społecznej, czyli podjęcie pracy zawodowej oraz niekorzystanie już ze świadczeń rodzinnych i z pomocy społecznej. Nie zawsze jest to jednak możliwe (np. w przypadku samotnego rodzicielstwa, wielodzietności, niepełnosprawności, zwłaszcza upośledzenia umysłowego lub zaburzeń psychicznych rodziców)**".

W niniejszym badaniu na podstawie analizy dokumentów zgromadzonych w aktach „Opm” i teczce „Opmk” dokonano za pomocą narzędzia badawczego (Ankieta A) oceny zmiany w sposobie funkcjonowania rodziny w następujących obszarach jej funkcjonowania:

- sytuacja mieszkaniowa rodziny,
- sytuacja materialna rodziny,
- stan zdrowia członków rodziny,
- poziom higieny członków rodziny,
- struktura rodziny,
- poziom kompetencji wychowawczych rodziców,
- realizacja obowiązku szkolnego przez dzieci,
- wystąpienie/nasilenie się objawów demoralizacji u dzieci.

Uzyskane w tym zakresie wyniki zostały omówione w Rozdziale 3.5. „Ocena sytuacji rodziny w badanych sprawach w aspekcie skuteczności i celowości działań kuratorów w toku sprawowanego nadzoru”, a szczegółowe dane prezentują Tabele 52.,53.,54. i 55. Założono, że zmiana w funkcjonowaniu (członków) rodziny będzie miarą efektywności pracy kuratora sprawującego nadzór, a w przypadku kuratorów społecznych sprawujących nadzór - również współpracującego z nimi kuratora zawodowego. Generalnie, obraz pracy kuratora sprawującego nadzór w badanych sprawach jaki powstał w toku badań aktowych jest pozytywny. Badająca odnotowała istotne pozytywne zmiany w wymienionych powyżej obszarach funkcjonowania rodziny. Wydaje się jednak, że objęta badaniem tematyka winna być podawana regularnej refleksji i dyskursowi naukowo-badawczemu, gdyż zarówno praktycy (kuratorzy sądowi, sędziowie), jak i naukowcy winni mieć wpływ na podnoszenie jakości pomocy świadczonej przez sąd opiekuńczy w sytuacji zagrożenia dobra dziecka i korzystać z dorobku naukowego w tym zakresie.

Problematyka ta wydaje się być szczególnie ważna w kontekście ostatnich zmian w art. 112³ k.r.o.⁵⁹ i obowiązku dokonania przez sąd opiekuńczy oceny skuteczności zastosowanych na podstawie art. 109 § 2 pkt.1-4 k.r.o. środków przed wydaniem orzeczenia o umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej.

4.1. Rekomendacje

Biorąc pod uwagę materiał zgromadzony przez badającą w toku badań aktowych i wywiadów fokusowych można wyróżnić kilka obszarów, w których brak jest regulacji i należy rozważyć możliwość stworzenia nowych rozwiązań lub zachodzi potrzeba, by wprowadzić zmiany w już istniejących rozwiązaniach. Część z przedstawionych propozycji ma charakter bardziej ogólnych, a część bardziej szczegółowych rozwiązań dotyczących m.in. prawa (procedura postępowania wykonawczego), zasad prowadzenia biurowości i metodologii sprawowania nadzoru w sprawach opiekuńczych przez kuratora sądowego.

⁵⁹ Ustawa z dnia 18 marca 2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2016 poz. 406).

4.1.1. Dotyczące czynności sądu w postępowaniu rozpoznawczym i wykonawczym

- Analiza orzeczeń sądów opiekuńczych wydanych w badanych sprawach skłania do postulowania, by sądy opiekuńcze w znacznie szerszym zakresie korzystały z przepisu **art. 100 § 2 k.r.o.** mówiącego o obowiązku sądu udzielenia rodzicom pomocy, również poprzez zawiadomienie jednostki organizacyjnej wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej (na poziomie gminy w której zamieszkuje rodzina to podmiot odpowiedzialny za wsparcie i pracę z rodziną/asystent/ – najczęściej ośrodek pomocy społecznej) o potrzebie udzielenia rodzinie dziecka odpowiedniej pomocy. Zawiadomiona przez sąd jednostka obowiązana jest informować sąd o rodzajach udzielanej pomocy i jej rezultatach. Takie działanie będzie miało istotne znaczenie (biorąc pod uwagę aktualne brzmienie art. 112³ k.r.o.) przy uzasadnianiu ewentualnej decyzji sądu o umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej, a także pozwoli na zaktywizowanie lokalnych zasobów w zakresie wspierania rodziny jeszcze przed wydaniem orzeczenia;
- kuratorzy zawodowi w toku wywiadów fokusowych sygnalizowali potrzebę **gradacji formy ingerencji sądu opiekuńczego** w sferę władzy rodzicielskiej, od zawiadomienia podmiotu odpowiedzialnego w gminie za pracę z rodziną (art. 100 § 2 k.r.o.), poprzez zobowiązanie rodziców/małoletniego do określonego zachowania ze wskazaniem sposobu kontroli, poprzez ustanowienie nadzoru kuratora, aż po najbardziej drastyczne rozwiązanie jakim jest umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej;
- kuratorzy zawodowi postulowali, by **orzeczenia sądu opiekuńczego w sprawach o wydanie zarządzeń na podstawie art. 109 § 2 k.r.o. zawierały oprócz ustanowienia stałego nadzoru kuratora inne zarządzenia odnośnie postępowania rodziców lub małoletniego oraz aby sąd określił sposób kontroli wykonania tych zarządzeń**;
- wydaje się, że podstawową trudnością ustalenia jak winno być prowadzone przez sąd postępowanie wykonawcze w sprawach opiekuńczych jest **brak przepisów w tym zakresie**. Taki stan rzeczy powoduje, że nie ma określonej

procedury postępowania, ani wytycznych w sprawie czynności sądu opiekuńczego na etapie postępowania wykonawczego. W konsekwencji nie jest również określona relacja między sędzią prowadzącym postępowanie wykonawcze, a kuratorem sądowym sprawującym nadzór, a w przypadku nadzorów sprawowanych przez kuratorów społecznych - dodatkowo między kuratorem zawodowym nadzorującym pracę kuratora społecznego. Od dawna w środowisku sędziowskim słychać postulat⁶⁰ stworzenia „kodeksu wykonawczego w sprawach opiekuńczych”, a w kuratorskim postulat umocowania rodzinnego kuratora sądowego jako organu wykonawczego w tym postępowaniu⁶¹;

- wydaje się, że konieczna jest **poprawa terminowości** wykonywania przez sekretariat wydziału rodzinnego zarządzeń sędziego oraz niezwłoczne przedkładanie sądowi wniosków i sprawozdań/kart czynności składanych przez kuratora do decyzji sądu. W trakcie badań odnotowano niepokojące dane w zakresie: czasu przekazania do ZKSS postanowienia tymczasowego w sprawie ustanowienia nadzoru kuratora (Tabela 5.), czasu przekazania do ZKSS prawomocnego orzeczenia o ustanowieniu nadzoru (Tabela 6.), czasu rozpoznawania wniosków kierowanych do sądu przez kuratora zawodowego (Tabela 51.);
- postulowano potrzebę **przywrócenia posiedzeń wykonawczych** jako skutecznej formy pracy sądu i kuratora sądowego z członkami rodziny w postępowaniu wykonawczym. Badania aktowe wykazały, że posiedzenia wykonawcze z udziałem stron postępowania wykonawczego są dość rzadką metodą pracy sędziego rodzinnego. Przypomnę, że jedynie w 63 sprawach (30,6% ogółu badanych, Tabela 43.) sąd wyznaczał posiedzenia wykonawcze z udziałem stron. W aktualnym Regulaminie urzędowania sądów powszechnych (Dz.U. 2015 poz. 2316 z późn. zm.) nie ma już zapisu o organizacji posiedzeń wykonawczych sądu rodzinnego;

⁶⁰ M.in. w trakcie Kongresu Sędziów Rodzinnych zorganizowanego w dniach 18-22.09.2016 r. w Zakopanem.

⁶¹ <http://kurator.webd.pl/wp-content/uploads/2016/01/Komunikat-ze-spotkania-KRK-z-wiceministrem.pdf>, dostęp 9.10.2016 r.

- kuratorzy zawodowi uczestniczący w wywiadach fokusowych postulowali, by orzeczenia **wydawane przez sąd były „rozsądne i wykonalne”** w zakresie nadzoru kuratora nad wykonywaniem władzy i zobowiązań rodzica/małoletniego do określonego postępowania. Chodzi o to, by nałożone przez sąd obowiązki były możliwe do zrealizowania przez osoby zobowiązane, zarówno w sensie dostępności określonych usług, jak i ich bezpłatności. Wydaje się, że sąd wydający orzeczenie powinien w razie wątpliwości zasięgnąć opinii kuratora zawodowego z terenu, gdzie zamieszkuje dana rodzina co do dostępności zasobów i ich bezpłatnej oferty pomocy;
- wydaje się, że należy wprowadzić **zasadę objęcia prowadzonym z urzędu postępowaniem rozpoznawczym wszystkich dzieci wychowujących się w danej rodzinie oraz obowiązku wszczęcia z urzędu postępowania w sprawie wydania zarządzeń opiekuńczych wobec kolejnego dziecka urodzonego w rodzinie**, w której sprawowany jest nadzór nad wykonywaniem władzy rodzicielskiej. W toku badań aktowych uwidocznił się problem pomijania przez sąd w orzeczeniu końcowym innych dzieci (Tabela 15. i Tabela 18.) wychowujących się w rodzinie (w szczególności dotyczy to dzieci młodszych niż objęte orzeczeniem i o specjalnych potrzebach) oraz braku reakcji kuratora (poprzez złożenie odpowiedniego wniosku do sądu) i sądu (nadzorującego postępowanie wykonawcze) na fakt urodzenia się w rodzinie objętej nadzorem w sprawie opiekuńczej kolejnych dzieci (Tabela 23.).

4.1.2. Dotyczące czynności kuratorów sprawujących nadzory w sprawach opiekuńczych

- Wydaje się, że konieczne jest **uporządkowanie kwestii związanych z prowadzeniem dokumentacji w nadzorach** prowadzonych przez kuratorów rodzinnych (sprawozdania vs. karty czynności). Różnice w sposobie prowadzenia dokumentacji w badanej próbie przedstawia Tabela 28.
- Ponadto **uregulowania wymaga również kwestia wymiany dokumentów między kuratorem sprawującym nadzór/podejmującym inne czynności**,

a sądem prowadzącym postępowanie wykonawcze w sprawie. W badanych sprawach pojawiała się różnorodna praktyka w tym zakresie – od pełnego dublowania dokumentacji wytworzonej w zespole kuratorskim do nie przekazywania do akt głównych wykonawczych żadnych dokumentów. Natomiast kuratorzy zawodowi biorący udział w wywiadach fokusowych podkreślali, jak ważne dla kuratorów jest otrzymywanie wszelkich dokumentów (np. opinie, informacje o interwencjach), które trafiają do akt głównych wykonawczych. Taka dwustronna wymiana dokumentów w znaczący sposób ograniczyłaby dublowanie pracy biurowej zarówno kuratorów, jak i sędziów;

- **zapewnienie zespołom kuratorskiej służby sądowej należytej obsługi sekretarskiej** m.in. poprzez wprowadzenie przelicznika etatów kuratorów na etat obsługi. Sprawne wykonywanie czynności przez kuratorów sądowych jest również związane z zapewnieniem kuratorom odpowiedniej obsługi sekretarskiej. Kuratorzy biorący udział w wywiadach fokusowych, jak również kierownicy zespołów, którzy wypełniali Ankietę B informowali badającą **o braku lub niewystarczającej obsłudze sekretarskiej** zespołu kuratorskiej służby sądowej. Jak wynika z druku statystycznego MS-S40 za rok 2015 na 31.12.2015 r. na 538 zespołów kuratorskiej służby sądowej przypada 438,525 etatów obsługi sekretarskiej (porównaj Tabela 1.). Natomiast myśląc o odpowiedniej obsłudze sekretarskiej należy również mieć na uwadze liczebność zespołów, np. ZKSS wykonujący orzeczenia w sprawach rodzinnych w SR w Gliwicach to 13 kuratorów zawodowych, a w SR dla Warszawy-Mokotowa to 14 kuratorów;
- należy rozważyć możliwość **opracowania metodologii prowadzenia nadzoru w sprawie opiekuńczej** zawierającej wskazówki i narzędzia (np. formularze, kwestionariusze) co do: sporządzenia wstępnej diagnozy sytuacji w rodzinie (w tym szacowania ryzyka wystąpienia różnych zagrożeń dobra małoletniego dziecka), określenia celów interwencji sądu/nadzoru, stworzenia na ich podstawie planu pomocy rodzinie, sposobów realizacji przez kuratora sprawującego nadzór planu pomocy (w tym podstaw prawnych i procedur zaangażowania w tę pomo działających lokalnie podmiotów

zajmujących się pracą na rzecz rodziny), techniki ewaluacji planu pomocy i modyfikacji planu;

- wydaje się konieczne opracowanie w formie **poradnika zasad i procedur podejmowania interwencji i udzielania pomocy przez kuratora sądowego w sytuacji wystąpienia zagrożenia życia/zdrowia dziecka lub innych sytuacji kryzysowych**, tak by kuratorzy rodzinni potrafili dobrze wykorzystywać swe lokalne zasoby w zakresie np. przeciwdziałania przemocy czy wspierania rodziny. W zasadzie wydaje się, że obecnie kurator powinien pełnić rolę koordynatora udzielanej rodzinie pomocy i „zarządzać” zasobami w tym zakresie, tym bardziej, że kurator sądowy posiada w tym zakresie umocowanie wynikające z art. 9 pkt 5 i art. 87 ust. 3 u.k.s.:

Art. 9. *Wykonując swoje obowiązki służbowe, kurator zawodowy ma prawo do:*

5) żądania od Policji oraz innych organów lub instytucji państwowych, organów samorządu terytorialnego, stowarzyszeń i organizacji społecznych w zakresie ich działania, a także od osób fizycznych pomocy w wykonywaniu czynności służbowych.

art. 87 ust. 3. *Kuratorowi społecznemu w związku z wykonywaniem czynności zleconych przez sąd lub kuratora zawodowego przysługują uprawnienia, o których mowa w art. 9;*

- należałoby opracować i upowszechnić wśród kuratorów **wzory wniosków składanych przez kuratora do sądu i innych (pozasądowych) podmiotów;**
- konieczne jest również zapewnienie kuratorom sądowym (zawodowym i społecznym) dostępu do **profesjonalnych szkoleń**, w tym **zwiększenie liczby szkoleń dedykowanych kuratorom rodzinnym realizowanych przez Krajową Szkołę Sądownictwa i Prokuratury**. Szkolenia powinny obejmować zarówno tematykę prawną dotyczącą kuratorów z pionu rodzinnego, ale także poświęconą metodologii pracy kuratora rodzinnego i doskonalenia tzw. kompetencji „miękkich” np. komunikacja z podopiecznymi, motywowanie osób objętych nadzorem do zmiany zachowań, zarządzanie przypadkiem (*case management*), technika dialogu motywującego i in. Należy podkreślić,

że profesjonalnymi szkoleniami winna być objęta również grupa kuratorów społecznych, która w znaczącej części pełni nadzory. W obecnym stanie prawnym za szkolenia kuratorów społecznych odpowiada kierownik zespołu kuratorskiej służby sądowej (art. 41 ust. 1 pkt. 8 u.k.s.);

- konieczne jest także **zapewnienie kuratorom zawodowym dostępu do profesjonalnej superwizji** prowadzonej przez superwizorów z listy Polskiego Towarzystwa Psychologicznego, Polskiego Towarzystwa Psychiatrycznego lub Instytut Psychologii Zdrowia Polskiego Towarzystwa Psychiatrycznego. Poddawanie się kuratora zawodowego regularnej superwizji podnosi jakość wykonywanej przez kuratora pracy, co ma wymierne skutki dla podopiecznych kuratora i dla niego samego, wpływa również na rozwój zawodowy kuratora i chroni go przed syndromem wypalenia zawodowego;
- absolutnie konieczne jest **stworzenie warunków dla zwiększenia atrakcyjności i prestiżu funkcji kuratora społecznego** poprzez objęcie kuratorów społecznych ochroną (ubezpieczenie NNW) przed następstwami nieszczęśliwych wypadków w trakcie wykonywania obowiązków służbowych oraz zwiększenie kwoty ryczałtu za sprawowanie nadzorów (obecnie kwota miesięcznego ryczałtu to 2% do 4% kwoty bazowej),

4.1.3. Dotyczące czynności zawodowych kuratorów rodzinnych nadzorujących wykonywanie obowiązków służbowych przez kuratorów społecznych

- Przy braku uregulowań co do przebiegu postępowania wykonawczego w sprawach opiekuńczych należy rozważyć opracowanie wytycznych określających częstotliwość składania i zawartość wywiadów kontrolnych sporządzanych przez kuratorów zawodowych w sprawach, gdzie nadzór pełni kurator społeczny. Jak wykazały badania aktowe, w tym zakresie istnieje w poszczególnych sądach/zespołach odmienna praktyka, a poziom sprawowania przez kuratorów zawodowych nadzoru nad działalnością kuratorów społecznych wydaje się być niesatysfakcjonujący,

- wprowadzenie w życie zasady ograniczenia do niezbędnego (uzasadnionego) minimum zmian kuratorów sprawujących nadzór w danej sprawie. Liczne zmiany kuratorów w badanych sprawach dezorganizowały pracę z rodziną, za każdym razem nowy kurator rozpoczynał tę pracę od początku i wydaje się, że jego wiedza o problemach rodziny była coraz słabsza, gdyż opierała się na przekazie od poprzedniego kuratora społecznego (z pola widzenia kuratora ginęły najistotniejsze problemy rodziny, w tym te, które były powodem ingerencji sądu opiekuńczego);
- warto się zastanowić, czy nie należy stworzyć (przy braku rozwiązań prawnych w zakresie postępowania opiekuńczego wykonawczego) pewnego algorytmu postępowania kuratora zawodowego i sądu dla spraw, w których nadzór trwa dłużej niż 3 lata, aby zintensyfikować działania kuratora i sądu, co powinno wpłynąć również na aktywność osób objętych orzeczeniem np. poprzez obowiązkowe wyznaczenie posiedzenia wykonawczego przez sąd lub określenie celu i zakresu działań rodziców oraz sposobu ich zweryfikowania przez kuratora/sąd.

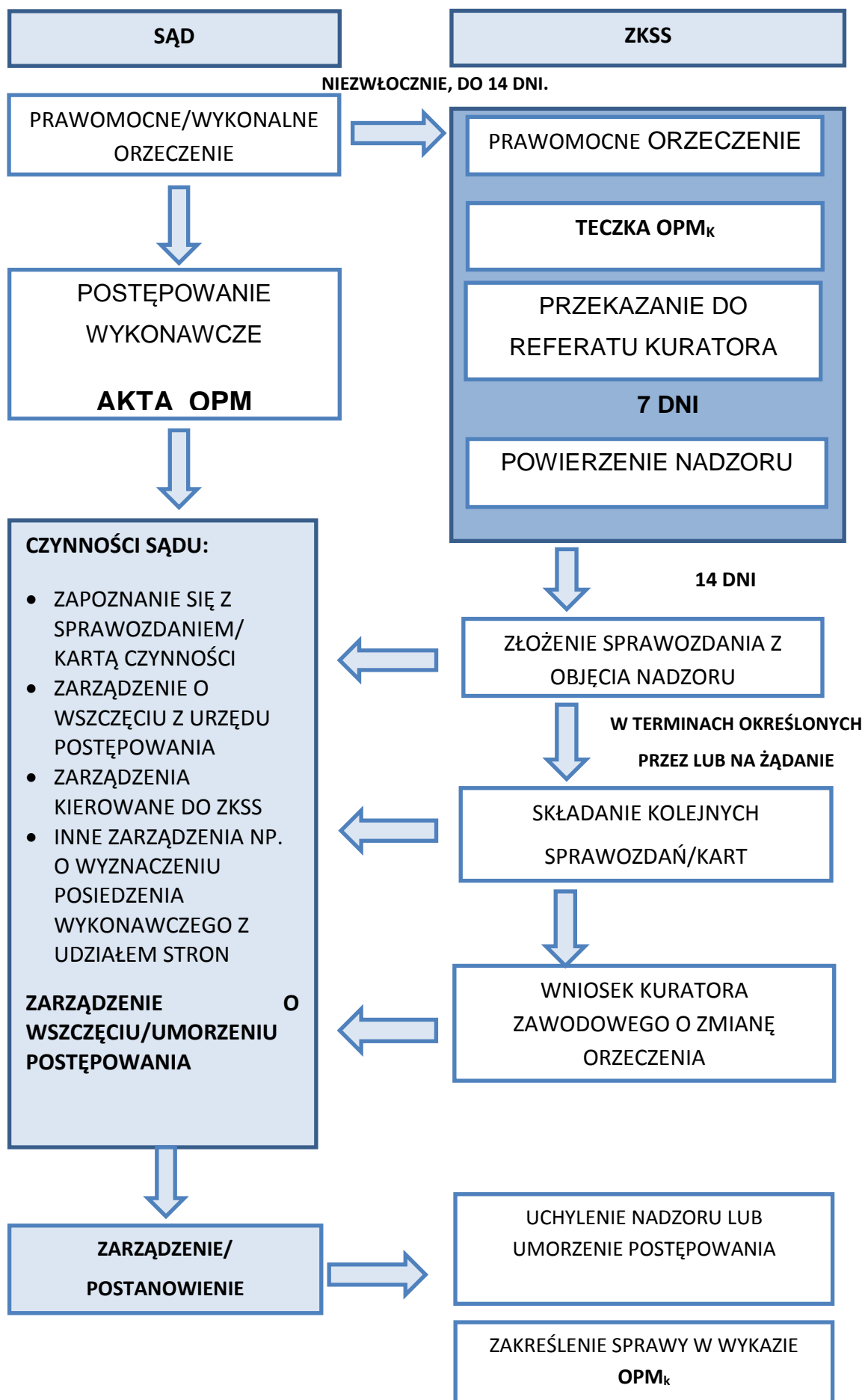
Bibliografia

- Haak H. w : (red.) Jedynek T., Stasiak K. *Zarys metodyki pracy kuratora sądowego*, LexisNexis, Warszawa 2014, s.519-552
- Informacja Rady Ministrów o realizacji w roku 2015 Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o *wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej* (Dz. U. Z 2016 r. poz. 575),
- Jarosz E. Wysocka E., *Diagnoza psychopedagogiczna. Podstawowe problemy i rozwiązania*, Wydawnictwo Akademickie „Żak” ,Warszawa 2006,
- Jedynek T. w: (red.) Jedynek T., Stasiak K. *Zarys metodyki pracy kuratora sądowego*, LexisNexis, Warszawa 2014, s.568-576.
- Krasiejko I., *Asystentura rodziny. Rekomendacje metodyczne i organizacyjne*, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2016.
- Krasiejko I. Imielińska A., *Efektywność asystentury rodziny na przykładzie badań realizowanych w Miejskim Ośrodku Pomocy Społecznej w Częstochowie*, [w:] M. Szpunar (red.), *Asystentura rodziny. Analiza efektywności specjalizacji pracy socjalnej w kontekście projektu systemowego MOPS w Gdyni „Rodzina bliżej siebie”*, Wyd. MOPS w Gdyni, Gdynia 2011.,
- Lewoc M., *Informator dla sędziów, prokuratorów i kuratorów sądowych dotyczący przeciwdziałania przemocy w rodzinie*, Ministerstwo Sprawiedliwości, Warszawa 2013
- Ostrihańska Z. Greczuszkin A., *Praca z indywidualnym przypadkiem w nadzorze rodzinnego kuratora sądowego*, Norbertinum, Lublin 2000,
- Robinson B.E. Rhoden J.L. *Pomoc psychologiczna dla dzieci alkoholików*, PARPA 2001,
- Ryś M. *Rodzina z problemem alkoholowym. Metody badań relacji interpersonalnych w dysfunkcyjnych systemach rodzinnych*, MCPS 2014,

- Szpunar M., *Charakterystyka rodzin z wieloma problemami*, [w:] M. Szpunar (red.), *Asystentura rodziny. Analiza efektywności specjalizacji pracy socjalnej w kontekście projektu systemowego MOPS w Gdyni „Rodzina bliżej siebie”*, Wyd. MOPS w Gdyni, Gdynia 2011.,
- Trawkowska D., *Dokąd zmierzamy? Socjologiczna analiza działań podejmowanych wobec rodzin wieloproblemowych przez pomoc społeczną, Teologia i moralność*, Tom 7/2010, s. 33-44. <http://www.teologiaimoralnosc.amu.edu.pl/archiwalne.pl> dostęp: 7.10.2016 r.
- Tyszka Z., *System metodologiczny wieloaspektowej integralnej analizy życia rodzinnego*. Wyd. UAM, Poznań 2001, s. 69-88.,
- Uchwała XVII Kongresu Stowarzyszenia Sędziów Rodzinnych w Polsce, Zakopane 10 września 2015r. <http://www.sssrwp.pl/aktualnosci.php?typ=uc&art=150&start=0&irek=25> /dostęp 27.09.2016 r./,
- Uchwała XVIII Kongresu Stowarzyszenia Sędziów Rodzinnych w Polsce, Zakopane 22 września 2016 r. <http://www.sssrwp.pl/aktualnosci.php?typ=uc> dostęp 27.09.2016 r.
- Żukiewicz A.(red.),*Asystent rodzinny. Nowy zawód i nowa usługa w systemie wspierania rodzin. Od opieki i pomocy do wsparcia*, Impuls, Kraków 2011.

Załączniki

**Aneks 1. Przebieg postępowania wykonawczego-czynności sądu i kuratora
(opracowanie własne).**

Aneks 2. Wykaz wylosowanych sądów rejonowych wraz z liczbą spraw wykorzystanych w badaniu

SR w Bełchatowie – 7 spraw,

SR w Biskupcu – 1 sprawa,

SR w Gliwicach – 36 spraw,

SR w Kamiennej Górze – 6 spraw,

SR w Kępnie – 5 spraw,

SR w Kraśniku - 5 spraw,

SR w Kutnie – 8 spraw,

SR w Kwidzynie – 16 spraw,

SR w Lidzbarku Warmińskim – 2 sprawy,

SR w Lipsku – 3 sprawy,

SR Lublin-Wschód w Lublinie – 7 spraw,

SR w Mławie – 10 spraw,

SR w Nowym Sączu – 19 spraw,

SR w Nowym Sączu, IX Wydział Zamiejscowy Rodzinny i Nieletnich w Muszynie) – 11 spraw,

SR w Opatowie – 5 spraw,

SR w Ostrzeszowie – 2 sprawy,

SR w Pile – 4 sprawy,

SR Poznań-Grunwald i Jeżyce w Poznaniu – 12 spraw,

SR w Przasnyszu – 4 sprawy,

SR w Radomsku – 6 spraw,

SR w Ropczycach – 2 sprawy,

SR w Sierpcu – 5 spraw,

SR w Sokołowie Podlaskim – 3 sprawy,

SR w Szubinie – 5 spraw,

SR w Tomaszowie Mazowieckim – 7 spraw,

SR w Zabrzu – 14 spraw,

SR w Żninie – 1 sprawa.

Aneks 3. Ankieta A.

teczka kuratorska: III Opm (k)/..... ankieta nr

akta główne: III Opm/.....

Sąd Rejonowy w

gmina : liczba mieszkańców:

I. INFORMACJE WSTĘPNE:

1. data wydania/uprawomocnienia orzeczenia o ustanowieniu nadzoru kuratora (NK)/.....

2. data wpływu prawomocnego/wykonalnego orzeczenia o NK do ZKSS

3. data powierzenia nadzoru kuratorowi

4. data zakończenia nadzoru

data zakończenia postępowania wykonawczego

5. powód zakończenia NK:

1. zmiana formy ograniczenia władzy:

1.poprzez złagodzenie zastosowanych przez sąd zarządzeń, w jaki sposób?

.....
.....

2.poprzez zaostrzenie zastosowanych przez sąd zarządzeń, w jaki sposób?

.....
.....

2. pozbawienie władzy rodzicielskiej,

3. przywrócenie władzy rodzicielskiej,

4. 18 l (uzyskanie pełnoletności przez dziecko objęte orzeczeniem)

5.inne/jakie?.....

.....
.....

6.nie wynika z akt.

6. komu powierzono nadzór:

1. kurator zawodowy
2. kurator społeczny

7. liczba (łącznie) kuratorów pełniących nadzór w sprawie w toku postępowania wykonawczego :

8. jeśli w trakcie postępowania wykonawczego doszło do zmiany kuratora sprawującego nadzór jakie były powody dokonanej zmiany:

1. rezygnacja kuratora sprawującego nadzór z pełnienia funkcji lub inna niezależna od kuratora sprawującego dotychczas nadzór przyczyna (np. choroba, urlop macierzyński/wychowawczy),
2. wniosek uczestników postępowania o zmianę kuratora sprawującego nadzór,
3. decyzja kuratora zawodowego o potrzebie zmiany podyktowana potrzebą skierowania do pełnienia nadzoru kuratora o wyższych kwalifikacjach lub większym doświadczeniu,
4. zmiany organizacyjne w ZKSS
5. nie wynika z akt
6. inne/jakie?.....
.....
.....

9. czy orzeczenie o ustanowieniu NK zawierało również inne zarządzenia opiekuńcze z art.109 k.r.o.? jakie?:

1. nie
2. tak /jakie?
 1. zobowiązanie rodziców do określonego postępowania (§2 pkt.1),
 2. zobowiązanie małoletniego do określonego postępowania (§2 pkt.1),
 3. określenie jakie czynności nie mogą być przez rodziców dokonywane bez zezwolenia sądu, albo poddanie rodziców innym ograniczeniom, jakim podlega opiekun (§2 pkt.2),
 4. skierowanie małoletniego do organizacji lub instytucji powołanej do przygotowania zawodowego albo do innej placówki sprawującej częściową pieczę nad dziećmi (§2 pkt.4),
 5. umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej (§2 pkt.5),
 6. inne/jakie?.....
.....
.....

10. czy sąd określił częstotliwość składania sprawozdań? jaką?

1. tak/jaką?

1. x miesiąc

2. x 2 miesiące

3. x 3 miesiące

4. x 6 miesięcy

5. inną/jaką?.....

2. nie

11. czy w toku postępowania wykonawczego wobec osób objętych orzeczeniem zapadały inne orzeczenia przed sądem opiekuńczym/rozwodowym ?

1. tak, jakie?

	Rodzaj sprawy	(1) matka	(2) ojciec	dzieci
1	Zmiana zarządzeń opiekuńczych na podstawie art. 109 k.r.o.			
2	Pozbawienie władzy rodzicielskiej			
3	Zawieszenie władzy rodzicielskiej			
4	Przywrócenie władzy rodzicielskiej			
5	Ustalenie miejsca zamieszkania małoletniego			
6	Ustalenie kontaktów z małoletnim			
7	Ustalenie obowiązku alimentacyjnego/podwyższenie alimentów			
8	Sądowe ustalenie ojcostwa			
9	Zaprzeczenie ojcostwa			
10	Rozwód/separacja			
11	Zobowiązanie do podjęcia leczenia odwykowego (ustawa o wychowaniu w trzeźwości)			
12	Zniesienie wspólności majątkowej			

13	Wydanie zarządzeń opiekuńczych wobec kolejnego dziecka w rodzinie			
14	Inne/jakie?			

2.nie

12. czy rodzice w toku postępowania wykonawczego dotyczącego NK składali wnioski o zmianę tego orzeczenia?

1.tak,czy wniosek został uwzględniony?

1.tak

2.nie,z jakiego powodu?

.....

2. nie,

3. nie wynika z akt,

13. Problemy występujące w rodzinie: (O-ojciec, M-matka)

	Zidentyfikowane dysfunkcje rodziny/ problemy w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych/problemy w funkcjonowaniu członków rodziny	(1) <u>Przed</u> wydaniem orzeczenia	(2) <u>W toku</u> postępowania wykonawczego
1	Samotne macierzyństwo/ojcostwo		
2	Zmienność partnerów/rodzina patchworkowa		
3	bezrobocie		
4	Trudna sytuacja materialna – zależność od pomocy społecznej i świadczeń		
5	Trudne warunki lokalowe/bezdomność		
6.	Rodzina wielopokoleniowa ze zidentyfikowanymi problemami (alkoholizm, przestępczość, przewlekła choroba) w rodzinie pochodzenia		
7.	Przewlekłe choroby/nieppełnosprawność		
8.	Upośledzenie intelektualne		
9.	Wielodzietność (powyżej 3 dzieci)		

10.	Używanie substancji psychoaktywnych 1 alkohol 2 narkotyki i inne substancje psychoaktywne	1 2	1 2
11.	Popelnianie czynów zabronionych/ karalność/pobyty w jednostkach penitencjarnych		
12.	Trudności w realizacji obowiązku szkolnego		
13.	Orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego		
14.	Przemoc w rodzinie		
15.	Brak wsparcia ze strony rodziny/znajomych		
16.	Trudności w wypełnianiu funkcji rodzicielskich/niskie kompetencje rodzicielskie		
17.	Postępująca demoralizacja dziecka		
18.	Toczące się postępowania: a) karne b) cywilne c) o alimenty d) administracyjne e) egzekucja komornicza f) o rozwód/separację g) inne/jakie?.....		
19.	Inne/jakie?		

14. Jakie podmioty były zaangażowane w pomoc tej rodzinie przed i po wydaniu orzeczenia:

	Podmiot zaangażowany w pomoc i	(1) Przed wydaniem	(2) Po wydaniu
--	---------------------------------------	-------------------------------	-----------------------

	wsparcie dla rodziny	orzeczenia	orzeczenia
1	Pomoc społeczna w postaci: 1. pracy socjalnej 2. pomocy materialnej	1. 2.	1. 2.
2	Jedn. organizacyjna wspierania rodziny i syst. pieczy zastępczej (ASYSTENT)		
3	Placówki oświatowe (liczba)		
4	Zespół interdyscyplinarny/grupa robocza ds. p/przemocy		
5	Organizacje pozarządowe (liczba)		
6	Ochrona zdrowia, w tym PLU		
7	Placówki wsparcia dziennego		
8	GKRPA		
9	wolontariusze		
10	związki wyznaniowe		
11	Placówki świadczące specjalistyczną pomoc np. w zakresie p/przemocy lub pomocy rodzinom z problemem alkoholowym ,w tym Punkty Informacyjno-Konsultacyjne		
12	Jednostki organizacyjne samorządu terytorialnego np. wydział spraw lokalowych		
13	Policja		
14	Jednostka prokuratury		
15	Osoby fizyczne		
16	Inne/jakie		

II. INFORMACJE O RODZINIE PRZED WYDANIEM ORZECZENIA O „NK”

15. matka/matki* (gdy więcej niż 1 aneks):

1. 1.data urodzenia (wiek)..... 1.2.data śmierci

2. wykształcenie:

1.bez wykształcenia

2.podstawowe

3.zasadnicze zawodowe

4.średnie ogólnokształcące/średnie techniczne

5.licencjat

6.wyższe mgr

7.nie wynika z akt

8.nie dotyczy (nie żyje, nie ustalone macierzyństwo)

3. aktywność na rynku pracy:

1.zatrudniona

2.bezrobotna

3.niezdolna do pracy

4.nie wynika z akt

4. stan zdrowia:

1.zdrowa,

2.chora przewlekle,

1.w tym, chora psychicznie,

2.inne choroby

3.niepełnosprawna,

1.w tym, niepełnosprawna intelektualnie

3.nie wynika z akt

5.karalność

1.nie karana

2.karana

.....

16. ojciec/ojcowie (*gdy więcej niż 1 aneks):

1. 1.data urodzenia (wiek) 1.2.data śmierci

2. wykształcenie;

1. bez wykształcenia

2. podstawowe

3. zasadnicze zawodowe

4. średnie ogólnokształcące/średnie techniczne

5. licencjat

6. wyższe mgr

7. nie wynika z akt

8. nie dotyczy

3. aktywność na rynku pracy

1. zatrudniony

2. bezrobotny

3. niezdolny do pracy

4. nie wynika z akt

4. stan zdrowia:

1. zdrowy

2. chory przewlekle,

1. w tym chory psychicznie

2. inne choroby, jakie ?

3. niepełnosprawny

1. w tym, niepełnosprawny intelektualnie

4. nie wynika z akt

5. nie dotyczy

5. karalność

1. nie karany

2. karany

17. liczba dzieci objętych orzeczeniem w chwili jego wydania :

18. płeć (1) i wiek (2) dzieci:

(D1) dz / ch ur.

(D2) dz / ch ur.

(D3) dz /ch ur.

(D4) dz / ch ur.

(D5) dz / ch ur.....

(D6) dz / ch ur.....

19. Czy dziecko/-i objęte orzeczeniem posiadało w chwili wydania orzeczenia rodzeństwo wspólnie zamieszkujące nie objęte orzeczeniem

1. tak: liczba?.....

	1	2	3	4	5	6
1. Płeć (K/M)						
2.Wiek (data/w latach)						

2.nie

20. stan prawny w zakresie władzy rodzicielskiej rodziców dziecka przed wydaniem orzeczenia:

(1) MATKA	D1	D2	D3	D4	D5	D6
1.Pelna władza						
2.Ograniczona władza: a) art.109 k.r.o b) art.107 k.r.o c) art.58 k.r.o.						
3.Pozbawienie władzy						

4.Zawieszenie władzy						
5.nie dotyczy						
6.Nie wynika z akt						

(2) OJCIEC	D1	D2	D3	D4	D6	D6
1.Pelna władza						
2.Ograniczona władza a) art.109 k.r.o. b) art.107 k.r.o. c) art.58 k.r.o						
3.Pozbawienie władzy						
4.Zawieszenie władzy						
5.nie dotyczy						
6.Nie wynika z akt						

21. czy orzeczenie o ograniczeniu władzy rodzicielskiej dotyczy obydwójga rodziców?

1.tak

2.nie

1.którego rodzica NIE ?

1.matka

2.ojciec

2.z jakiego powodu ?

1.brak przesłanek

2.nie żyje, nie przysługuje władza rodzicielska, nie ustalone ojcostwo, nie mieszka z dzieckiem

3.inne

22. Czy rodzice małoletnich zamieszkiwali wspólnie w chwili wydawania orzeczenia?

1.tak

2.nie

3.nie dotyczy (np. nie ustalone ojcostwo/rodzic nie żyje)

3. nie wynika z akt

23. pod czyją opieką pozostawało dziecko do ustanowienia NK?

1.z obydwojgiem rodziców

2.z matką

3.z ojcem

4.w pieczy zastępczej

5.inne,jakie?

6.nie wynika z akt

24. Kto powiadomił sąd opiekuńczy o nieprawidłowej sytuacji opiekuńczej dziecka?

1.osoba fizyczna

2.pomoc społeczna

3.placówka oświatowa (przedszkole/szkoła/PPP)

4.placówka ochrony zdrowia (w tym żłobek)

5.Policja

6.asystent rodziny

7.GKRPA

8.Prokuratura Rejonowa

9.kurator sadowy **a.** rodzinny **b.** karny

10.inne/jakie?.....
.....

11.nie wynika z akt

III. CZYNNOŚCI SĄDU W TOKU POSTĘPOWANIA WYKONAWCZEGO

25. częstotliwość kalendarza wykonawczego

1. x 3 m-ce
2. x 6 m-cy
3. x 12 m-cy
4. rzadziej
5. nie wynika z akt

26. Liczba posiedzeń wykonawczych

1. z udziałem kuratora
2. z udziałem stron
3. bez udziału kuratora/stron

27. występowanie o opinie/informacje o funkcjonowaniu rodziny/dzieci do:

1. OPS /ile
2. placówki oświatowe/ile
3. podmiot zatrudniający asystenta rodziny/ile
4. Policja /ile
5. GKRPA/ile
6. ZOSS(RODK)/ile
7. inne/jakie/ile

28. zarządzenie o wszczęciu postępowania z urzędu o zmianę zarządzeń opiekuńczych:

1. tak
 1. ile
 2. kiedy (daty)
2. nie

29. zarządzenia kierowane do ZKSS, jakie?

1. dotyczące przeprowadzenia wywiadu w postępowaniu wykonawczym,

2.w sprawie stanowiska kuratora np. w zakresie potrzeby kontynuowania nadzoru,

3.dotyczące przeprowadzenia rozmowy ostrzegawczej,

4.w zakresie uzyskania dodatkowych informacji/opinii,

5.inne/jakie?.....
.....

30. reakcja sądu na wnioski kuratora zawodowego:

	1.Data wpływu wniosku kuratora	2.Data rozpoznania wniosku przez sąd	3.Decyzja sądu: 1.uwzględniony 2.nie uwzględniony 3.nie rozpoznany	4.uwagi
1				
2				
3				
4				

IV. CZYNNOŚCI KURATORÓW W POSTĘPOWANIU WYKONAWCZYM

31. wnioski kuratora zawodowego kierowane do sądu w toku postępowania wykonawczego:

1.ile ?

2. jakie?

1.o zmianę zarządzeń opiekuńczych,

2.o pozbawienie władzy,

3.o przywrócenie władzy,

4.o wszczęcie postępowania opiekuńczego wobec kolejnego dziecka w rodzinie

5.o wszczęcie postępowania z UPN wobec małoletniego objętego orzeczeniem o NK

6.o umorzenie postępowania wykonawczego

7.o wyznaczenie posiedzenia wykonawczego z udziałem stron/przedstawicieli podmiotów współdziałających z rodziną

8.inne/jakie?.....

9.o umorzenie postępowania 18 lat

32. wnioski kuratora zawodowego kierowane do innych podmiotów:

1. ile

2. do kogo:

1.jednostka wspierania rodziny,

2.pomoc społeczna

3.GKRPA

4.jednostki organizacyjne gminy

5.placówki oświatowe

6.placówki ochrony zdrowia

7.Policja/Prokuratura

8.SANEPID

9.komornik sądowy

10.inne/jakie?

33. udział kuratorów sądowych w posiedzeniach:

1.tak:

1. zespołu interdyscyplinarnego o którym mowa w ustawie o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie,

2.grupy roboczej o której mowa w ustawie o p/przemocy w rodzinie

3.zespołu interdyscyplinarnego o którym mowa w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej

4.GKRPA

5.zespołu w sprawie oceny zasadności dalszego pobytu dziecka w pieczy zastępczej

2.nie

34. wywiady kontrolne kuratora zawodowego w sprawach gdzie nadzór sprawuje kurator społeczny:

1. ile?

2. częstotliwość :

1. 1 x3 m-ce,

2. 1x6 m-cy,

3. 1x12 m-cy,

4. rzadziej

3.czy kurator zawodowy ustosunkował się do zasadności kontynuowania nadzoru 1.tak 2.nie

4.czy kurator zawodowy dawał wskazówki co do tego jakie działania ma podjąć kurator społeczny lub rodzina

1.tak

2.nie

5.czy kurator zawodowy składał wniosek do sądu o zmianę orzeczenia

1.tak

2.nie

6.inne/jakie?.....

.....

35.pozyskiwanie informacji/opinii o sytuacji opiekuńczo-wychowawczej małoletnich/funkcjonowaniu rodziny od innych podmiotów:

Podmiot (1):	Ile razy (2):
1.OPS	
2.Podmiot odpowiedzialny za pracę z rodziną (uwrispz)	
3.Gmina	
4.Placówki oświatowe (szkoła)	
5.Placówki oświatowe (przedszkole)	
6.Placówki oświatowe (PPP)	
7.Policja	

8.GKRPA	
9.Placówki ochrony zdrowia, w tym PLU	
10.Organizacje pozarządowe	
11.Inne, jakie?	

36. w przypadku gdy nadzór pełni kurator społeczny informacja w te czce nadzoru o udzielaniu przez kuratora zawodowego instruktazu w zakresie prowadzenia nadzoru przez kuratora społecznego:

1.tak/ ile razy ?.....

2.nie

37. dokumentacja NK jest prowadzona w postaci:

1. sprawozdań z przebiegu nadzoru

2. kart czynności

3. kart czynności i sprawozdań

38.składanie sprawozdań/kart czynności zgodnie z częstotliwością wskazaną przez sąd.

1.tak

2.nie,ile razy?.....

39. sformułowanie planu pracy w nadzorze

1. tak przy objęciu nadzoru,

2.tak,przy objęciu nadzoru oraz modyfikacja planu w trakcie jego sprawowania

3. nie

40. ewaluacja planu pracy w nadzorze

1.tak, jak często?

1. częściej niż co 3 miesiący

2.raz 3- 6 miesiący

3. rzadziej

2.nie

41.podjęcie przez kuratora w toku postępowania wykonawczego działań i współpracy z lokalnymi partnerami na rzecz poprawy sytuacji w rodzinie:

1.tak,z jakimi?

- 1.z pracownikiem socjalnym w zakresie pracy socjalnej,
- 2.z pomocą społeczną w zakresie udzielenia pomocy materialnej
- 3.z gminą w zakresie udzielenia pomocy w postaci pracy z rodziną świadczonej przez asystenta rodziny
4. z asystentem rodziny w zakresie uzgodnienia planu pomocy rodzinie i realizacji działań zgodnych z planem
- 5.ewaluacja działań podejmowanych przez kuratora i asystenta na rzecz pomocy rodzinie
- 6.z przedstawicielami placówek oświatowych, w których przebywają dzieci
- 7.z przedstawicielami ochrony zdrowia w zakresie dbałości o stan zdrowia członków rodziny,
- 8.z terapeutami/lekarzami z placówek leczenia uzależnień,
- 9.z dzielnicowym/Policją,
- 10.z kuratorem sądowym wykonującym orzeczenia w sprawach karnych
- 11.zobowiązanie rodziców dziecka do wykonania określonych przez kuratora/sąd zadań (np. zgłoszenie do PLU, PPP, lekarza/pielęgniarki),
- 12.inne/jakie?.....
- 13.wezwanie rodzica/-ów na dyżur kuratora.

2.nie.

V. SYTUACJA RODZINY W TRAKCIE POSTĘPOWANIA WYKONAWCZEGO

42. narodziny kolejnych dzieci w toku postępowania wykonawczego (ile, daty urodzenia)

Kolejne rodzeństwo	1	2	3	4
1.Płeć				

(1.dz/2.ch)				
2.Data urodzenia				

43. upelnoletnienie się dzieci (ile, daty)

1.....

2.....

3.....

44. zmiana sytuacji mieszkaniowej rodziny

1.polepszenie sytuacji lokalowej

2.pogorszenie się sytuacji lokalowej/powód

3.brak zmiany

45. zmiana sytuacji materialnej rodziny

1.poprawa sytuacji np. aktywizacja zawodowa, uzyskanie prawa do świadczeń, w tym alimentów,

2.pogorszenie się sytuacji np. utrata pracy, utrata zdolności do wykonywania pracy, inne zobowiązania finansowe rodziców,

3.inne/jakie?.....
.....

4.brak istotnej zmiany

46.zmiany w systemie rodzinnym:

1.rozwód/separacja

2.rozpad związku małżeńskiego/niefORMALNEGO,

3.niedostępność małżonka/partnera (przewlekła choroba, osadzenie w jednostce penitencjarnej),

4.śmierć małżonka/partnera,

5.wspólne zamieszkanie z rodziną innych krewnych/powinowatych/pasierbów

6.kolejny związek niefORMALNY/małżeński

7/inne,jakie?.....
.....

8.bez zmian

47.stan zdrowia i higieny opiekunów/dzieci:

1. stan zdrowia członków rodziny bez istotnych zmian

2.poprawa stanu zdrowia:

1.dzieci

2.matki

3.ojca

3. pogorszenie/pojawienie się nowych problemów zdrowotnych

1.dzieci,jakie?.....
.....

2.matka,jakie?.....
.....

3.ojciec,jakie?.....
.....

47a. poziom higieny rodziny w toku postępowania:

1.bez zmian

2.pogorszenie się stanu higieny

3.poprawa stanu higieny

48. zmiana w zakresie kompetencji i umiejętności rodzicielskich oraz społecznych:

1. ukończone warsztaty umiejętności wychowawczych

2. udział w grupach samopomocowych/psychoedukacyjnych

3. praca z asystentem rodziny

4. ukończone szkolenia

5. udział w programach i projektach realizowanych lokalnie w zakresie tej tematyki

6. obniżenie kompetencji/umiejętności np. z uwagi na urodzenie się kolejnych dzieci lub dzieci ze specjalnymi potrzebami,

7. bez zmian

8.udział w terapii rodzinnej /psychoterapii

9.podniesienie kompetencji w wyniku współpracy z kuratorem sądowym

10.inne/jakie?.....
.....
.....

49. realizacja obowiązku szkolnego przez dzieci:

1. bez opóźnień/ilość dzieci

2.opóźnienia w realizacji/ilość dzieci/jakie opóźnienia/powody

3.nie wynika z akt

4.nie dotyczy

50. proces demoralizacji małoletnich objętych orzeczeniem

1. umieszczenie w MOS

2. stosowanie środków z UPN
(jakie).....
.....

3. używanie środków psychoaktywnych (jakich?)

4.popełnianie czynów karalnych

5.trudności/nie realizowanie obowiązku szkolnego

6.ucieczki z domu

7. inne,
jakie?.....
.....
.....

8.nie wynika z akt

9.nie dotyczy

51.trudności w wykonywaniu nadzoru przez kuratora:

1. rodzina odmawia współpracy z kuratorem sprawującym nadzór,

2. rodzina ma negatywny stosunek do kuratora sprawującego nadzór,

3. rodzina odmawia współpracy z kuratorem/innymi podmiotami świadczącymi pomoc i wsparcie

4. podczas sprawowania nadzoru doszło do czynnej napaści na kuratora

5. rodzina dziecka w trakcie postępowania wykonawczego zmieniała miejsce pobytu

6. kurator sprawujący nadzór ma trudności w nawiązaniu kontaktu z rodziną dziecka w miejscu jej pobytu

7.inne/jakie?.....
.....

8.nie wynika z akt

9.trudna współpraca z uwagi na aktywne uzależnienie od alkoholu

VI. KOMPLEMENTARNOŚĆ DZIAŁAŃ SĄDU I KURATORA

52. przekazywanie dokumentacji

1.pozyskanych przez sąd do ZKSS

2.pozyskanych przez ZKSS do sądu

3.brak wymiany dokumentacji z ZKSS do sądu i odwrotnie

4.wspólne akta

5.inne,jakie?

53. uwzględnianie wniosków składanych przez kuratora

1. ilość złożonych przez kuratora wniosków

2. uwzględnionych

3. nie uwzględnionych, z jakiego powodu

4. liczba wniosków nie rozpoznanych

Aneks 4. Ankieta B.

A.PRUSINOWSKA-MAREK, IWS VI 2016.

ANKIETA „SKUTECZNOŚĆ I CELOWOŚĆ PROWADZENIA DŁUGOLETNIICH NADZORÓW W SPRAWACH MAŁOLETNIICH”

(prosimy zakreślić poprawną odpowiedź i w miarę możliwości precyzyjnie podać odpowiedź na pytanie otwarte)

SĄD REJONOWY.....

ZESPÓŁ KURATORSKIEJ SŁUŻBY SĄDOWEJ

Kurator zawodowy (stopień):

1. aplikant kuratorski,
 2. kurator zawodowy,
 3. starszy kurator zawodowy,
 4. kurator specjalista.
-

- 1. Czy siedziba ZKSS jest w tym samym budynku co siedziba wydziału rodzinnego?**
 - 1) tak,
 - 2) nie.
- 2. Czy ZKSS posiada swój sekretariat?**
 - 1) tak,
 - 2) nie.
- 3. Jakie dokumenty wytworzone/uzyskane przez kuratorów rodzinnych ZKSS przekazuje do akt głównych „OPM” ?**
 - 1) wszystkie dokumenty (tzn. karty czynności, sprawozdania i inne dokumenty pozyskane przez kuratora),
 - 2) jedynie sprawozdania,
 - 3) inne,
jakie?.....
.....
.....
- 4. Czy sąd w toku postępowania wykonawczego wyznacza swój kalendarz?**

